คัมภีร์

คู่มือคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

โดยสัททัตถนัยและโวหารัตถนัย

๕. ตัทธิตกัณฑ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

วัดวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

คู่มือคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

๕. ตัทธิตกัณฑ์

ว่าด้วยวิธีลงปัจจัยหลังนาม ๓

ตทฺธิต วิ. - **ตสฺมา** (ติวิธลิงฺคโต ปรํ หุตฺวา) **หิตา** (สหิตาติ) **ตทฺธิตา.** (ต + หิต)
ปัจจัยที่ลงหลังจากนาม ๓ นั้น เป็นประโยชน์เกื้อกูล (แก่นาม ๓) ชื่อว่า ตัทธิต

ตทฺธิต = ต + หิต
ต + ธิต - อาเทศ ห เป็น ธ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
ต + ทฺธิต - ซ้อน ทฺ = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

ตัทธิต = นาม ๓ + ปัจจัย ๖๘ + วิภัตติ ๑๔

นาม ๓

นาม คือ นามวิภัตยันตบท บทที่มีวิภัตตินามอยู่ท้าย มี ๓ คือ

๑. สุทธนามลิงค์ ที่แสดงไว้ในนามกัณฑ์
๒. สมาสนามลิงค์ ที่แสดงไว้ในสมาสกัณฑ์
๓. ตัทธิตนามลิงค์ ที่แสดงไว้ในตัทธิตกัณฑ์

ส่วน กิตนามลิงค์ สงเคราะห์เข้าในสุทธนามบ้าง สมาสนามบ้าง

ปัจจัย ๖๘

ปัจจัย คือ ศัพท์เครื่องปรุงแต่งอรรถของลิงค์ แทนนามในความหมายต่างๆ มี ๖๘ ตัว

วิภัตติ ๑๔

วิภัตติ คือ ศัพท์จำแนกอรรถของลิงค์ ที่สำเร็จมาจากตัทธิต

ตัทธิต ๓ หรือ ๗

ตัทธิต โดยย่อ มี ๓ โดยขนาดกลาง มี ๗ และโดยพิสดาร ...

๑. **สามัญญวุตติตัทธิต** เป็น**วิเสสนะ**หรือ**อภิเธยยลิงค์** เป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ เพราะเปลี่ยนลิงค์ไปตามบทที่ตนขยาย ขยายลิงค์ไหน เป็นลิงค์นั้น แบ่งเป็น ๕ ตัทธิต

๑.๑. อปัจจตัทธิต
๑.๒. สังสัฏฐาทิอเนกัตถตัทธิต
๑.๓. วิเสสตัทธิต
๑.๔. อัสสัตถิตัทธิต
๑.๕. สังขยาตัทธิต

๒. **ภาวตัทธิต**

๓. **อัพยยตัทธิต**

ตัทธิต ๗ หมวด และปัจจัย ๖๘ ตัว

๑. **อปจฺจตทฺธิต** ลงปัจจัย ๙ ตัว คือ **ณ ณายน ณาน เณยฺย ณิ ณิก ณฺย ณว เณร** แทนคำว่า “**อปจฺจ**” แปลว่า “**ลูก หลาน เหล่ากอ**”

๒. **อเนกตฺถตทฺธิต** ลงปัจจัย ๑๙ ตัว คือ **ณิก ณ เณยฺย อิม อิย อิก กิย ย ณฺย กณฺ ตา อิย อายิตตฺต ล อาลุ ก ตฺตก วนฺตุ มย** แทนหลายอรรถ มีอรรถว่า “**สํสฏฺ**” แปลว่า “**ปน ผสม**” เป็นต้น

๓. **ภาวตทฺธิต** ลงปัจจัย ๗ ตัว คือ **ณฺย ตฺต ตา ตฺตน เณยฺย ณ กณฺ** แทนคำว่า “**ภาว**” แปลว่า “**ความมี ความเป็น**”

๔. **วิเสสตทฺธิต** ลงปัจจัย ๕ ตัว คือ **ตร ตม อิสิก อิย อิฏฺ** แทนคำว่า “**วิเสส**” แปลว่า “**กว่า ยิ่งกว่า ที่สุด**”

๕. **อสฺสตฺถิตทฺธิต** ลงปัจจัย ๑๒ ตัว คือ **วี โส อิล ว อาล สี อิก อี ร วนฺตุ มนฺตุ ณ** แทนคำว่า “**อสฺสตฺถิ**” แปลว่า “**ผู้มี ของเขามีอยู่**”

๖. **สงฺขยาตทฺธิต** ลงปัจจัย ๖ ตัว คือ ลง **ม ถ ร ติย อี** แทนคำว่า “**ปูรณ**” แปลว่า “**เต็ม, ที่**”, และลง **ก** ปัจจัย แทนคำว่า “**อเนก**” แปลว่า “**มาก**”

๗. **อพฺยยตทฺธิต** ลงปัจจัย ๑๐ ตัว คือ **กฺขตฺตุ ธา ชฺฌ โส ถา ถตฺตา ถ ชฺช ชฺชุ ตน** แทนคำว่า “**วาร** ครั้ง, **วิภาค** แบ่ง, หมวด, หมู่” เป็นต้น

ในปัจจัย ๖๘ ตัว มี **ณ อนุพันธปัจจัย** ๑๙ ตัว คือ **ณ ณายน ณาน เณยฺย ณิ ณิก ณฺย ณว เณร ณิก ณ เณยฺย ณฺย กณฺ ณฺย เณยฺย ณ กณฺ ณ** ปัจจัยบางตัว กล่าวหลายครั้ง เพราะอยู่ในตัทธิตต่างอรรถกัน

เมื่อลบ ณฺ อักษร ของ ณ อนุพันธปัจจัยแล้ว เป็นเหตุให้มีการวุทธิสระตัวแรกของนาม

ปัจจัย	ลบ	เหลือ
ณ	ณฺ	อ
เณยฺย	ณฺ	เอยฺย
ณฺย	ณฺ	ย
กณฺ	ณฺ	ก

ปัจจัย	ลบ	เหลือ
ณายน	ณฺ	อายน
ณิ	ณฺ	อิ
ณว	ณฺ	อว

ปัจจัย	ลบ	เหลือ
ณาน	ณฺ	อาน
ณิก	ณฺ	อิก
เณร	ณฺ	เอร

วุทธิ คือการทำให้เจริญขึ้น โดยให้ **อ** เป็น **อา**, **อิ อี** เป็น **เอ**, **อุ อู** เป็น **โอ**

ปกติ–ปัจจัย

ปกติ ลิงฺคธาเตฺวว, วิภตฺติปฺปจฺจยา ปน ปจฺจโย.
ปกติ ได้แก่ ลิงค์และธาตุ, ส่วน ปัจจัย ได้แก่ วิภัตติและปัจจัย

ปัจจัย

ศัพท์ที่ให้เนื้อความอาศัย และให้รู้เนื้อความ ชื่อว่า ปัจจัย

วิเคราะห์ว่า **ปฏิจฺจ เอตสฺมา อตฺโถ เอตีติ ปจฺจโย.** (ปติ+อิ+อ)
(ณ เป็นต้น) ให้เนื้อความอาศัยเป็นไป จึงชื่อว่า ปัจจัย

ปตียนฺติ อเนน อตฺถาติ ปจฺจโย. (ปติ+อิ+อ)
(ณ เป็นต้น) ช่วยให้รู้เนื้อความทั้งหลาย จึงชื่อว่า ปัจจัย

หมูตาย หมูตัทธิต, หมาตาย หมาตัทธิต

คำพูดนี้ หมายถึง เมื่อลบคำนามใดออกไปแล้ว ลงปัจจัยมาแทนในความหมายของคำที่ถูกลบนั้น จะได้ชื่อตัทธิตตามคำที่ถูกลบไปนั้น เช่น ลบ อปจฺจ ก็เรียกว่า อปัจจตัทธิต

๕.๑. อปัจจตัทธิต

อปัจจตัทธิต ลงปัจจัย ๙ ตัว คือ **ณ ณายน ณาน เณยฺย ณิ ณิก ณฺย ณว เณร** แทนคำว่า “**อปจฺจ**” แปลว่า “**ลูก หลาน เหลน โคตร เหล่ากอ วงศ์ ตระกูล**”

เช่น **วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ วาสิฏฺโฐ.** (วสิฏฺฐ + ณ)
ลูกหลาน ของนายวสิฏฐะ ชื่อว่า วาสิฏฐะ

๓๖๑. **วา ณปจฺเจ.** (๓ บท, ปัจจยวิธิ)
หลังจากลิงค์ ๓ ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

๓๖๒. **ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.** (๓ บท, ปริภาสาสูตร)
ปัจจัย ลงหลังจากธาตุและลิงค์

สูตรนี้ เป็น ปริภาสาสูตร มีเนื้อความกล่าวคลอบคลุมไวยากรณ์ทั้งเล่ม

ปริภาสา ๒

ปริภาสา แปลว่า คำกล่าวคลอบคลุม ในที่นี้ มีปริภาสา ๒ อย่าง คือ

(๑) ปริภาสาสูตรว่า **ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.**

ลงวิภัตติและปัจจัย หลังจากปกติธาตุ ในอาขยาตกัณฑ์ กิพพิธานกัณฑ์,
ลงวิภัตติและปัจจัย หลังจากปกติลิงค์ ในนามกัณฑ์ สมาสกัณฑ์ ตัทธิตกัณฑ์

(๒) ปริภาสาวุตติว่า **วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค**.
ศัพท์ที่กล่าวอรรถแล้ว ไม่ต้องประกอบไว้ (หมายถึง ลบ อปจฺจ ศัพท์เป็นต้น)

๓๖๓. เตสํ โณ โลปิ. (๓ บท, โลปวิธิ)

ลบ ณฺ อักษร ของ ณ อนุพันธปัจจัยในตัทธิตเหล่านั้น

๓๖๔. วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ. (๖ บท, วุทธิวิธิ)

เพราะปัจจัยที่มี ณฺ ให้วุทธิสระต้น หรือสระของพยัญชนะต้น ที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง บ้าง

วาศัพท์

วาสิฏฺฐาทีสุ นิจฺจายํ อนิจฺโจหฺมฺปิกาทิสุ
น วุทฺธิ นีลปีตาโท ววตฺถิตวิภาสโต.

วาศัพท์ มีอรรถ ววัตถิตวิภาสา กล่าวกำหนดวิธี ๓ อย่าง คือ

๑. **นิจฺจวุทฺธิ**	วุทธิแน่นอน	ในอุทาหรณ์ว่า วาสิฏฺฐ เป็นต้น
๒. **อนิจฺจวุทฺธิ**	วุทธิไม่แน่นอน	ในอุทาหรณ์ว่า โอหฺมฺปิก อุหฺมฺปิก เป็นต้น
๓. **อสนฺตวุทฺธิ**	ไม่มีวุทธิ	ในอุทาหรณ์ว่า นีล ปีต เป็นต้น

จศัพท์

จศัพท์ ในสูตรนี้มีอรรถ อวธารณะ ห้ามวุทธิบ้าง

๓๖๕. อยุวณฺณานญฺจาโย วุทฺธิ. (๔ บท, ปริภาสาสูตร)

วุทธิ อ เป็น อา, อิ อี เป็น เอ, อุ อู เป็น โอ

พึงทราบว่า คำว่า “**วุทธิ**” แปลว่า ทำให้เจริญขึ้น, เจริญขึ้นอย่างไร ?

๑. **วุทธิ อ ให้เป็น อา** = สระ อ เป็นรัสสะเสียงสั้น ทำให้เป็นสระ อา เสียงยาวขึ้น

๒. **วุทธิ อิ อี ให้เป็น เอ** = สระ อิ อี มีฐานเดียวคือตาลุฐาน ทำให้เป็นสระ เอ กลายเป็นสองฐาน คือ กัณฐฐานและตาลุฐาน

๓. **วุทธิ อุ อู ให้เป็น โอ** = สระ อุ อู มีฐานเดียวคือโอฏฐฐาน ทำให้เป็นสระ โอ กลายเป็นสองฐาน คือ กัณฐฐานและโอฏฐฐาน

การวุทธิทั้ง ๓ อย่างนี้ เมื่อทำวุทธิแล้ว ยังต้องมีฐานเสียงเดิมอยู่เสมอ

ณ อนุพันธปัจจัย

ณ อนุพันธปัจจัย คือปัจจัยที่มี ณฺ อักษร, เมื่อลบ ณฺ แล้ว ส่งผลให้มีการทำวุทธิสระหน้าหรือสระของพยัญชนะตัวหน้า ในที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง เช่น **วาสิฏฺฐ**, แต่ถ้ามีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง ห้ามทำวุทธิ เช่น **วจฺฉายโน กจฺจายโน**

อนุพันธปัจจัย ที่มี ณ อยู่หน้า คือ	**ณายน ณาน เณยฺย ณิ ณิก ณฺย ณว เณร ณ**
เมื่อลบ ณฺ แล้ว	**(อายน อาน เอยฺย อิ อิก ย อว เอร อ)**
อนุพันธปัจจัย ที่มี ณ อยู่หลัง คือ	**กณฺ**
เมื่อลบ ณฺ แล้ว	**(ก)**

จศัพท์

จศัพท์ ในสูตรนี้ มีอรรถ อวุทธิสมุปิณฑนะ รวมเอาการไม่วุทธิ, หรือมีอรรถ อวธารณะ ห้ามวุทธิบ้าง

วุทฺธิศัพท์

วุทฺธิศัพท์ ในสูตรนี้มีอรรถ อุตตรปทวุทธิภาวะ มีการวุทธิสระของบทหลังบ้าง เช่น **เนคมชานปทา** (ชาวนิคมและชาวชนบท)

ห้ามวุทธิ

ยถา หิ กตวุทฺธีนำ ปุน วุทฺธิ น โหติห
ตถา สภาววุทฺธีนำ อาโยนำ ปุน วุทฺธิ น.

ตามธรรมดา สระที่ทำเป็นวุทธิมาแล้ว จะไม่เป็นวุทธิซ้ำอีก ฉันใด,
อา เอ และ โอ ที่เป็นวุทธิตามสภาพเดิมอยู่แล้ว จะไม่เป็นวุทธิอีก ฉันนั้น

วุทธิ ๒

๑. **กตวุทฺธิ** ทำ อ ให้เป็น อา, อิ อี ให้เป็น เอ, อุ อู ให้เป็น โอ
๒. **สภาววุทฺธิ** อา เอ โอ เป็นวุทธิตามสภาพอยู่แล้ว จึงไม่ต้องทำวุทธิให้เป็นอะไรอีก

สัททปทมาลา

๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **วาสิฏฺฐ**สัททปทมาลา (นายวาสิฏฐะ, ลูกของนายวสิฏฐะ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**วาสิฏฺโฐ**	**วาสิฏฺฐา**
อาลปนะ	**วาสิฏฺฐ วาสิฏฺฐา**	**วาสิฏฺฐา**
ทุติยา	**วาสิฏฺฐํ**	**วาสิฏฺเฐ**
ตติยา	**วาสิฏฺเฐน**	**วาสิฏฺเฐหิ วาสิฏฺเฐภิ**
จตุตถี	**วาสิฏฺฐสฺส**	**วาสิฏฺฐานํ**
ปัญจมี	**วาสิฏฺฐา วาสิฏฺฐมฺหา วาสิฏฺฐสฺมา**	**วาสิฏฺเฐหิ วาสิฏฺเฐภิ**
ฉัฏฐี	**วาสิฏฺฐสฺส**	**วาสิฏฺฐานํ**
สัตตมี	**วาสิฏฺเฐ วาสิฏฺฐมฺหิ วาสิฏฺฐสฺมึ**	**วาสิฏฺเฐสุ**

พึงทราบว่า การทำรูปตามวิธีในตัทธิต มาถึงการเรียกชื่อว่านามแล้ว จะมีวิธีทำตัวรูปในปุงลิงค์เหมือนกับ ปุริส ศัพท์, ในอิตถีลิงค์เหมือน อิตฺถี ศัพท์, และในนปุงสกลิงค์เหมือน จิตฺต ศัพท์

ทำตัวรูป ปุงลิงค์

วาสิฏฺโฐ = วสิฏฺฐ + ณ (แบบที่ ๑)

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์อรรถในนาม

วสิฏฺฐ ส อปจฺจ - หลัง วสิฏฺฐ ลง ส ฉัฏฐีวิภัตติ = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ - เพราะ ส ลง สฺ อาคม = สาคโม เส.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ สิ - หลัง อปจฺจ ลง สิ ปฐมาวิภัตติ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ อ๋ - อาเทศ สิ เป็น อ๋ = สึ.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจอ อ๋ - แยก จ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรๆ ...
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ อ๋ - ลบ อ หน้า ปกติ อ หลัง = สรโลโป ...
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ๋ - รวม จ เข้ากับ อ = นเย ปรๆ ยุตฺเต.

ตอนที่ ๒ ลงปัจจัยในตัทธิต

วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ๋ - ลูกของนายวสิฏฐะ
อิติ อตฺเถ - ในอรรถนี้

วสิฏฺฐสฺส ณ อปจฺจํ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วา ณปจฺเจ.
วสิฏฺฐสฺ ณ อปจฺจ - ลบ ส และ สิ วิภัตติ = เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
วสิฏฺฐ ณ อปจฺจ - กลับไปเป็นปกติ = ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
วสิฏฺฐ ณ - ลบ อปจฺจ = วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
วสิฏฺ อ - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
วาสิฏฺฐ อ - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโย...
วาสิฏฺฐฺอ อ - แยก ฐ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
วาสิฏฺฐ อ - ลบ อ หน้า ปกติ อ หลัง = สรโลโป...
วาสิฏฺฐ - ประกอบ ฐ กับ อ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
วาสิฏฺฐ - เรียก วาสิฏฺฐ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...

ตอนที่ ๓ ลงวิภัตติในนาม

วาสิฏฺฐ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วาสิฏฺฐ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
วาสิฏฺฐฺอ โอ - แยก ฐ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
วาสิฏฺฐ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
วาสิฏฺโฐ - รวม ฐ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **วาสิฏฺโฐ**
นายวาสิฏฐะ หรือ ลูกของนายวสิฏฐะ

วาสิฏฺโฐ = วสิฏฺฐ + อปจฺจ (แบบที่ ๒)

วสิฏฺฐ ส อปจฺจ - หลัง วสิฏฺฐ ลง ส ฉัฏฐีวิภัตติ = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ - เพราะ ส ลง สฺ อาคม = สาคโม เส.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ สิ - หลัง อปจฺจ ลง สิ ปฐมาวิภัตติ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ อํ - อาเทศ สิ เป็น อํ = สึ.
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ - แยก ลบ รวม
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจ ลูกของนายวสิฏฐะ
อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
วสิฏฺฐสฺส ณ อปจฺจ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วา ณปจฺเจ.
วสิฏฺฐสฺ ณ อปจฺจ - ลบ ส และ สิ วิภัตติ = เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
วสิฏฺฐ ณ อปจฺจ - กลับไปเป็นปกติ = ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
วสิฏฺฐ ณ - ลบ อปจฺจ ศัพท์ = วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
วสิฏฺฐ อ - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.

วาสิฏฺฐ อ - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโย...
วาสิฏฺฐ์อ อ - แยก ลบ รวม
วาสิฏฺฐ - เรียก วาสิฏฺฐ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
วาสิฏฺฐ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วาสิฏฺฐ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
วาสิฏฺโฐ - แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **วาสิฏฺโฐ** นายวาสิฏฐะ, ลูกของนายวสิฏฐะ

วาสิฏฺโฐ (ชาย), **วาสิฏฺฐี** (หญิง), **วาสิฏฺฐ์** (ตระกูล)

อปจฺจ ได้แก่ **ปุตฺต** (ลูก), **นตฺตุ** (หลาน), **ปนตฺตุ** (เหลน), **โคตฺต** (โคตร) เป็นต้น

พึงทราบว่า การลงปัจจัยในอรรถอปัจจะ เพียงครั้งเดียว สามารถใช้ได้ครบทั้ง ลูก หลาน เหลน โคตร วงศ์ ตระกูล โดยไม่ต้องลงปัจจัยซ้อนกันเป็นชั้นๆ

๒. อิตถีลิงค์ อีการันต์ **วาสิฏฺฐี**สทฺทปทมาลา (นางวาสิฏฐี, ลูกของนายวสิฏฐะ)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**วาสิฏฺฐี**	**วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย**
อาลปนะ	**วาสิฏฺฐิ**	**วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย**
ทุติยา	**วาสิฏฺฐึ**	**วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย**
ตติยา	**วาสิฏฺฐิยา**	**วาสิฏฺฐีหิ วาสิฏฺฐีภิ**
จตุตถี	**วาสิฏฺฐิยา**	**วาสิฏฺฐีนำ**
ปัญจมี	**วาสิฏฺฐิยา**	**วาสิฏฺฐีหิ วาสิฏฺฐีภิ**
ฉัฏฐี	**วาสิฏฺฐิยา**	**วาสิฏฺฐีนำ**
สัตตมี	**วาสิฏฺฐิยา วาสิฏฺฐิยำ**	**วาสิฏฺฐีสุ**

ทำตัวรูป อิตถีลิงค์

วาสิฏฺฐี = วาสิฏฺฐ + อี

วาสิฏฺฐ อี - ลง อี อิตถิโชตกปัจจัย = ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ.
วาสิฏฺฐ์อ อี - แยก ฐ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...

วาสิฏฺฐฺ อี - ลบ อ หน้า ปกติ อี หลัง = สรโลโป ...
วาสิฏฺฐี - รวม ฐฺ เข้ากับสระ อี หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
วาสิฏฺฐี - เรียก วาสิฏฺฐี ว่านาม = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
วาสิฏฺฐี สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วาสิฏฺฐี - ลบ สิ = เสสโต โลปิ คสิปิ.
วาสิฏฺฐี - สำเร็จรูปเป็น **วาสิฏฺฐี** นางวาสิฏฐี หรือ ลูกของนายวสิฏฐะ

๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **วาสิฏฺฐ**สทฺทปทมาลา (ตระกูลวาสิฏฐะ, ลูกของนายวสิฏฐะ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**วาสิฏฺฐ์ं**	**วาสิฏฺฐานิ**
อาลปนะ	**วาสิฏฺฐ**	**วาสิฏฺฐานิ**
ทุติยา	**วาสิฏฺฐ์ं**	**วาสิฏฺฐานิ**
	ที่เหลือ เหมือน ปุงลิงค์	

ทำตัวรูป นปุงสกลิงค์

วาสิฏฺฐ์ं = วาสิฏฺฐ

วาสิฏฺฐ - เรียก วาสิฏฺฐ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
วาสิฏฺฐ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วาสิฏฺฐ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
วาสิฏฺฐอ อำ - แยก ฐฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
วาสิฏฺฐ อำ - ลบ อ หน้า ปกติ อ หลัง = สรโลโป ...
วาสิฏฺฐ์ं - รวม ฐฺ เข้ากับสระ อ หลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **วาสิฏฺฐ์ं** ตระกูลวาสิฏฐะ หรือ ลูกหลานของนายวสิฏฐะ

อุทาหรณ์ของ ณ ปัจจัย

วสิฏฺฐสฺส อปจฺจำ = วาสิฏฺโฐ, วาสิฏฺฐี, วาสิฏฺฐ์ं ลูกหลานของนายวสิฏฐะ
ภารทฺวาชสฺส ปุตฺโต = ภารทฺวาโช, -ชี, -ชं. ลูกหลานของนายภารทวาชะ
เวสามิตฺตสฺส ปุตฺโต = เวสามิตฺโต, -ตี, -ตं. ลูกหลานของนายเวสามิตตะ
โคตมสฺส ปุตฺโต = โคตโม, -มี, -มं. ลูกหลานของโคตมะ
วสุเทวสฺส อปจฺจำ = วาสุเทโว, -วี, -วं. ลูกหลานของนายวสุเทวะ
พลเทวสฺส อปจฺจำ = พาลเทโว, -วี, -วं. ลูกหลานของนายพลเทวะ

จิตฺตกสฺส อปจฺจํ = จิตฺตโก, -กี, -กํ. ลูกหลานของนายจิตตกะ

รูปว่า “**ภารทฺวาโช, เวสามิตฺโต, โคตโม**” ไม่ได้ทำวุทธิ เพราะไม่มี อ อิ อี อุ อู
รูปว่า “**จิตฺตโก**” ไม่ได้ทำวุทธิ เพราะมีพยัญชนะสังโยคอยู่ข้างหลัง

พึงทราบว่า **วา**ศัพท์ จากสูตร “วา ณปจฺเจ” ตามไปทุกที่ที่เป็นวิธีของตัทธิต, และ **อปจฺเจ** ศัพท์ ก็ตามไป จนกว่าจะถึง **สํสฏฺฐ** ศัพท์

๓๖๖. ณายนณาน วจฺฉาทิโต. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก วจฺฉ ศัพท์เป็นต้น ลง ณายน ณาน ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

คัมภีร์ปทรูปสิทธิ มีองค์ ๓

๑. **สูตร** คือ หัวข้อ แม่บท มาติกา สูตรสำเร็จบท ที่ทำให้เข้าใจตรงตามพระไตรปิฎก
เช่น **สรา สเร โลปํ.**
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า

๒. **วุตฺติ** คือ คำแปลและขยายความของสูตรนั้นๆ
เช่น **สรา โข สพฺเพปิ สเร ปเร จิเต โลปํ ปปฺโปนฺติ.**
เพราะสระอันตั้งอยู่ข้างหลัง สระหน้าแม้ทั้งปวง ย่อมถึงการลบ

๓. **อุทาหรณ์** คือ ตัวอย่างที่ยกมาจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก
เช่น **สเมตายสฺมา** (วิ.มหาวิ. ๑/๔๑๑)
ตีณิมานิ (องฺ.ติก. ๒๐/๓๖)
ปญฺญินฺทฺริยํ (อภิ.สงฺ. ๓๔/๑)

อุทาหรณ์

วจฺฉสฺส อปจฺจํ = วจฺฉายโน วจฺฉาโน. ลูกหลานของนายวัจฉะ
กจฺจสฺส อปจฺจํ = กจฺจายโน กจฺจาโน. ลูกหลานของนายกัจจะ
โมคฺคลฺลสฺส ปุตฺโต = โมคฺคลฺลายโน โมคฺคลฺลาโน. ลูกหลานของนายโมคคัลละ
อคฺคิเวสฺสสฺส ปุตฺโต = อคฺคิเวสฺสายโน อคฺคิเวสฺสาโน. ลูกหลานของนายอัคคิเวสสะ
กณฺหสฺส ปุตฺโต = กณฺหายโน กณฺหาโน. ลูกหลานของนายกัณหะ
สกฏสฺส ปุตฺโต = สากฏายโน สากฏาโน. ลูกหลานของนายสกฏะ
มุญฺจสฺส ปุตฺโต = มุญฺจายโน มุญฺจาโน. ลูกหลานของนายมุญจะ
กุญฺชสฺส ปุตฺโต = กุญฺชายโน กุญฺชาโน. ลูกหลานของนายกุญชะ

พึงทราบว่า อุทาหรณ์กลุ่มนี้ เป็น **อากติคณะ** มีวิธีสำเร็จรูปเหมือนกัน

ทำตัวรูป

วจฺฉายโน = วจฺฉ + ณายน

วจฺฉ ณายน - ลง ณายน ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = ณายนณาน วจฺฉาทิโต.
วจฺฉ อายน - ลบ ณ = เตสํ โณ โลปิ.
วจฺฉอ อายน - แยก ฉ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
วจฺฉ อายน - ลบ อ หน้า ปกติ อา หลัง = สรโลโป...
วจฺฉายน - รวม ฉ เข้ากับ อ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
วจฺฉายน - เรียก วจฺฉายน ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
วจฺฉายน สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
วจฺฉายน โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
วจฺฉายนฺอ โอ - แยก นฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
วจฺฉายนฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
วจฺฉายโน - รวม นฺ เข้ากับ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **วจฺฉายโน** นายวัจฉายนะ หรือ ลูกหลานของวัจฉโคตร รูปว่า **วจฺฉาโน** ก็ทำเหมือนกัน

๓๖๗. เณยฺโย กตฺติกาทีหิ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก กตฺติกา ศัพท์เป็นต้น ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

อาทิศัพท์ ในสูตรนี้มีอรรถ ปการะ รวมเอาศัพท์ที่เป็นอิตถีลิงค์เหมือนกัน
เช่น กตฺติกา วินตา โรหิณี เป็นต้น

อุทาหรณ์

กตฺติกาย ปุตฺโต	=	**กตฺติเกยฺโย**.	ลูกหลานของนางกัตติกา
วินตาย ปุตฺโต	=	**เวนเตยฺโย**. (วุทธิ อิ เป็น เอ)	ลูกหลานของนางวินตา
โรหิณิยา ปุตฺโต	=	**โรหิเณยฺโย**.	ลูกหลานของนางโรหิณี
คงฺคาย อปจฺจํ	=	**คงฺเคยฺโย**.	ลูกหลานของนางคังคา
ภคินิยา ปุตฺโต	=	**ภาคิเนยฺโย**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของพี่สาวน้องสาว
นทิยา ปุตฺโต	=	**นาเทยฺโย**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนางนที (แม่น้ำ)
อนฺติยา ปุตฺโต	=	**อนฺเตยฺโย**.	ลูกหลานของนางอันตี
อหิยา ปุตฺโต	=	**อาเหยฺโย**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนางอหิ (งู)
กปิยา ปุตฺโต	=	**กาเปยฺโย**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนางกปิ (ลิง)
สุจิยา อปจฺจํ	=	**โสเจยฺโย**. (วุทธิ อุ เป็น โอ)	ลูกหลานของนางสุจี
พาลาย อปจฺจํ	=	**พาเลยฺโย**.	ลูกหลานของนางพาลา

ทำตัวรูป

ภาคิเนยฺโย = ภคินิ + เณยฺย

ภคินิ เณยฺย - ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = เณยฺโย กตฺติกาทีหิ.
ภคินิ เอยฺย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
ภาคินิ เอยฺย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วา...
ภาคินฺอิ เอยฺย - แยก นฺ ออกจาก อิ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
ภาคินฺ เอยฺย - ลบ อิ หน้า ปกติ เอ หลัง = สรโลโป...
ภาคิเนยฺย - รวม นฺ เข้ากับ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาคิเนยฺย - เรียก ภาคิเนยฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ภาคิเนยฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ภาคิเนยฺย โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
ภาคิเนยฺยฺอ โอ - แยก ยฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
ภาคิเนยฺยฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
ภาคิเนยฺโย - รวม ยฺ เข้ากับ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **ภาคิเนยฺโย** ลูกหลานของพี่สาวน้องสาว

๓๖๘. อโต ณิ วา. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ ลง ณิ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

อุทาหรณ์

ทกฺขสฺส อปจฺจํ	=	**ทกฺขิ**.	ลูกหลานของนายทักขะ
โทณสฺส อปจฺจํ	=	**โทณิ**.	ลูกหลานของนายโทณะ
วสวสฺส อปจฺจํ	=	**วาสวิ**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนายวสวะ
สกฺยปุตฺตสฺส อปจฺจํ	=	**สกฺยปุตฺติ**.	ลูกหลานของศักยบุตร
นาฏปุตฺตสฺส อปจฺจํ	=	**นาฏปุตฺติ**.	ลูกหลานของนาฏบุตร
ทาสปุตฺตสฺส อปจฺจํ	=	**ทาสปุตฺติ**.	ลูกหลานของทาสบุตร
ทาสรถสฺส อปจฺจํ	=	**ทาสรถิ**.	ลูกหลานของทาสรถะ
วรุณสฺส อปจฺจํ	=	**วารุณิ**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนายวรุณะ
กณฺหสฺส อปจฺจํ	=	**กณฺหิ**.	ลูกหลานของนายกัณหะ
พลเทวสฺส อปจฺจํ	=	**พาลเทวิ**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนายพาลเทวะ
ปาวกสฺส อปจฺจํ	=	**ปาวกิ**.	ลูกหลานของนายปาวกะ
ชินทตฺตสฺส อปจฺจํ	=	**เชนทตฺติ**. (วุทธิ อ เป็น อา)	ลูกหลานของนายชินทัตตะ
สุทฺโธทนสฺส อปจฺจํ	=	**สุทฺโธทนิ**.	ลูกหลานของนายสุทโธทนะ

อนุรุทฺธสฺส อปจฺจํ = อนุรุทฺธิ. ลูกหลานของนายอนุรุทธะ

ทำตัวรูป

สกฺยปุตฺติ = สกฺยปุตฺต+ ณิ

สกฺยปุตฺต ณิ	- ลง ณิ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ	= อโต ณิ วา.
สกฺยปุตฺต อิ	- ลบ ณ อนุพันธ์	= เตสํ โณ โลปิ.
สกฺยปุตฺตอ อิ	- แยก ตฺ ออกจาก อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
สกฺยปุตฺตฺ อิ	- ลบ อ หน้า ปกติ อิ หลัง	= สรโลโป...
สกฺยปุตฺติ	- รวม ตฺ เข้ากับ อิ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สกฺยปุตฺติ	- เรียก สกฺยปุตฺติ ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
สกฺยปุตฺติ สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สกฺยปุตฺติ	- ลบ สิ	= เสสโต โลปิ คสิปิ.
	- สำเร็จรูปเป็น **สกฺยปุตฺติ** ลูกหลานของศักยบุตร	

วาศัพท์

วาศัพท์ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **ณิก** ปัจจัย ในอรรถอปัจจะ, และการลง **ณฺย** ปัจจัย หลัง จาก อทิติ ศัพท์เป็นต้น เช่น

สกฺยปุตฺตสฺส ปุตฺโต = สกฺยปุตฺติโก. ลูกหลานของศักยบุตร
สกฺยปุตฺตสฺส ปุตฺโต = สกฺยปุตฺติโย. (อาเทศ ก เป็น ย = เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ)
นาฏปุตฺตสฺส ปุตฺโต = นาฏปุตฺติโก. ลูกหลานของนาฏบุตร
ชินทตฺตสฺส ปุตฺโต = เชนทตฺติโก. ลูกหลานของนายชินทัตตะ
วิมาตุยา ปุตฺโต = เวมาติโก. ลูกหลานของนางวิมาตุ

ทำตัวรูป

สกฺยปุตฺติโก-โย = สกฺยปุตฺต+ ณิก

สกฺยปุตฺต ณิก	- ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ	= วาศัพท์ใน อโต ณิ วา.
สกฺยปุตฺต อิก	- ลบ ณ อนุพันธ์	= เตสํ โณ โลปิ.
สกฺยปุตฺตอ อิก	- แยก ตฺ ออกจาก อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
สกฺยปุตฺตฺ อิก	- ลบ อ หน้า ปกติ อิ หลัง	= สรโลโป...
สกฺยปุตฺติก	- รวม ตฺ เข้ากับ อิ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สกฺยปุตฺติก	- เรียก สกฺยปุตฺติก ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
สกฺยปุตฺติก สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

สกฺยปุตฺติก โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
สกฺยปุตฺติกฺอ โอ - แยก กฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
สกฺยปุตฺติกฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
สกฺยปุตฺติโก - รวม กฺ เข้ากับ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สกฺยปุตฺติโย - อาเทศ ก เป็น ย = เตสุ วุทฺธิ...
- สำเร็จรูปเป็น **สกฺยปุตฺติโก-โย** ลูกหลานของศักยบุตร

๓๖๙. **อวณฺโณ เย โลปญฺจ.** (๔ บท, โลปวิธิ)

เพราะ ย ปัจจัย ลบ อวัณณะ (คือ อ อา)

จศัพท์

จศัพท์ในสูตรนี้ รวมเอาการลบ อิวัณณะ (อิ อี)

อุทาหรณ์

อทิติยา ปุตฺโต = **อาทิจฺโจ**. (วุทธิ อ เป็น อา) ลูกหลานของนางอทิติ
ทิติยา ปุตฺโต = **เทจฺโจ**. (วุทธิ อิ เป็น เอ) ลูกหลานของนางทิติ

ทำตัวรูป

อาทิจฺโจ = อทิติ + ณฺย

อทิติ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วาศัพท์ใน อโต ณิ วา.
อทิติ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
อาทิติ ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสฺโย...
อาทิตฺ ย - เพราะ ย ลบ อิ = จศัพท์ใน อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
อาทิ จ - อาเทศ ตฺย เป็น จ = ยวตๆ ตลนทการานๆ พฺยญฺชนานิ ...
อาทิจฺจ - จฺ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน จฺ) = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
อาทิจฺจ - เรียก อาทิจฺจ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามๆวา...
อาทิจฺจ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาทิจฺจ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
อาทิจฺจฺอ โอ - แยก จฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
อาทิจฺจฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
อาทิจฺโจ - รวม จฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **อาทิจฺโจ** ลูกหลานของนางอทิติ

๓๗๐. เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ. (๓ บท, มหาสูตร)

ทำวุทธิ ลบ อาคม วิการ วิปริต และอาเทศ ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดบ้าง

มหาสูตร ๔

มหาสุตฺตา “เตสุ วุทฺธิ, กฺวจิ ธาตุ, จ ปจฺจยา
ทนิฏฺฐา, ยทนุปาทิ” จตฺตาริปิ นิปาตนา.

มหาสูตร ๔ ที่มีวิธีสำเร็จรูปได้หลายอย่าง เรียงตามใช้มากไปหาน้อย ดังนี้

๑. **เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ.**
(กัจจายนสูตรที่ ๔๐๔ ใช้ในนาม สมาส ตัทธิต)

๒. **กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานำ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ.**
(กัจจายนสูตรที่ ๕๑๗ ใช้ในอาขยาต กิต)

๓. **ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.**
(กัจจายนสูตรที่ ๕๗๑ ใช้เกี่ยวกับกลุ่ม ต ปัจจัยในกิต)

๔. **ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.**
(กัจจายนสูตรที่ ๓๙๑ ใช้กับนาม อุปสัค นิบาต สมาส ตัทธิต บางตัว)

อุทาหรณ์

กุณฺฑนิยา ปุตฺโต	=	**โกณฺฑญฺโญ**. (วุทธิ อุ เป็น โอ)	ลูกหลานของนางกุณฑนี
กุรุโน ปุตฺโต	=	**โกรพฺโย**. (วุทธิ อุ เป็น โอ)	วงศ์ของพระเจ้ากุรุ
ภาตุโน ปุตฺโต	=	**ภาตพฺโย**.	ลูกหลานของพี่น้องชาย

ทำตัวรูป

โกณฺฑญฺโญ = กุณฺฑนี + ณฺย

กุณฺฑนี ณฺย	- ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ	= วาศัพท์ใน อโต ณิ วา.
กุณฺฑนี ย	- ลบ ณฺ อนุพันธ์	= เตสำ โณ โลปำ.
โกณฺฑนี ย	- วุทธิ อุ เป็น โอ แม้มีสังโยคอยู่หลัง	= เตสุ วุทฺธิ...
โกณฺฑนฺอี ย	- แยก นฺ ออกจาก อี	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ...
โกณฺฑนฺ ย	- เพราะ ย ลบ อี	= จศัพท์ใน อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
โกณฺฑ ญ	- อาเทศ นฺย เป็น ญ	= ยวตำ ตลนฑการานำ พฺยญฺชนานิ ...
โกณฺฑญฺญ	- ญฺ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ญฺ)	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
โกณฺฑญฺญ	- เรียก โกณฺฑญฺญ ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...

โกณฺฑญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โกณฺฑญฺญ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
โกณฺฑญฺญอ โอ - แยก ญฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
โกณฺฑญฺญ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
โกณฺฑญฺโญ - รวม ญฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **โกณฺฑญฺโญ** ลูกหลานของนางกุณฑนี

โกรพฺโย = กุรุ + ณฺย

กุรุ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วาศัพท์ใน อโต ณิ วา.
กุรุ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
โกรุ ย - วุทธิ อุ เป็น โอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส ...
โกรว ย - อาเทศ อุ ที่ รุ เป็น อว = เตสุ วุทฺธิ...
โกรวฺอ ย - แยก วฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ...
โกรวฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
โกรพฺย - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = โพ วสฺส หรือ จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
โกรพฺย - เรียก โกรพฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...

โกรพฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โกรพฺย โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
โกรพฺยอ โอ - แยก ยฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
โกรพฺย โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
โกรพฺโย - รวม ยฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **โกรพฺโย** วงศ์ของพระเจ้ากุรุ

ภาตพฺโย = ภาตุ + ณฺย

ภาตุ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วาศัพท์ใน อโต ณิ วา.
ภาตุ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
ภาตว ย - อาเทศ อุ ที่ ตุ เป็น อว = เตสุ วุทฺธิ...
ภาตวฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ภาตพฺ ย - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = โพ วสฺส หรือ จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
ภาตพฺย - เรียก ภาตพฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...

ภาตพฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ภาตพฺย โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.

ภาตพฺยฺอ โอ - แยก ยฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
ภาตพฺยฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
ภาตพฺโย - รวม ยฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **ภาตพฺโย** ลูกหลานของพี่น้องชาย

๓๗๑. ณโวปคฺวาทีหิ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง ณว ปัจจัย หลังจาก อุปคุ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

อาทิศัพท์

อาทิศัพท์ ในสูตรนี้ กล่าวอรรถปการะ หมายเอาการลง ณว ปัจจัย หลังจากศัพท์ที่เป็นอุการันต์ เท่านั้น

อุทาหรณ์

อุปคุสฺส อปจฺจํ	=	**โอปคโว, โอปควี, โอปควฺ.**	ลูกหลานของนายอุปคุ
มนุโน อปจฺจํ	=	**มานโว.** (ณว ปัจจัย)	ลูกหลานของนายมนุ
มนุโน อปจฺจํ	=	**มานุโส.** (ณ ปัจจัย)	ลูกหลานของนายมนุ
ภคฺคุโน อปจฺจํ	=	**ภคฺคโว.**	ลูกหลานของนายภัคคุ
ปณฺฑุโน อปจฺจํ	=	**ปณฺฑโว.**	ลูกหลานของนายปัณฑุ
อุปวินฺทุสฺส อปจฺจํ	=	**โอปวินฺทโว.**	ลูกหลานของนายอุปวินทุ

ทำตัวรูป

โอปคโว = อุปคุ + ณว

อุปคุ ณว - ลง ณว ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = ณโวปคฺวาทีหิ.
อุปคุ อว - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
โอปคุ อว - วุทธิ อุ เป็น โอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส ...
โอปคฺอุ อว - แยก คฺ ออกจาก อุ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
โอปคฺ อว - ลบ อุ หน้า ปกติ อ หลัง = สรโลโป ...
โอปคว - รวม คฺ เข้ากับสระ อ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
โอปคว - เรียก โอปคว ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...

โอปคว สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โอปคว โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
โอปควฺอ โอ - แยก วฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
โอปควฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...

โอปคโว - รวม ว฻ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **โอปคโว, โอปควี, โอปควำ** ลูกหลานของนายอุปคุ

มานุโส = มนุ + ณ

มนุ ณ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = วา ณปจฺเจ.
มนุ อ - ลบ ณ฻ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
มานุ อ - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสำโยคนฺตสฺส ...
มานุ สฺอ - ลง สฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิ ...
มานุส - เรียก มานุส ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...

มานุส สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
มานุส โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
มานุสฺอ โอ - แยก สฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
มานุสฺ โอ - ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง = สรโลโป ...
มานุโส - รวม สฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
- สำเร็จรูปเป็น **มานุโส** ลูกหลานของนายมนุ

๓๗๒. **เณร วิธวาทิโต.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)
ลง เณร ปัจจัย หลังจาก วิธวา ศัพท์เป็นต้น ในอรรถ อปัจจะ บ้าง

อุทาหรณ์

วิธวาย ปุตฺโต = เวธเวโร. ลูกหลานของหญิงหม้าย ลูกกำพร้าพ่อ
พนฺธุกิยา ปุตฺโต = พนฺธุเกโร. ลูกหลานของหญิงผู้พบรักตามนัด ลูกไม่มีพ่อ
สมณสฺส ปุตฺโต = สามเณโร. ลูกหลานของพระอุปัชฌาย์
นาฬิกาย ปุตฺโต = นาฬิเกโร. ลูกหลานของนางนาฬิกา (นักกีฬา)

ทำตัวรูป

เวธเวโร = วิธวา + เณร

วิธวา เณร - ลง เณร ปัจจัย ในอรรถ อปัจจะ = เณร วิธวาทิโต.
วิธวา เอร - ลบ ณ฻ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
เวธวา เอร - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสำโยคนฺตสฺส ...
เวธว฻อา เอร - แยก ว฻ ออกจาก อา = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
เวธว฻ เอร - ลบ อา หน้า ปกติ เอ หลัง = สรโลโป ...

เวธเวร	- รวม วฺ เข้ากับสระ เอ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เวธเวร	- เรียก เวธเวร ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวา...
เวธเวร สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เวธเวร โอ	- อาเทศ สิ เป็น โอ	= โส.
เวธเวรฺอ โอ	- แยก รฺ ออกจาก อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
เวธเวรฺ โอ	- ลบ อ หน้า ปกติ โอ หลัง	= สรโลโป ...
เวธเวโร	- รวม รฺ เข้ากับสระ โอ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
	- สำเร็จรูปเป็น **เวธเวโร** ลูกหลานของหญิงหม้าย	

จบ อปัจจตัทธิต

๕.๒. อเนกัตถตัทธิต

อเนกัตถตัทธิต ลงปัจจัย ๑๙ ตัว คือ **ณิก ณ เณยฺย อิม อิย อิก กิย ย ณฺย กณฺ ตา อิย อายิตตฺต ล อาลุ ก ตฺตก วนฺตุ มย** แทนหลายอรรถ เช่น “**สํสฏฺ๎ฐ**” แปลว่า “**ปน ผสม**” เป็นต้น

๓๗๓. **เยน วา สํสฏฺ๎ฐํ ตรติ จรติ วหติ ณิโก.** (๗ บท, ปัจจยวิธิ)
ลง ณิก ปัจจัย หลังจากศัพท์ที่มีอรรถว่า เครื่องปรุง เครื่องข้าม เครื่องเที่ยวไป หรือเครื่องนำไป บ้าง

อุทาหรณ์

ติเลน สํสฏฺ๎ฐํ	=	**เตลิกํ.** (โภชนํ)	(ข้าวสวย)ปรุงด้วยงา
ติเลน สํสฏฺ๎ฐา	=	**เตลิกี.** (ยาคุ)	(ข้าวต้ม)ปรุงด้วยงา
คุเฬน สํสฏฺ๎ฐํ	=	**โคฬิกํ.**	ปรุงด้วยน้ำอ้อย
ฆเตน สํสฏฺ๎ฐํ	=	**ฆาติกํ.**	ปรุงด้วยเปรียง
ทธินา สํสฏฺ๎ฐํ	=	**ทาธิกํ.**	ปรุงด้วยนมส้ม
มริเจน สํสฏฺ๎ฐํ	=	**มาริจิกํ.**	ปรุงด้วยพริก
โลเณน สํสฏฺ๎ฐํ	=	**โลณิกํ.**	ปรุงด้วยเกลือ
นาวาย ตรตีติ	=	**นาวิโก.**	ผู้ข้ามด้วยเรือ
อุฬุมฺเปน ตรตีติ	=	**โอฬุมฺปิโก, อุฬุมฺปิโก.**	ผู้ข้ามด้วยแพ
กุลฺเลน ตรตีติ	=	**กุลฺลิโก.**	ผู้ข้ามด้วยแพ
โคปุจฺเฉน ตรตีติ	=	**โคปุจฺฉิโก.**	ผู้ข้ามด้วยหางโค
สกเฏน จรตีติ	=	**สากฏิโก.**	ผู้เที่ยวไปด้วยเกวียน
ปเทน จรตีติ	=	**ปาทิโก.**	ผู้เที่ยวไปด้วยเท้า คนเดินเท้า
ทณฺเฑน จรตีติ	=	**ทณฺฑิโก.**	ผู้เที่ยวไปด้วยไม้เท้า
ธมฺเมน จรตีติ	=	**ธมฺมิโก.**	ผู้จาริกไปด้วยธรรม
สีเสน วหตีติ	=	**สีสิโก.** (วาศัพท์ห้ามวุทธิ)	ผู้นำไปด้วยศีรษะ (เทินหัวไป)
อํเสน วหตีติ	=	**อํสิโก.**	ผู้นำไปด้วยบ่า (แบกไป)
ขนฺเธน วหตีติ	=	**ขนฺธิโก.**	ผู้นำไปด้วยคอหรือไหล่ (ลากไป)
หตฺเถน วหตีติ	=	**หตฺถิโก.**	ผู้นำไปด้วยมือ (ถือไป)
องฺคุลินา วหตีติ	=	**องฺคุลิโก.**	ผู้นำไปด้วยนิ้ว (หิ้วไป)

พึงทราบว่า **ณิก** ปัจจัย ลงได้ ๒๙ อรรถ (สูตร เยน วา ๔, วาศัพท์ ๑, สูตร ตมธีเต ๒๔)

ทำตัวรูป (ย่อ)

เตลิกำ = ติล + ณิก

ติล ณิก - ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถ ปรุง = เยน วา สำสฏฺฐำ ตรติ จรติ วหติ ณิโก.
ติล อิก - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
เตล อิก - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสำโยคนฺตสฺส ...
เตลิก - แยก, ลบ, รวม เป็น เตลิก, เรียกว่านาม

เตลิก สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เตลิก อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สิ.
เตลิกำ - แยก, ลบ, รวม
- สำเร็จรูปเป็น **เตลิกำ** อันปรุงด้วยงา

วาศัพท์

วาศัพท์ ในสูตรนี้ หมายเอาการลง ณิก ปัจจัย ในอรรถอื่นบ้าง เช่น

ปรทารำ คจฺฉตีติ	**= ปารทาริโก.**	ผู้ถึงซึ่งภรรยาของบุคคลอื่น (ชายชู้)
ปถำ คจฺฉตีติ	**= ปถิโก.**	ผู้ไปสู่หนทาง (คนเดินทาง)

๓๗๔. **ตมธีเต เตนกตาทิสนฺนิธานนิโยค...** (๔ บท, ปัจจยวิธิ)
ลง ณิก ปัจจัย (หลังจากลิงค์อันมีทุติยาวิภัตติเป็นต้น) ในอรรถว่า “ผู้สวดคัมภีร์นั้น, ทำด้วยสิ่งนั้นเป็นต้น, นับเนื่องในสิ่งนั้น, ประกอบในสิ่งนั้น, สิ่งนั้นเป็นศิลปะของเขา, สิ่งนั้นเป็นสินค้าของเขา, และสิ่งนั้นเป็นการเลี้ยงชีพของเขา” บ้าง

อุทาหรณ์

วินยำ อธีเตติ วา	**= เวนยิโก.**	ผู้สวดพระวินัย นักพระวินัย
วินยำ อเวจฺจ อธีเตติ	**= เวนยิโก.**	ผู้เข้าใจแล้วจึงสวดพระวินัย นักพระวินัย
สุตฺตนฺตำ อธีเตติ	**= สุตฺตนฺติโก.**	ผู้สวดพระสูตร นักพระสูตร
อภิธมฺมำ อธีเตติ	**= อาภิธมฺมิโก.**	ผู้สวดพระอภิธรรม นักพระอภิธรรม

๓๗๕. **มา ยูนมาคโม จาเน.** (๔ บท, ปฏิเสธ+อาคมวิธิ)
เพราะปัจจัยที่มี ณ ห้ามวุทธิสระต้นอันไม่มีสังโยคอยู่หลัง แต่ลง เอ และ โอ อาคม ตามสมควรแก่อุทาหรณ์

วุทธิอาคม

“ฆาเน”ติ วจนา เจตฺถ ยูนมาเทสภูตโต
ยเวหิ ปุพฺเพว เอโอ- วุทฺธิโย โหนฺติ อาคมา.

ก็ อักษรอาคม คือ เอวุทธิ และ โอวุทธิ จะลงข้างหน้า ย และ ว อันเป็นอักษรอาเทศของ อิ และ อุ เพราะคำกล่าวว่า “ในฐานะอันสมควร” ในสูตรนี้

ทำตัวรูป

เวยฺยากรณิโก = วิ + อา + กรณ์

วิ อา กรณ์
วฺอิ อา กรณ์ - แยก วฺ ออกจาก อิ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
วฺย อา กรณ์ - อาเทศ อิ เป็น ย = เตสุ วุทฺธิ ...
(พฺย อา กรณ์) - *อาเทศ วฺ เป็น พฺ* = *จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.*
เวย อา กรณ์ - ลง เอ อาคม = มา ยูนมาคโม ฆาเน.
เวยฺย อา กรณ์ - ซ้อน ยฺ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
เวยฺยากรณ์ - แยก ลบ รวม
เวยฺยากรณ์ อธีเต - ผู้สวดคัมภีร์ไวยากรณ์
อิติ อตฺเถ - ในอรรถนี้

เวยฺยากรณ ณิก - ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถ สวด = ตมธีเต เตนกตาทิสนฺนิธาน...
เวยฺยากรณ อิก - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
เวยฺยากรณิก - แยก, ลบ, รวม เป็น เวยฺยากรณิก, เรียกว่านาม

เวยฺยากรณิก สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เวยฺยากรณิก โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
เวยฺยากรณิโก - แยก, ลบ, รวม
- สำเร็จรูปเป็น **เวยฺยากรณิโก** ผู้สวดคัมภีร์ไวยากรณ์

อุทาหรณ์

๑. ในอรรถ **อธีเต** สวด

พฺยากรณ์ อธีเตติ = เวยฺยากรณิโก. ผู้สวดคัมภีร์ไวยากรณ์
นฺยายํ อธีเตติ = เนยฺยายิโก. ผู้สวดคัมภีร์นยายะ
ตกฺกํ อธีเตติ = ตกฺกิโก. ผู้สวดคัมภีร์ตักกะ

เวทๆ อธีเตติ = **เวทิโก.** ผู้สวดคัมภีร์เวท
นิมิตฺตๆ อธีเตติ = **เนมิตฺติโก.** ผู้สวดคัมภีร์นิมิตตะ

๒. ในอรรถ **เตน กตๆ** กระทำ

กาเยน กโต ปโยโค = **กายิโก.** ความพยายามอันกระทำด้วยกาย
กาเยน กตๆ กมฺมๆ = **กายิกๆ.** กรรมอันกระทำด้วยกาย
วจสา กตๆ กมฺมๆ = **วาจสิกๆ.** (สฺ อาคม) กรรมอันกระทำด้วยวาจา
มนสา กตๆ กมฺมๆ = **มานสิกๆ.** (สฺ อาคม) กรรมอันกระทำด้วยใจ
(ลง สฺ อาคม = วาศัพท์ ใน ส สเร วาคโม)
เถเรหิ กตา สงฺคีติ = **เถริกา.** (อา อิตถี) สังคายนาอันพระเถระกระทำ
ปญฺจสเตหิ กตา สงฺคีติ = **ปญฺจสติกา.** สังคายนาอันพระเถระ ๕๐๐ กระทำ
สตฺตสเตหิ กตา สงฺคีติ = **สตฺตสติกา.** สังคายนาอันพระเถระ ๗๐๐ กระทำ

๓. ในอรรถ **สนฺนิธาน** เนื่อง

สรีเร สนฺนิธานา เวทนา = **สารีริกา, สารีริกๆ.** เวทนา ทุกข์ อันเนื่องในสรีระ
มนสิ สนฺนิธานา เวทนา = **มานสิกา, มานสิกๆ.** เวทนา ทุกข์ อันเนื่องในใจ (สฺอาคม=วา..)

๔. ในอรรถ **นิยุตฺต** ประกอบ เฝ้า

ทฺวาเร นิยุตฺโต = **โทวาริโก.** ผู้เฝ้าประตู (ลง โอ อาคม = มา ยุน...)
ภณฺฑาคาเร นิยุตฺโต = **ภณฺฑาคาริโก.** ผู้เฝ้าเรือนคลัง
นคเร นิยุตฺโต = **นาครโิก.** ชาวนคร ผู้รักษานคร ผู้อยู่ในนคร
นวกมฺเม นิยุตฺโต = **นวกมฺมิโก.** คนก่อสร้าง คนงานใหม่
วนกมฺเม นิยุตฺโต = **วนกมฺมิโก.** คนทำงานในป่า คนหาของป่า
อาทิกมฺเม นิยุตฺโต = **อาทิกมฺมิโก.** คนฝึกงาน คนงานใหม่
อุทเร นิยุตฺโต = **โอทริโก.** คนหาเลี้ยงท้อง สิ่งที่อยู่ในท้อง
รเถ นิยุตฺโต = **รถิโก.** คนขับรถ คนประจำรถ
ปเถ นิยุตฺโต = **ปถิโก.** คนเดินทาง คนอยู่แต่ในทาง
อุปาเย นิยุตฺโต = **โอปายิโก.** คนวางแผน ผู้ใช้อุบาย
เจตสิ นิยุตฺตา = **เจตสิกา.** เจตสิก ธรรมอันประกอบในจิต

๕. ในอรรถ **สิปฺป** ศิลปะ

วีณาวาทนๆ = **วีณา.** การดีดพิณ
วีณา อสฺส สิปฺปๆ = **เวณิโก.** ผู้มีศิลปะดีดพิณ มือพิณ
ปณโว อสฺส สิปฺปๆ = **ปาณวิโก.** ผู้มีศิลปะตีกลองบัณเฑาะก์ มือกลอง
มุทิงฺโค อสฺส สิปฺปๆ = **โมทิงฺคิโก.** ผู้มีศิลปะตีกลองตะโพน มือกลอง
วโส อสฺส สิปฺปๆ = **วสิโก.** ผู้มีศิลปะเป่าขลุ่ย มือขลุ่ย

๖. ในอรรถ **ภณฺฑ** สิ้นค้า

คนฺโธ อสฺส ภณฺฑำ	=	**คนฺธิโก.**	คนขายของหอม
ติลำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**เตลิโก.**	คนขายงา
คุฬำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**โคฬิโก.**	คนขายน้ำอ้อย
ปูวำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**ปูวิโก.**	คนขายขนม
ปณฺณำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**ปณฺณิโก.**	คนขายหนังสือ
ตมฺพูลำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**ตมฺพูลิโก.**	คนขายใบพลู
โลณำ อสฺส ภณฺฑำ	=	**โลณิโก.**	คนขายเกลือ

๗. ในอรรถ **ชีวิก** เลี้ยงชีพ

อุรพฺภำ หนฺตฺวา ชีวติ	=	**โอรพฺภิโก.**	คนฆ่าแกะเลี้ยงชีพ
อุรพฺโภ อสฺส ชีวิกา	=	**โอรพฺภิโก.**	คนฆ่าแกะเลี้ยงชีพ
มิโค อสฺส ชีวิกา	=	**มาควิโก.** (วฺ อาคม)	คนฆ่าเนื้อเลี้ยงชีพ
			(อิ เป็น อ= เตสุ วุทฺธิ..., วุทธิ อ เป็น อา)
สูกโร อสฺส ชีวิกา	=	**สูกริโก.**	คนฆ่าสุกรเลี้ยงชีพ
สกุโณ อสฺส ชีวิกา	=	**สากุณิโก.**	คนฆ่านกเลี้ยงชีพ
มจฺโฉ อสฺส ชีวิกา	=	**มจฺฉิโก.**	คนฆ่าปลาเลี้ยงชีพ

อาทิศัพท์

อาทิศัพท์ ในคำว่า “เตน กตาทิ” รวมเอาการลง ณิก ปัจจัย ในอรรถต่อไปนี้

๘. ในอรรถ **เตน หตำ** เครื่องฆ่า

ชาเลน หโต	=	**ชาลิโก.**	ถูกฆ่าด้วยข่าย, สัตว์ติดข่าย
ชาเลน หนตีติ วา	=	**ชาลิโก.**	ผู้ฆ่าด้วยข่าย, ชาวประมง
พาฬิเสน หโต	=	**พาฬิสิโก.**	ผู้ฆ่าด้วยเบ็ด, สัตว์ติดเบ็ด
วากเรน หโต	=	**วากริโก.**	ผู้ฆ่าด้วยบ่วง, สัตว์ติดบ่วง

๙. ในอรรถ **เตน พทฺธำ** เครื่องผูก เครื่องมัด

สุตฺเตน พทฺโธ	=	**สุตฺติโก.**	ผู้ผูกด้วยเชือกด้าย, ถูกผูกไว้ด้วยด้าย
วรตฺตาย พทฺโธ	=	**วารตฺติโก.** นาโค	ผู้ผูกด้วยเชือกหนัง, ถูกผูกด้วยเชือกหนัง

๑๐. ในอรรถ **เตน กีตำ** ของซื้อขาย

วตฺเถน กีตำ ภณฺฑำ	=	**วตฺถิกำ.**	สิ้นค้าที่แลกมาด้วยผ้า
กุมฺเภน กีตำ	=	**กุมฺภิกำ.**	สิ้นค้าที่แลกมาด้วยหม้อ
ผาเลน กีตำ	=	**ผาลิกำ.**	สิ้นค้าที่แลกมาด้วยผาล
สุวณฺเณน กีตำ	=	**โสวณฺณิกำ.**	สิ้นค้าที่แลกมาด้วยทอง

สเตน กีตํ = **สาติกํ**. สิ้นค้าที่แลกมาด้วยราคา ๑๐๐

๑๑. ในอรรถ **เตน ทิพฺพติ** เครื่องเล่น

อกฺเขน ทิพฺพตีติ = **อกฺขิโก**. ผู้เล่นด้วยคะแนน นักพนัน
สลากาย ทิพฺพตีติ = **สาลากิโก**. ผู้เล่นด้วยสลาก นักซื้อหวย
ตินฺทุเกน ทิพฺพตีติ = **ตินฺทุกิโก**. ผู้เล่นด้วยผลมะพลับ
อมฺพผเลน ทิพฺพตีติ = **อมฺพผลิโก**. ผู้เล่นด้วยผลมะม่วง

๑๒. ในอรรถ **อสฺส อาวุโธ** ผู้มีอาวุธ

จาโป อสฺส อาวุโธ = **จาปิโก**. ผู้มีธนูเป็นอาวุธ มือธนู
โตมโร อสฺส อาวุโธ = **โตมริโก**. ผู้มีหอกเป็นอาวุธ มือหอก
มุคฺคโร อสฺส อาวุโธ = **มุคฺคริโก**. ผู้มีไม้ค้อนเป็นอาวุธ มือค้อน
มุสโล อสฺส อาวุโธ = **โมสลิโก**. ผู้มีสากเป็นอาวุธ มือสาก โจร

๑๓. ในอรรถ **อสฺส อาพาโธ** ผู้ป่วย

วาโต อสฺส อาพาโธ = **วาติโก**. ผู้มีโรคลม คนท้องอืดเฟ้อ
เสมฺโห อสฺส อาพาโธ = **เสมฺหิโก**. ผู้มีโรคเสมหะ หอบ หืด
ปิตฺตํ อสฺส อาพาโธ = **ปิตฺติโก**. ผู้มีโรคถุงน้ำดีอักเสบ คนเป็นโรคดีซ่าน

๑๔. ในอรรถ **ตตฺถ ปสนฺโน** ผู้เลื่อมใสในสิ่งนั้น

พุทฺเธ ปสนฺโน = **พุทฺธิโก**. ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
ธมฺเม ปสนฺโน = **ธมฺมิโก**. ผู้เลื่อมใสในพระธรรม
สงฺเฆ ปสนฺโน = **สงฺฆิโก**. ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์

๑๕. ในอรรถ **ตสฺส สนฺตกํ** สมบัติของเขา

พุทฺธสฺส สนฺตโก = **พุทฺธิโก**. สมบัติของพระพุทธศาสนา
ธมฺมสฺส สนฺตโก = **ธมฺมิโก**. สมบัติของพระธรรม
สงฺฆสฺส สนฺตโก = **สงฺฆิโก**. วิหาโร วิหารสมบัติของพระสงฆ์
สงฺฆสฺส สนฺตกา = **สงฺฆิกา**. ภูมิ พื้นที่สมบัติของพระสงฆ์
สงฺฆสฺส สนฺตกํ = **สงฺฆิกํ**. จีวรํ จีวรสมบัติของพระสงฆ์
ปุคฺคลสฺส สนฺตกํ = **ปคฺคลิกํ**. สมบัติของบุคคล

๑๖. ในอรรถ **ตมสฺส ปริมาณํ** กะ ชั่ง ตวง วัด

กุมฺโภ อสฺส ปริมาณํ = **กุมฺภิกํ**. มีปริมาณ ๑ หม้อ
ขารี อสฺส ปริมาณํ = **ขาริกํ**. มีปริมาณ ๑ ขารี
โทโณ อสฺส ปริมาณํ = **โทณิกํ**. มีปริมาณ ๑ ทะนาน

๑๗. ในอรรถ **ตสฺส ราสิ** กองสิ่งของ

กุมฺภสฺส ราสิ = **กุมฺภิโก**. กองแห่งหม้อ

๑๘. ในอรรถ **ตำ อรหติ** ควรกับสิ่งนั้น

กุมฺภำ อรหติ = **กุมฺภิโก**. สมควรกับหม้อ
โทณำ อรหติ = **โทณิโก**. สมควรกับทะนาน
อฏฺฐมาสำ อรหติ = **อฏฺฐมาสิโก**. สมควรกับ ๘ เดือน
กหาปณำ อรหติ = **กหาปณิโก**. สมควรกับ ๑ กษาปณ์
อสีตึ อรหติ = **อาสีติกา**. คาถา เรื่องอันสมควรกับ ๘๐ คาถา
นวุตึ อรหติ = **นาวุติกา**. เรื่องอันสมควรกับ ๙๐ คาถา
สตำ อรหติ = **สาติกำ**. เรื่องอันสมควรกับ ๑๐๐ คาถา
สหสฺสำ อรหติ = **สาหสฺสิกำ**. เรื่องอันสมควรกับ ๑,๐๐๐ คาถา
สนฺทิฏฺฐำ อรหติ = **สนฺทิฏฺฐิโก**. เรื่องอันสมควรกับการเห็น
เอหิ ปสฺสาติ อิมำ วิธึ อรหติ = **เอหิปสฺสิโก** เรื่องอันสมควรกับวิธีนี้ว่า “จงมาดู”

๑๙. ในอรรถ **สีลตฺเถ** เป็นปกติของสิ่งนั้น

ปำสุกูลธารณำ = **ปำสุกูลำ**. การทรงผ้าบังสุกุล
ปำสุกูลำ สีลมสฺสาติ = **ปำสุกูลิโก**. ผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นปกติ
ติจีวรำ สีลมสฺสาติ = **เตจีวริโก**. ผู้ทรงผ้าไตรจีวรเป็นปกติ
เอกาสเน โภชนสีโล = **เอกาสนิโก**. ผู้ฉันบนอาสนะเดียวเป็นปกติ
รุกฺขมูเล วสนสีโล = **รุกฺขมูลิโก**. ผู้อยู่โคนไม้เป็นปกติ
อรญฺเญ วสนสีโล = **อารญฺญิโก**. ผู้อยู่ป่าเป็นปกติ
สุสาเน วสนสีโล = **โสสานิโก**. ผู้อยู่ป่าช้าเป็นปกติ

๒๐. ในอรรถ **ชาตตฺเถ** ที่เกิด

อปาเย ชาโต = **อาปายิโก**. ผู้เกิดในอบาย
นิรเย ชาโต = **เนรยิโก**. ผู้เกิดในนรก
สมุทฺเท ชาโต = **สามุทฺทิโก**. ผู้เกิดในทะเล
วสฺเสสุ ชาโต = **วสฺสิโก วสฺสิกา วสฺสิกำ**. ผู้เกิดในฤดูฝน
สรเท ชาโต = **สารทิโก**. ผู้เกิดในฤดูสารท
เหมนฺเต ชาโต = **เหมนฺติโก**. ผู้เกิดในฤดูเหมันต์
วสนฺเต ชาโต = **วาสนฺติโก**. ผู้เกิดในฤดูวสันต์
จตุทฺทสิยำ ชาโต = **จาตุทฺทสิโก**. ผู้เกิดในวัน ๑๔ ค่ำ
ราชคเห ชาโต วสติ วา = **ราชคหิโก**. ผู้เกิดหรืออยู่ในเมืองราคฤห์
มคเธสุ ชาโต วสติ วา = **มาคธิโก**. ผู้เกิดหรืออยู่ในแคว้นมคธ
สาวตฺถิยำ ชาโต วสติ วา = **สาวตฺถิโก**. ผู้เกิดหรืออยู่ในเมืองสาวัตถี
กปิลวตฺถุมฺหิ ชาโต วสติ วา = **กาปิลวตฺถิโก**. ผู้เกิดหรืออยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์

เวสาลิยํ ชาโต วสติ วา	=	**เวสาลิโก.**	ผู้เกิดหรืออยู่ในเมืองเวสาลี

๒๑. ในอรรถ **ตตฺร วิทิโต** ผู้ปรากฏในที่นั้น

โลเก วิทิโต	=	**โลกิโก.**	ผู้ปรากฏในโลก
โลกาย สํวตฺตติ	=	**โลกิโก.**	ผู้เป็นไปเพื่อชาวโลก
มาติโต อาคตํ (นามํ)	=	**มาติกํ.**	ชื่อที่ได้มาจากฝ่ายมารดา
ปิติโต อาคตํ (นามํ)	=	**เปตฺติกํ.**	ชื่อที่ได้มาจากฝ่ายบิดา

๒๒. ในอรรถ **สมฺภูต** เกิด ได้ มา

มาติโต สมฺภูตํ	=	**มตฺติกํ.** (ธนํ)	ทรัพย์ อันได้มาจากฝ่ายมารดา
ปิติโต สมฺภูตํ	=	**เปตฺติกํ.** (ธนํ)	ทรัพย์ อันได้มาจากฝ่ายบิดา

๒๓. ในอรรถ **ปโยชน** มีประโยชน์

อุปธิ ตสฺส ปโยชนํ	=	**โอปธิกํ.**	ขันธ์ ๕ อันเป็นประโยชน์แก่กรรมนั้น

๒๔. **อาทิ**ศัพท์รวมเอาอรรถ **สกตฺถ** เท่ากับอรรถของลิงค์เดิม หรือไม่มีอรรถ

อสงฺขาโรเยว	=	**อสงฺขาริกํ.**	อสังขาร ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง
สสงฺขาโรเยว	=	**สสงฺขาริกํ.**	สสังขาร มีปัจจัยปรุงแต่ง
นามเมว	=	**นามิกํ.**	บทนาม
อาขฺยาตเมว	=	**อาขฺยาติกํ.**	บทอาขยาต
อุปสคฺโคเยว	=	**โอปสคฺคิกํ.**	บทอุปสัค
นิปาโตเยว	=	**เนปาติกํ.**	บทนิบาต
จตุมหาราเช ภตฺติ เอเตสนฺติ	=	**จาตุมหาราชิกา.**	ผู้มีความภักดีในท้าวมหาราช ๔

๓๗๖. **ณ ราคา** (เตน รตฺตํ) **ตสฺเสทมญฺญตฺเถสุ จ.** (๘ บท, ปัจจยวิธิ)
หลังจากศัพท์ที่เป็นเครื่องย้อม ลง ณ ปัจจัย ในอรรถย้อม อรรถผู้มี และอรรถอื่น บ้าง

อุทาหรณ์

๑. ในอรรถ **เตน รตฺตํ** ย้อมด้วย

กสาเวน รตฺตํ	=	**กาสาวํ.** วตฺถํ	ผ้ากาสาวะ ย้อมด้วยน้ำฝาด
กสาเยน รตฺตํ	=	**กาสายํ.** วตฺถํ	ผ้ากาสายะ ย้อมด้วยน้ำฝาด
กุสุมฺเภน รตฺตํ	=	**โกสุมฺภํ.**	ผ้าย้อมด้วยดอกคำ
หลิทฺทิยา รตฺตํ	=	**หาลิทฺทํ.**	ผ้าย้อมด้วยขมิ้น
ปตฺตงฺเคน รตฺตํ	=	**ปตฺตงฺคํ.**	ผ้าย้อมด้วยจันทร์แดง
มญฺชิฏฺเฐน รตฺตํ	=	**มญฺชิฏฺฐํ.**	ผ้าย้อมด้วยสีเสียด

กุงฺกุเมน รตฺตํ	=	**กุงฺกุมํ.**	ผ้าย้อมด้วยหญ้าฝรั่น
นีเลน รตฺตํ	=	**นีลํ.**	ผ้าย้อมด้วยสีเขียวหม่น
ปีเตน รตฺตํ	=	**ปีตํ.**	ผ้าย้อมด้วยสีเหลือง

ทำตัวรูป

กาสาวํ = กสาว + ณ

กสาว ณ	- ลง ณ ปัจจัย ในอรรถย้อม	= ณ ราคา ตสฺเสทมญฺญตฺเถสุ จ.
กสาว อ	- ลบ ณฺ อนุพันธ์	= เตสํ โณ โลปิ.
กาสาว อ	- วุทธิ อ เป็น อา	= วุทฺธาทิสรสฺส วาสฺโยคนฺตสฺส ...
กาสาว	- แยก, ลบ, รวม เป็น เตลิก, เรียกว่านาม	
กาสาว สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
กาสาว อํ	- อาเทศ สิ เป็น อํ	= สึ.
กาสาวํ	- แยก, ลบ, รวม	
	- สำเร็จรูปเป็น **กาสาวํ** อันย้อมด้วยน้ำฝาด	

๒. ในอรรถ **ตสฺส อิทํ** สิ่งนี้ของเขา

มหิสสฺส อิทํ	=	**มาหิสํ**. มํสํ	เนื้อกระบือ
สูกรสฺส อิทํ	=	**สูกรํ**.	เนื้อสุกร
กจฺจายนสฺส อิทํ	=	**กจฺจายนํ**.	คัมภีร์ไวยากรณ์กัจจายนะ
สุคตสฺส อิทํ	=	**โสคตํ**. สาสนํ	คำสอนของพระสุคต

๓๗๗. **อาตฺตญฺจ.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ อาเทศ อิ อุ เป็น อา,
และลง ริ อาคม ตามสมควร

จศัพท์

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอาการลง ริ อาคม

อาเทศและอาคม

ฐานาธิการโต อาตฺตํ อิสูสภอุชาทินํ
อิสิสฺส ตุ ริการาค- โม จาตฺตานนฺตเร ภเว.

เพราะมี ฐาน ศัพท์ตามมา จึงอาเทศสระตัวต้นของ อิสิ อุสภ และ อุชุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา, ส่วน ริ อาคม จะลงติดกับการอาเทศ อิ ของ อิสิ เป็น อา

อุทาหรณ์

อิสิสฺส อิทำ	=	**อาริสฺยำ**.	คัมภีร์ของฤๅษี
อุสภสฺส อิทำ	=	**อาสภำ**. จานำ	ฐานะของผู้ประเสริฐ
	=	**อาสภี**. วาจา	วาจาของผู้ประเสริฐ

ทำตัวรูป

อาริสฺยำ = อิสิ + ณ

อิสิ ณ	- ลง ณ ปัจจัย ในอรรถสิ่งนี้	= ณ ราคา ตสฺเสท...
อิสิ อ	- ลบ ณ อนุพันธ์	= เตสำ โณ โลปำ.
อาสิ อ	- อาเทศ อิ เป็น อา	= อาตฺตญฺจ.
อาริสิ อ	- ลง ริ อาคม	= จศัพท์ใน อาตฺตญฺจ.
อาริสฺอิ อ	- แยก สฺ ออกจาก อิ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
อาริสฺย อ	- อาเทศ อิ เป็น ย	= เตสุ วุทฺธิ...
อาริสฺย	- แยก, ลบ, รวม เป็น อาริสฺย, เรียกว่านาม	
อาริสฺย สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาริสฺย อำ	- อาเทศ สิ เป็น อำ	= สึ.
อาริสฺยำ	- แยก, ลบ, รวม สำเร็จรูปเป็น **อาริสฺยำ** ของฤๅษี	

อาสภำ = อุสภ + ณ

อุสภ ณ	- ลง ณ ปัจจัย ในอรรถสิ่งนี้	= ณ ราคา ตสฺเสท...
อุสภ อ	- ลบ ณ อนุพันธ์	= เตสำ โณ โลปำ.
อาสภ อ	- อาเทศ อุ เป็น อา	= อาตฺตญฺจ.
อาสภ	- แยก, ลบ, รวม เป็น อาสภ, เรียกว่านาม	
อาสภ สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาสภ อำ	- อาเทศ สิ เป็น อำ	= สึ.
อาสภำ	- แยก, ลบ, รวม สำเร็จรูปเป็น **อาสภำ** ของผู้ประเสริฐ	

อาชฺวำ = อุชุ + ณ

อุชุ ณ	- ลง ณ ปัจจัย ในอรรถสิ่งนี้	= ณ ราคา ตสฺเสท...
อุชุ อ	- ลบ ณ อนุพันธ์	= เตสำ โณ โลปำ.
อาชุ อ	- อาเทศ อุ เป็น อา	= อาตฺตญฺจ.
อาชฺว อ	- อาเทศ อุ เป็น ว	= เตสุ วุทฺธิ...

อาชฺว - แยก, ลบ, รวม เป็น อาชฺว, เรียกว่านาม

อาชฺว สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาชฺว อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
อาชฺวำ - แยก, ลบ, รวม สำเร็จรูปเป็น **อาชฺวำ** ของผู้ซื่อตรง

อญฺญศัพท์

๓. ในอรรถ **อญฺญ** อื่นจาก **เตน รตฺตำ** และ **ตสฺส อิทำ**

อญฺญศัพท์ในสูตร ณ ราคา... รวมเอาอรรถอื่นๆ เช่น ไม่ไกล อยู่ที่นั้น เกิดที่นั้น มาจากที่นั้น ที่อยู่ เป็นใหญ่ ประกอบ เป็นเทพเจ้า สวด ที่อยู่ ที่มี เครื่องเกิด ควร แปรรูป ปริมาณ เป็นต้น เช่น

๑. ในอรรถ **อวิทูเร** ไม่ไกล

วิทิสาย อวิทูเร ภโว = **เวทิโส**. คาโม หมูบ้านอยู่ไม่ไกลจากเมืองวิทิสา
อุทุมฺพรสฺส อวิทูเร ภวำ = **โอทุมฺพรำ**. วิมานำ วิมานอยู่ใกล้ต้นมะเดื่อ

๒. ในอรรถ **ภวตฺเถ** มีอยู่ (มีการลง สฺ อาคม = วาศัพท์ใน ส สเร วาคโม)

มนสิ ภวำ (มานฺอ อ สฺอำ) = **มานสำ**. สุขำ ความสุขมีอยู่ในใจ
สเร ภโว = **สารโส**. สกุโณ นกอยู่ในสระน้ำ
สเร ภวา = **สารสา**. สกุณี นางนกอยู่ในสระน้ำ
สเร ภวำ = **สารสำ**. ปุปฺผำ ดอกไม้อยู่ในสระน้ำ
อุรสิ ภโว = **โอรโส**. ปุตฺโต บุตรผู้อยู่ในอก
มิตฺเต ภวา = **เมตตา, เมตฺตี**. เมตตาอยู่ในมิตร
ปุเร ภวา = **โปรี**. วาจา คำของของคนในเมือง

๓. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **ชาตาทีสุ** เกิด เป็นต้น (ชาต, อาคต, นิวาส, อิสฺสร)

ปาวุเส ชาโต = **ปาวุโส**. เมโฆ เมฆเกิดในฤดูฝน
ปาวุเส ชาตา = **ปาวุสา**. รตฺติ ค่ำคืนเกิดในฤดูฝน
ปาวุเส ชาตำ = **ปาวุสำ**. อพฺภำ เมฆเกิดในฤดูฝน
สรเท ชาโต = **สารโท**. -ทา, -ทำ เกิดในฤดูอับลม
สิสิเร ชาโต = **สิสิโร**. เกิดในฤดูใบไม้ผลิ
เหมนฺเต ชาโต = **เหมนฺโต**. เกิดในฤดูหนาว
วสนฺเต ชาโต = **วสนฺโต**. เกิดในฤดูฝน
คิมฺเห ชาโต = **คิมฺโห**. เกิดในฤดูร้อน
มถุรายำ ชาโต = **มาถุโร**. ชโน คนเกิดในเมืองมถุรา
มถุราย อาคโต = **มาถุโร**. คนมาจากเมืองมถุรา
มถุรา อสฺส นิวาโส = **มาถุโร**. คนอยู่ในเมืองมถุรา
มถุราย อิสฺสโร = **มาถุโร**. ราชา ผู้เป็นใหญ่แห่งเมืองมถุรา

สพฺพโตศัพท์

๔. **สพฺพโตศัพท์** จากสูตร “สพฺพโต โก” ให้ลง ก อาคมพร้อมสระ หลังจากศัพท์ตัทธิตบ้าง

อุ.	**มถุรายํ ชาโต**	=	**มาถุโร, มาถุรโก.**	ผู้เกิดในเมืองมถุรา
	ราชคเห ชาโต	=	**ราชคโห, ราชคหโก.**	ผู้เกิดในเมืองราชคฤห์
	ราชคหา อาคโต	=	**ราชคโห, ราชคหโก.**	ผู้มาจากเมืองราชคฤห์
	ราชคโห อสฺส นิวาโส	=	**ราชคโห, ราชคหโก.**	ผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์
	ราชคหสฺส อิสฺสโร	=	**ราชคโห, ราชคหโก.**	ผู้เป็นใหญ่แห่งเมืองราชคฤห์
เอวํ	**สาคเล ชาโต**	=	**สาคโล, สาคลโก.**	ผู้เกิดในเมืองสาคละ
	สาคลา อาคโต	=	**สาคโล, สาคลโก.**	ผู้มาจากเมืองสาคละ
	สาคโล อสฺส นิวาโส	=	**สาคโล, สาคลโก.**	ผู้อยู่ในเมืองสาคละ
	สาคลสฺส อิสฺสโร	=	**สาคโล, สาคลโก.**	ผู้เป็นใหญ่แห่งเมืองสาคละ
	ปาฏลิปุตฺเต ชาโต	=	**ปาฏลิปุตฺโต, -ตโก.**	ผู้เกิดในเมืองปาฏลีบุตร
	ปาฏลิปุตฺตา อาคโต	=	**ปาฏลิปุตฺโต, -ตโก.**	ผู้มาจากเมืองปาฏลีบุตร
	ปาฏลิปุตฺโต อสฺส นิวาโส	=	**ปาฏลิปุตฺโต, -ตโก.**	ผู้อยู่ในเมืองปาฏลีบุตร
	ปาฏลิปุตฺตสฺส อิสฺสโร	=	**ปาฏลิปุตฺโต, -ตโก.**	ผู้เป็นใหญ่แห่งเมืองปาฏลีบุตร
	เวสาลิยํ ชาโต (อาทิ)	=	**เวสาโล, เวสาลโก.**	ผู้เกิดในเมืองเวสาลี
	กุสินาเร ชาโต (อาทิ)	=	**โกสินาโร, โกสินารโก.**	ผู้เกิดในเมืองกุสินารา
	สาเกเต ชาโต (อาทิ)	=	**สาเกโต, สาเกตโก.**	ผู้เกิดในเมืองสาเกต
	โกสมฺพิยํ ชาโต (อาทิ)	=	**โกสมฺโพ, โกสมฺพโก.**	ผู้เกิดในเมืองโกสัมพี
	อินฺทปตฺเต ชาโต (อาทิ)	=	**อินฺทปุตฺโต, -ตโก.**	ผู้เกิดในเมืองอินทปัต
	กปิลฺเล ชาโต (อาทิ)	=	**กปิลฺโล, กปิลฺลโก.**	ผู้เกิดในเมืองกปิลละ
	ภารุกจฺเฉ ชาโต (อาทิ)	=	**ภารุกจฺโฉ, -ฉโก.**	ผู้เกิดในเมืองภารุกัจฉะ
	นคเร ชาโต (อาทิ)	=	**นาคโร, นาครโก.**	ผู้เกิดในนคร
	ชนปเท ชาโต (อาทิ)	=	**ชานปโท, ชานปทโก.**	ผู้เกิดในชนบท

๕. ในอรรถ **ชนปทนาเมสุ** ชื่อชนบท

องฺเคสุ ชาโต	=	**องฺโค, องฺคโก.**	ผู้เกิดในแคว้นอังคะ
องฺเคหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นอังคะ
องฺคา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นอังคะ
องฺคานํ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นอังคะ
มคเธสุ ชาโต	=	**มาคโธ, มาคธโก.**	ผู้เกิดในแคว้นมคธ
มคเธหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นมคธ
มคธา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นมคธ
มคธานํ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นมคธ
โกสเลสุ ชาโต	=	**โกสโล, โกสลโก.**	ผู้เกิดในแคว้นโกศล

โกสเลหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นโกศล
โกสลา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นโกศล
โกสลานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นโกศล
วิเทเหสุ ชาโต	=	**เวเทโห, เวเทหโก.**	ผู้เกิดในแคว้นวิเทหะ
วิเทเหหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นวิเทหะ
วิเทหา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นวิเทหะ
วิเทหานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นวิเทหะ
กมฺโพเชสุ ชาโต	=	**กมฺโพโช, กมฺโพชโก.**	ผู้เกิดในแคว้นกัมโพชะ
กมฺโพเชหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นกัมโพชะ
กมฺโพชา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นกัมโพชะ
กมฺโพชานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นกัมโพชะ
คนฺธาเรสุ ชาโต	=	**คนฺธาโร, คนฺธารโก.**	ผู้เกิดในแคว้นคันธาระ
คนฺธาเรหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นคันธาระ
คนฺธารา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นคันธาระ
คนฺธารานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นคันธาระ
โสวีเรสุ ชาโต	=	**โสวีโร, โสวีรโก.**	ผู้เกิดในแคว้นโสวีระ
โสวีเรหิ อาคโต	=	”	ผู้มาจากแคว้นโสวีระ
โสวีรา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นโสวีระ
โสวีรานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นโสวีระ
สินฺธเวสุ ชาโต	=	**สินฺธโว, สินฺธวโก.**	ผู้เกิดในแคว้นสินธุ
สินฺธเวหิ อาคโต	=	(อุ เป็น อว = เตสุ วุทฺธิ)	ผู้มาจากแคว้นสินธุ
สินฺธวา อสฺส นิวาโส	=	”	ผู้อยู่ในแคว้นสินธุ
สินฺธวานำ อิสฺสโร	=	”	ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นสินธุ
อสฺสเกสุ ชาโต ...	=	**อสฺสโก.**	ผู้เกิดในแคว้นอัสสกะ
กลิงฺเคสุ ชาโต ...	=	**กาลิงฺโค.**	ผู้เกิดในแคว้นกลิงคะ
ปญฺจาเลสุ ชาโต ...	=	**ปญฺจาโล.**	ผู้เกิดในแคว้นปัญจาละ
สกฺเกสุ ชาโต ...	=	**สกฺโก.**	ผู้เกิดในแคว้นสักกะ
สุรฏฺเฐ ชาโต ...	=	**โสรฏฺโฐ, โสรฏฺฐโก**	ผู้เกิดในแคว้นสุรัฏฐะ
มหารฏฺเฐ ชาโต ...	=	**มหารฏฺโฐ, มหารฏฺฐโก**	ผู้เกิดในแคว้นมหารัฏฐะ

๕. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **นกฺขตฺตโยเค** กลุ่มดาวฤกษ์

กตฺติกาย ยุตฺโต = **กตฺติโก.** มาโส (๑๒) ประกอบด้วยดาวกัตติกา (ลูกไก่)

มคสิเรน ยุตฺโต = **มาคสิโร.** (วุทธิ) (๑) ประกอบด้วยดาวมคสิระ (หัวเนื้อ)

เอวำ **ผุสฺเสน ยุตฺโต** = **ผุสฺโส.** (๒) ประกอบด้วยดาวผุสสะ (สมอสำเภา)

มฆาย ยุตฺโต	= **มาโฆ.** (๓)	ประกอบด้วยดาวมาฆะ (งูผู้)
ผุคฺคุนิยา ยุตฺโต	= **ผุคฺคุโน.** (๔)	ประกอบด้วยดาวผัคคุนะ (งูเมีย)
จิตฺตาย ยุตฺโต	= **จิตฺโต.** (๕)	ประกอบด้วยดาวจิตตะ (จระเข้)
วิสาขาย ยุตฺโต	= **เวสาโข.** (๖)	ประกอบด้วยดาววิสาขะ (คันฉัตร)
เชฏฺฐาย ยุตฺโต	= **เชฏฺโฐ.** (๗)	ประกอบด้วยดาวเชฏฐะ (ช้างใหญ่)
อุตฺตราสาฬฺหาย ยุตฺโต	= **อาสาฬฺโห, อาสาฬฺหี**	ประกอบด้วยดาวอาสาฬหะ (สัปคับช้าง)
สวเณน ยุตฺโต	= **สาวโณ สาวณี.** (๙)	ประกอบด้วยดาวสวณะ (หลักชัย)
ภทฺเทน ยุตฺโต	= **ภทฺโท.** (๑๐)	ประกอบด้วยดาวภัททะ (เนื้อทราย)
อสฺสยุเชน ยุตฺโต	= **อสฺสยุโช.** (๑๑)	ประกอบด้วยดาวอัสสยุชะ (ม้าคู่)

๖. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **ตสฺส เทวตา** เทวดาของเขา

พุทฺโธ อสฺส เทวตา	= **พุทฺโธ.**	ผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นเทวดา
สุคโต อสฺส เทวตา	= **โสคโต.**	ผู้มีพระสุคตเป็นเทวดา
มหินฺโท อสฺส เทวตา	= **มาหินฺโท.**	ผู้มีพระมหินทะเป็นเทวดา
ยโม อสฺส เทวตา	= **ยาโม.**	ผู้มีพระยมเป็นเทวดา
สุโม อสฺส เทวตา	= **โสโม.**	ผู้มีพระสุมะเป็นเทวดา

๗. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **อเวจฺจาธีเต** เลือกสวด

พฺยากรณํ อเวจฺจาธีเต	= **เวยฺยากรโณ.**	ผู้เลือกสวดคัมภีร์ไวยากรณ์
มุหุตฺตํ อเวจฺจาธีเต	= **โมหุตฺโต.**	ผู้เลือกสวดคัมภีร์มุหุตตะ
นิมิตฺตํ อเวจฺจาธีเต	= **เนมิตฺโต.**	ผู้เลือกสวดคัมภีร์นิมิตตะ
องฺควิชฺชํ อเวจฺจาธีเต	= **องฺควิชฺโช.**	ผู้เลือกสวดคัมภีร์อังควิชชะ
วตฺถุวิชฺชํ อเวจฺจาธีเต	= **วตฺถุวิชฺโช.**	ผู้เลือกสวดคัมภีร์วัตถุวิชชะ

๘. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **วิสเย** เขตปกครอง

วสาตีนํ วิสโย เทโส	= **เวสาโต.**	เขตปกครองของพระเจ้าวสาติ
อุทุมฺพรา อสฺมึ ปเทเส สนฺติ	= **โอทุมฺพโร.**	สถานที่มีต้นมะเดื่อมาก

๙. ลง **ณ** ปัจจัย ในอรรถ **นิพฺพตฺเต** เกิดขึ้น สร้างขึ้น

สหสฺเสน นิพฺพตฺตา ปริขา	= **สาหสฺสี.**	คลองน้ำอันสร้างด้วยทรัพย์ ๑ พัน
ปยสา นิพฺพตฺตํ	= **ปายาสํ.**	ข้าวปายาสที่หุงด้วยนมสด
สหสฺสํ อรหติ คาถา	= **สาหสฺสี.**	คาถาอันควรค่า ๑ พัน
อยโส วิกาโร	= **อายโส.** (สฺ อาคม)	อันทำด้วยเหล็ก
สุวณฺเณน วิกาโร	= **โสวณฺโณ.**	อันทำด้วยทอง
ปุริโส ปริมาณํ อสฺสาติ	= **โปริสํ.** อุทกํ	น้ำลึกประมาณท่วมหัวบุรุษ

จศัพท์

จศัพท์ ในสูตร “ณ ราคา ตสฺเสท...” มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอาการลง **เณยฺย** ปัจจัย ในอรรถว่า **ตตฺถ ชาโต** ที่เกิด, **ตตฺถ วสติ** ที่อยู่, **ตสฺส หิตํ** เกื้อกูล, **ตํ อรหติ** สมควร เป็นต้น

๑๐. ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถ **นิพฺพตฺเต** เกิด มีอยู่

พาราณสิยํ ชาโต	=	**พาราณเสยฺยโก**. (ก อาคม)	ผู้เกิดในเมืองพาราณสี
พาราณสิยํ วสติ	=	”	
จมฺปายํ ชาโต	=	**จมฺเปยฺยโก**.	ผู้เกิดในเมืองจัมปา
สาคเล ชาโต	=	**สาคเลยฺยโก**.	ผู้เกิดในเมืองสาคละ
มิถิลายํ ชาโต	=	**มิถิเลยฺยโก**.	ผู้เกิดในเมืองมิถิลา
คงฺคายํ ชาโต (มจฺโฉ)	=	**คงฺเคยฺยโก**.	ผู้เกิดในแม่น้ำ
สิลาย ชาตํ	=	**เสเลยฺยกํ**.	ผู้เกิดบนศิลา
กุเล ชาโต (สุนโข)	=	**โกเลยฺยโก**.	ผู้เกิดในตระกูลดี
วเน ชาตํ (ปุปฺผ)	=	**วาเนยฺยํ**.	อันเกิดในป่า
ปพฺพเต ชาโต	=	**ปพฺพเตยฺโย**. มานุโส	มนุษย์ผู้เกิดบนภูเขา
	=	**ปพฺพเตยฺยา**. นที	แม่น้ำอันเกิดบนภูเขา
	=	**ปพฺพเตยฺยํ**. โอสธิ	ยาสมุนไพรอันเกิดบนภูเขา

๑๑. ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถ **ตสฺส หิตํ** เกื้อกูลแก่สิ่งนั้น

ปถสฺส หิตํ	=	**ปาเถยฺยํ**.	เสบียงอันเกื้อกูลแก่ผู้เดินทาง
สปติสฺส หิตํ	=	**สาปเตยฺยํ**. ธนํ	ทรัพย์อันเกื้อกูลแก่เจ้าของ
ปทีปสฺส หิตํ	=	**ปทีเปยฺยํ**. เตลํ	น้ำมันอันเกื้อกูลแก่ประทีป
มาตุ หิตํ	=	**มตฺเตยฺยํ**. (ซ้อน ตฺ)	ทรัพย์อันเกื้อกูลแก่มารดา
ปิตุ หิตํ	=	**เปตฺเตยฺยํ**. (ซ้อน ตฺ)	ทรัพย์อันเกื้อกูลแก่บิดา

๑๒. ในอรรถ **ตํ อรหติ** สมควร

ทกฺขิณํ อรหติ	=	**ทกฺขิเณยฺโย**.	ผู้ควรรับทักษิณาทาน
อาหุณํ อรหติ	=	**อาหุเณยฺโย**.	ผู้ควรรับการต้อนรับ
ปาหุณํ อรหติ	=	**ปาหุเณยฺโย**.	ผู้ควรรับการกราบไหว้

ทำตัวรูป

เปตฺเตยฺยํ = ปิตุ+เณยฺย

ปิตุ เณยฺย - ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถเกื้อกูล = จศัพท์ใน ณ ราคา ตสฺเสท...
ปิตุ เอยฺย - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
เปตุ เอยฺย - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วา...
เปตฺตุ เอยฺย - ซ้อน ตฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เปตฺเตยฺย - แยก, ลบ, รวม เป็น เปตฺเตยฺย, เรียกว่านาม

เปตฺเตยฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เปตฺเตยฺย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
เปตฺเตยฺยำ - แยก, ลบ, รวม สำเร็จรูปเป็น **เปตฺเตยฺยำ** อันเกื้อกูลแก่บิดา

๓๗๘. ชาตาทีนมิมิยา จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)
ลง อิม และ อิย ปัจจัย ในอรรถ ชาตะ เป็นต้น บ้าง

๑. ลง **อิม** ปัจจัย ในอรรถ **ชาโต** เกิด

ปจฺฉา ชาโต	= **ปจฺฉิโม**. ชโน	คนผู้เกิดภายหลัง
ปจฺฉา ชาตา	= **ปจฺฉิมา**. ชนตา	หมู่คนผู้เกิดภายหลัง
ปจฺฉา ชาตำ	= **ปจฺฉิมำ**. จิตฺตำ	จิตอันเกิดภายหลัง
อนฺเต ชาโต	= **อนฺติโม, อนฺติมา, อนฺติมำ**.	เกิดภายหลัง เกิดสุดท้าย
มชฺเฌ ชาโต	= **มชฺฌิโม, มชฺฌิมา, มชฺฌิมำ**.	เกิดท่ามกลาง
ปุเร ชาโต	= **ปุริโม, ปุริมา, ปุริมำ**.	เกิดก่อน
อุปริ ชาโต	= **อุปริโม, อุปริมา, อุปริมำ**.	เกิดเบื้องบน
เหฏฺฐา ชาโต	= **เหฏฺฐิโม, เหฏฺฐิมา, เหฏฺฐิมำ**.	เกิดเบื้องล่าง เกิดภายใต้
ปจฺจนฺเต ชาโต	= **ปจฺจนฺติโม, -มา, -มำ**.	เกิดในปัจจันตชนบท ชายแดน
โคปฺเผ ชาโต	= **โคปฺผิโม**. วโณ	แผลเกิดที่ข้อเท้า
คนฺเถ ชาโต	= **คนฺถิโม**. ปาโส	บ่วงเกิดที่ปม เงื่อน

๒. ลง **อิย** ปัจจัย ในอรรถ **ชาโต** เกิด

มนุสฺสชาติยา ชาโต	= **มนุสฺสชาติโย**. ปุริโส	ผู้เกิดในชาติมนุษย์
มนุสฺสชาติยา ชาตา	= **มนุสฺสชาติยา**. อิตฺถี	ผู้เกิดในชาติมนุษย์
มนุสฺสชาติยา ชาตำ	= **มนุสฺสชาติยำ**. กุลำ	ผู้เกิดในชาติมนุษย์
อสฺสชาติยา ชาโต	= **อสฺสชาติโย**.	ผู้เกิดในชาติม้า
หตฺถิชาติยา ชาโต	= **หิตฺถิชาติโย**.	ผู้เกิดในชาติช้าง
โพธิสตฺตชาติยา ชาโต	= **โพธิสตฺตชาติโย**.	ผู้เกิดในชาติพระโพธิสัตว์
ทพฺพชาติยา ชาโต	= **ทพฺพชาติโย**.	ผู้เกิดในชาติมีปัญญา
สมานชาติยา ชาโต	= **สมานชาติโย**.	ผู้เกิดในชาติเสมอกัน
โลเก ชาโต	= **โลกิโย**.	ผู้เกิดในโลก

อาทิศัพท์ และ จศัพท์

อาทิศัพท์ ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **อิม** และ **อิย** ปัจจัย ในอรรถ **ตตฺถ นิยุตฺโต** ประกอบ, **ตทสฺส อิตฺถิ** ผู้มี, **ตตฺถ ภโว** ผู้เกิด เป็นต้น

จศัพท์ ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **อิก** ปัจจัย ในอรรถเหมือนกัน

๓. ลง **อิย อิม อิก** ปัจจัย ในอรรถ **นิยุตฺโต** ประกอบ

อนฺเต นิยุตฺโต	=	**อนฺติโม, อนฺติโย, อนฺติโก.**	ผู้อยู่สุดท้าย
ปุตฺโต อสฺส อตฺถีติ	=	**ปุตฺติโม, ปุตฺติโก.**	ผู้มีบุตร
ปุตฺโต ตสฺมึ วิชฺชตีติ	=	**ปุตฺติโม, ปุตฺติโก.**	ผู้มีบุตร
กปฺโป อสฺส อตฺถีติ	=	**กปฺปิโย.**	ผู้สมควร
ชฏา อสฺส อตฺถีติ	=	**ชฏิโย.**	ผู้มีชฎา, ผู้มีมวยผม
หานภาโค อสฺส อตฺถีติ	=	**หานภาคิโย.**	ผู้มีส่วนแห่งความเสื่อม
ฐิติภาโค อสฺส อตฺถีติ	=	**ฐิติภาคิโย.**	ผู้มีส่วนแห่งความตั้งมั่น
โพธิสฺส ปกฺเข ภวา	=	**โพธิปกฺขิยา.**	ธรรมอันอยู่ในฝ่ายปัญญาตรัสรู้
ปญฺจวคฺเค ภวา	=	**ปญฺจวคฺคิยา.**	อยู่ในพวก ๕
ฉพฺพคฺเค ภวา	=	**ฉพฺพคฺคิยา.**	อยู่ในพวก ๖
อุทเร ภวํ	=	**อุทริยํ.**	อยู่ในท้อง
อตฺตโน อิทํ	=	**อตฺตนิยํ.** (นฺ อาคม = เตสุ)	อันเป็นของตน

จศัพท์

๔. **จศัพท์** ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **กิย** ปัจจัย ในอรรถ **นิยุตฺต** เป็นต้น

ชาติยา นิยุตฺโต	= **ชาติกิโย.**	ผู้ประกอบในชาติ (ผู้เกิดอีก)
อนฺเธ นิยุตฺโต	= **อนฺธกิโย.**	ผู้ประกอบในความเป็นผู้บอด
ชจฺจนฺเธ นิยุตฺโต	= **ชจฺจนฺธกิโย.**	ผู้ประกอบในความเป็นผู้บอดแต่กำเนิด
อสฺส อยํ	= **สกิโย.**	อันเป็นของตน
ปรสฺส อยํ	= **ปรกิโย.**	อันเป็นของคนอื่น

๕. **จศัพท์** ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **ย** ปัจจัย ในอรรถ **สาธุ หิต ภา ชาต** เป็นต้น

กมฺมนิ สาธุ	= **กมฺมญฺญํ.**	คนดีในการทำงาน
	(นฺย เป็น ญ = ยวตๆ ตลนทการานำ ..., ซ้อน ญ = ปร เทฺว...)	
สภายํ สาธุ	= **สพฺภํ.**	คนดีในสภา(ที่ประชุม)
	(ภฺย เป็น ภ = การศัพท์ใน ยวตๆ ตลน..., ซ้อน พฺ = วคฺเค โฆ...)	
เมธาย หิตํ	= **เมชฺฌํ.** ฆตๆ	น้ำมันเปรียงอันเกื้อกูลแก่การบูชายัญ
ปาทานำ หิตๆ	= **ปชฺชๆ.** เตลๆ	น้ำมันงาอันเกื้อกูลแก่การนวดเท้า
รถสฺส หิตา	= **รจฺฉา.**	หนทางอันเกื้อกูลแก่รถ
คาเม ภโว	= **คมฺโม.**	อันมีอยู่ในหมู่ชาวบ้าน
คเว ภวๆ	= **คพฺยๆ.**	อันมีอยู่ในโค
	(โอ เป็น อว = จศัพท์ใน โอ สเร จ.)	
กวิมฺหิ ภวๆ	= **กพฺยๆ.**	อันมีอยู่ในนักกวี
ทิวิ ภวา	= **ทิพฺยา.**	อันมีอยู่ในสวรรค์
ถนโต ชาตๆ	= **ถญฺญๆ.**	อันเกิดจากนม, น้ำนม

ธนาย สำวตฺตตีติ = **ธญฺญ**ำ. อันเป็นไปเพื่อทรัพย์ (ธัญพืช)

๖. **จศัพท์** ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **ณฺย** ปัจจัย ในอรรถ **สาธุ** เป็นต้น

ปริสายำ สาธุ = **ปาริสชฺโช**. คนดีในบริษัท
(ลง ทฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิ...)
(ทฺย เป็น ช = ยวตำ ตลนทการานำ...)
(ซ้อน ช, รัสสะ อา เป็น อ)

สมณานำ หิตา = **สามญฺญา**. ชนา ผู้เกื้อกูลแก่สมณะ

พฺราหฺมณานำ หิตา = **พฺราหฺมญฺญา**. ผู้เกื้อกูลแก่พราหมณ์

อรูเป ภวา = **อารุปฺปา**. อันมีอยู่ในอรูปฌาน

ทำตัวรูป ย ปัจจัย

กมฺมญฺญำ = กมฺม + ย

กมฺม ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ สาธุ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
กมฺมนฺย - ลง นฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ.
กมฺม ญ - อาเทศ นฺย เป็น ญ = ยวตำ ตลนทการานำ พฺยญฺชนานิ ...
กมฺมญฺญ - ซ้อน ญฺ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
กมฺมญฺญ - เรียก กมฺมญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
กมฺมญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
กมฺมญฺญ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
กมฺมญฺญำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **กมฺมญฺญำ** คนดีในการงาน

สพฺภำ = สภา + ย

สภา ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ สาธุ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
สภฺ ย - เพราะ ย ลบ อา = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ส ภ - อาเทศ ภฺย เป็น ภ = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
สพฺภ - ซ้อน พฺ (อสทิสเทฺวภาว) = วคฺเค โฆสาโฆสานำ ตติยปฐมา.
สพฺภ - เรียก สพฺภ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
สพฺภ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สพฺภ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
สพฺภำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สพฺภำ** คนดีในสภา

เมชฺฌำ = เมธา + ย

เมธา ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ หิตะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.

เมฺ ย - เพราะ ย ลบ อา = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
เม ฌ - อาเทศ ฺย เป็น ฌ = การศัพท์ใน ยวตๆ ตลนทการานๆ ...
เมชฺฌ - ซ้อน ช = วคฺเค โฆสาโฆสานๆ ตติยปฺจมา.
เมชฺฌ - เรียก เมชฺฌ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามๆวา...
เมชฺฌ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เมชฺฌ อๆ - อาเทศ สิ เป็น อๆ = สึ.
เมชฺฌๆ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เมชฺฌๆ** เกื้อกูลแก่การบูชายัญ

ปชฺชๆ = ปาท + ย

ปาท ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ หิต = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
ปาทฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ปา ช - อาเทศ ทฺย เป็น ช = ยวตๆ ตลนทการานๆ ...
ปาชฺช - ซ้อน ช = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
ปชฺช - เพราะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ = รสฺสๆ.
ปชฺช - เรียก ปชฺช ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามๆวา...
ปชฺช สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปชฺช อๆ - อาเทศ สิ เป็น อๆ = สึ.
ปชฺชๆ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปชฺชๆ** เกื้อกูลแก่เท้า

รจฺฉา = รถ + ย

รถ ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ หิตะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
รถฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ร ฉ - อาเทศ ถฺย เป็น ฉ = การศัพท์ใน ยวตๆ ตลนทการานๆ ...
รจฺฉ - ซ้อน จ = วคฺเค โฆสาโฆสานๆ ตติยปฺจมา.
รจฺฉ - เรียก รจฺฉ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามๆวา...
รจฺฉ อา - ลง อา อิตถิโชตกปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
รจฺฉา - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม
รจฺฉา สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
รจฺฉา - ลบ สิ = เสสโต โลปๆ คสิปิ.
รจฺฉา - สำเร็จรูปเป็น **รจฺฉา** เกื้อกูลแก่รถ

คมฺโม = คาม + ย

คาม ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ ภวะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
คามฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.

คา ม - อาเทศ มย เป็น ม = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
คามฺม - ซ้อน มฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
คมฺม - เพราะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ = รสฺสำ.
คมฺม - เรียก คมฺม ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
คมฺม สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คมฺม อำ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
คมฺมำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คมฺโม** มีอยู่ในหมู่บ้าน

คพฺยำ = โค + ย

โค ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
คว ย - เพราะ ย อาเทศ โอ เป็น อว = จศัพท์ใน โอ สเร จ.
ควฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
คพฺ ย - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
คพฺย - เรียก คพฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
คพฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คพฺย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
คพฺยำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คพฺยำ** มีอยู่ในโค

กพฺยำ = กวิ + ย

กวิ ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
กวฺ ย - เพราะ ย ลบ อิ = จศัพท์ใน อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
กพฺ ย - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
กพฺย - เรียก กพฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
กพฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
กพฺย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
กพฺยำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **กพฺยำ** มีอยู่ในนักกวี

ทิพฺยา = ทิว + ย

ทิว ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
ทิวฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ทิพฺ ย - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
ทิพฺย - เรียก ทิพฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
ทิพฺย อา - ลง อา อิตถิโชตกปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
ทิพฺยา - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม

ทิพฺยา สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ทิพฺยา - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
ทิพฺยา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ทิพฺยา** มีอยู่ในสวรรค์

ถญฺญำ = ถน + ย

ถน ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ ชาตะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
ถนฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ถ ญ - อาเทศ นฺย เป็น ญ = ยวตำ ตลนทการานำ พฺยญฺชนานิ ...
ถญฺญ - ซ้อน ญฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
ถญฺญ - เรียก ถญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
ถญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ถญฺญ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
ถญฺญำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ถญฺญำ** เกิดจากนม

ธญฺญำ = ธน + ย

ธน ย - ลง ย ปัจจัย ในอรรถ สังวัตตติ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
ธนฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ธ ญ - อาเทศ นฺย เป็น ญ = ยวตำ ตลนทการานำ พฺยญฺชนานิ ...
ธญฺญ - ซ้อน ญฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
ธญฺญ - เรียก ธญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
ธญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ธญฺญ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
ธญฺญำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ธญฺญำ** เป็นไปเพื่อทรัพย์

ทำตัวรูป ณฺย ปัจจัย

ปาริสชฺโช = ปริสา + ณฺย

ปริสา ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ สาธุ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
ปริสา ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
ปาริสา ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสำโยคนฺตสฺส สเณ จ.
ปาริสา ทฺ ย - ลง ทฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ.
ปาริสา ช - อาเทศ ทฺย เป็น ช = ยวตำ ตลนทการานำ พฺยญฺชนานิ ...
ปาริสาชฺช - ซ้อน ชฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
ปาริสชฺช - เพราะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ = รสฺสำ.
ปาริสชฺช - เรียก ปาริสชฺช ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...

ปาริสชฺช สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปาริสชฺช โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
ปาริสชฺโช - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปาริสชฺโช** คนดีในบริษัท

สามญฺญา = สมณ + ณฺย

สมณ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ หิตะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
สมณ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
สามณ ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
สามณฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
สาม ญ - อาเทศ ณฺย เป็น ญ = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
สามญฺญ - ซ้อน ญ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
สามญฺญ - เรียก สามญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
สามญฺญ โย - ลง โย ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สามญฺญ อา - อาเทศ โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
สามญฺญา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สามญฺญา** ผู้เกื้อกูลแก่สมณะทั้งหลาย
เอวำ **พฺราหฺมญฺญา** ผู้เกื้อกูลแก่พราหมณ์ทั้งหลาย

อารุปฺปา = อรูป + ณฺย

อรูป ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ.
อรูป ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปิ.
อารูป ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
อารูปฺ ย - เพราะ ย ลบ อ = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
อารู ป - อาเทศ ปฺย เป็น ป = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
อารูปฺป - ซ้อน ปฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
อารุปฺป - เพราะสังโยค รัสสะ อู เป็น อุ = รสฺสำ.
อารุปฺป - เรียก อารุปฺป ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
อารุปฺป โย - ลง โย ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อารุปฺป อา - อาเทศ โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
อารุปฺปา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อารุปฺปา** มีอยู่ในอรูปภูมิ

๓๗๙. **สมูหตฺเถ กณฺณา.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)
ลง กณฺ และ ณ ปัจจัย ในอรรถ สมูหะ

อุ. **ราชปุตฺตานำ สมูโห = ราชปุตฺตโก, ราชปุตฺโต.** หมู่พระราชบุตร

มนุสฺสานำ สมูโห	= **มานุสฺสโก, มานุสฺโส.**	หมู่มนุษย์
มถุรานำ สมูโห	= **มาถุรโก, มาถุโร.**	หมู่ชาวเมืองมถุรา
ปุริสานำ สมูโห	= **โปริสโก, โปริโส.**	หมู่บุรุษ
วุทฺธานำ สมูโห	= **วุทฺธโก, วุทฺโธ.**	หมู่ผู้เจริญ
มยูรานำ สมูโห	= **มายูรโก, มายูโร.**	หมู่นกยูง
กโปตานำ สมูโห	= **กาโปโต.**	ฝูงนกพิราบ
โกกิลานำ สมูโห	= **โกกิโล.**	ฝูงนกดุเหว่า
มหิสานำ สมูโห	= **มาหิสโก, มาหิโส.**	ฝูงกระบือ
โอฏฺฐานำ สมูโห	= **โอฏฺฐโก.**	ฝูงอูฐ
อุรพฺภานำ สมูโห	= **โอรพฺภโก.**	ฝูงแกะ
อฏฺฐนฺนำ สมูโห	= **อฏฺฐโก.**	หมวด ๘
ราชานำ สมูโห	= **ราชโก.**	หมู่พระราชา
ภิกฺขานำ สมูโห	= **ภิกฺโข.**	กองภิกษาหาร
สิกฺขานำ สมูโห	= **สิกฺโข.**	กองสิกขา
ทฺวินฺนำ สมูโห	= **ทฺวย.**	หมวด ๒
	(อาเทศ อิ เป็น อย = เตสุ วุทฺธิ...)	
ติณฺณำ สมูโห	= **ตย.**	หมวด ๓

๓๘๐. คามชนพนฺธุสหายาทีหิ ตา. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก คาม ชน พนฺธุ และ สหาย ศัพท์เป็นต้น ลง ตา ปัจจัย ในอรรถ สมูหะ

อุ.	**คามานำ สมูโห**	= **คามตา.**	หมู่ชาวบ้าน
	ชนานำ สมูโห	= **ชนตา.**	ฝูงชน
	พนฺธูนำ สมูโห	= **พนฺธุตา.** (รัสสะ = กฺวจาทิ)	หมู่เครือญาติ
	สหายานำ สมูโห	= **สหายตา.**	หมู่สหาย
	นาครานำ สมูโห	= **นาครตา.** (ตัทธิต ๒ ชั้น)	หมู่ชาวเมือง

ตาปัจจัย ลงในอรรถสกัตถะ คือ มีอรรถเท่ากับคำเดิม และเป็นอิตถีลิงค์แน่นอน)

อุ.	**เทโวเยว**	= **เทวตา.**	เทพนั่นแหละ คือ เทวดา

๓๘๑. ตทสฺส ฐานมิโย จ. (๕ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง อิย ปัจจัย ในอรรถ ที่ตั้งแห่งสิ่งนั้น

อุ.	**มทนสฺส ฐานำ**	= **มทนิโย, มทนิยา, มทนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความเมา (มัวเมา)
	พนฺธนสฺส ฐานำ	= **พนฺธนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความผูกพัน
	มุจฺฉนสฺส ฐานำ	= **มุจฺฉนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความลุ่มหลง

รชนสฺส ฐานำ	**= รชนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี
คมนสฺส ฐานำ	**= คมนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งการไป
ทุสฺสนสฺส ฐานำ	**= ทุสฺสนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งการประทุษร้าย
อุปาทานสฺส ฐานำ	**= อุปาทานิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น
ปสาทนสฺส ฐานำ	**= ปสาทนิยำ.**	ที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส

จศัพท์ ลง อิย ปัจจัย ในอรรถ หิตา เป็นต้นบ้าง

อุปาทานานำ หิตา	**= อุปาทานิยา.**	อันเกื้อกูลแก่การยึดมั่นถือมั่น

๓๘๒. **อุปมตฺถายิตตฺตำ.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง อายิตตฺต ปัจจัย ในอรรถ อุปมา

อุ.	**ธูโม วิย ทิสฺสตีติ**	**= ธูมายิตตฺตำ.**	ปรากฏดังควันไฟ
	ติมิโร วิย ทิสฺสตีติ	**= ติมิรายิตตฺตำ.**	ปรากฏดังความมืด

๓๘๓. **ตนฺนิสฺสิตตฺเถ โล.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง ล ปัจจัย ในอรรถ อาศัยสิ่งนั้น และ ที่ตั้งแห่งสิ่งนั้น

อุ.	**ทุฏฺฐุ นิสฺสิตำ**	**= ทุฏฺฐุลฺลำ, ทุฏฺฐุลฺลา.**	วาจา	อาศัยความชั่ว คำพูดชั่วหยาบ
	ทุฏฺฐุ ฐานำ	**= ทุฏฺฐุลฺลำ, ทุฏฺฐุลฺลา.**	วาจา	ที่ตั้งแห่งความชั่ว คำพูดชั่วหยาบ
	เวทำ นิสฺสิตำ	**= เวทลฺลำ.**		อันอาศัยปัญญา
	เวทสฺส ฐานำ	**= เวทลฺลำ.**		ที่ตั้งแห่งปัญญา
		(ซ้อน ลฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน)		

๓๘๔. **อาลุ ตพฺพหุเล.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง อาลุ ปัจจัย ในอรรถ ผู้มีสิ่งนั้นมาก

๑.	**อภิชฺฌา อสฺส ปกติ**	**= อภิชฺฌาลุ.**	ผู้มีความโลภเป็นปกติ
	อภิชฺฌา อสฺส พหุลา	**= อภิชฺฌาลุ.**	ผู้มีความโลภมาก
	สีตำ อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= สีตาลุ.**	อันมีความเย็นเป็นปกติ-มาก
	ธชำ อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= ธชาลุ.**	ผู้มีธงเป็นปกติ-มาก
	ทยา อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= ทยาลุ.**	ผู้มีความเอ็นดูเป็นปกติ-มาก

๒. **สพฺพโตศัพท์** ในสูตร “สพฺพโต โก” ลง ก อาคม

อภิชฺฌา อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= อภิชฺฌาลุโก.**	ผู้มีความโลภเป็นปกติ-มาก
สีตำ อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= สีตาลุโก.**	อันมีความเย็นเป็นปกติ-มาก
ทยา อสฺส ปกติ พหุลา วา	**= ทยาลุโก.**	ผู้มีความเอ็นดูเป็นปกติ-มาก

หีโนว (กลุ่มนี้ ไม่ใช่ตัทธิต)	**= หีนโก.**	ผู้เสื่อม
โปโตว	**= โปตโก.**	เด็กอ่อน
กุมาโรว	**= กุมารโก.**	เด็กกุมาร
มาณโวว	**= มาณวโก.**	ชายหนุ่ม
มุทุเยว	**= มุทุโก.**	ผู้อ่อนโยน
อุชุเยว	**= อุชุโก.**	ผู้ซื่อตรง
อปฺปมตฺโตว	**= อปฺปมตฺตกํ.**	มีประมาณน้อย
โอรมตฺโตว	**= โอรมตฺตกํ.**	มีประมาณต่ำ
สีลมตฺโตว	**= สีลมตฺตกํ.**	สักว่าศีล เป็นศีล

ก ปัจจัย

ลง **ก** ปัจจัย ในอรรถ เหมือน น่าเกลียด ชื่อ และความเอ็นดู เป็นต้น = ยทนุปปนฺนา ...

๓. ลง **ก** ปัจจัย ในอรรถ **ปฏิภาคะ** เหมือน

หตฺถิโน อิว	**= หตฺถิกา.**	รูปเหมือนของช้าง ตุ๊กตาช้าง
อสฺสสฺส อิว	**= อสฺสกา.**	รูปเหมือนของม้า ตุ๊กตาม้า

๔. ลง **ก** ปัจจัย ในอรรถ **กุจฉิตะ** น่าเกลียด

กุจฺฉิโต สมโณ	**= สมณโก.**	สมณะผู้น่าเกลียด
กุจฺฉิโต พฺราหฺมโณ	**= พฺราหฺมณโก.**	พราหมณ์ผู้น่าเกลียด
กุจฺฉิโต มุณฺโฑ	**= มุณฺฑโก.**	สมณะโล้นผู้น่าเกลียด
กุจฺฉิโต ปณฺฑิโต	**= ปณฺฑิตโก.**	บัณฑิตผู้น่าเกลียด
กุจฺฉิโต เวยฺยากรโณ	**= เวยฺยากรณโก.**	นักไวยากรณ์ผู้น่าเกลียด

๕. ลง **ก** ปัจจัย ในอรรถ **สัญญา** เรียกชื่อ

กโต นาม	**= กตโก.**	ถ้วย จอก แก้วน้ำ
ภโฏ นาม	**= ภฏโก.**	ลูกจ้าง คนงาน

๖. ลง **ก** ปัจจัย ในอรรถ **อนุกัมปา** เอ็นดู

อนุกมฺปิโต ปุตฺโต	**= ปุตฺตโก.**	ลูกผู้น่าเอ็นดู, ลูกผู้น่ารักน่าชัง

ตฺตก วนฺตุ ปัจจัย

๗. ลง **ตฺตก** ปัจจัย หลังจาก **กึ ย ต เอต** ศัพท์ ในอรรถ กะปริมาณ = ยทนุปปนฺนา นิปาตนา ...

กึ ปริมาณํ อสฺสาติ	**= กิตฺตกํ.**	มีปริมาณเท่าไร, เท่าไร (ลบ ึ = เตสุ วุทฺธิ...)
ยํ ปริมาณํ อสฺสาติ	**= ยตฺตกํ.**	มีปริมาณเท่าใด, เท่าใด
ตํ ปริมาณํ อสฺสาติ	**= ตตฺตกํ.**	มีปริมาณเท่านั้น, เท่านั้น
เอตํ ปริมาณํ อสฺสาติ	**= เอตฺตกํ.**	มีปริมาณเท่านั่น, เท่านั่น (เอต เป็น เอ = เตสุ วุทฺธิ...)

๘. ลง **วนฺตุ** ปัจจัย หลังจาก **ย ต เอต** ศัพท์ ในอรรถ กะปริมาณ

ยं ปริมาณं อสฺสาติ = ยาวา. มีปริมาณเท่าใด, เท่าใด (ยวนฺตุ+สิ)
(อ ที่ ย เป็น อา = เตสุ วุทฺธิ...)
(นฺตุ กับ สิ เป็น อา = อา สิมฺหิ)
ตं ปริมาณं อสฺสาติ = ตาวา. มีปริมาณเท่านั้น, เท่านั้น (ตวนฺตุ+สิ)
เอตं ปริมาณं อสฺสาติ = เอตาวา. มีปริมาณเท่านั่น, เท่านั่น (เอตวนฺตุ+สิ)

๓๘๕. ตปฺปกติวจเน มโย. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง มย ปัจจัย ในอรรถ กล่าวเอาวัตถุที่แปรรูปจากสิ่งนั้น

วิ. **ปกรียตีติ = ปกติ.** วัตถุอันถูกกระทำ
เตน ปกติ = ตปฺปกติ. วัตถุถูกกระทำด้วยสิ่งนั้น
ตปฺปกติยา วจนं = ตปฺปกติวจนं. คำกล่าวด้วยวัตถุอันถูกกระทำด้วยสิ่งนั้น

อุ. **สุวณฺเณน ปกโต = สุวณฺณมโย.** รโถ ถูกกระทำด้วยทอง สำเร็จด้วยทอง
= โสวณฺณมโย. ถูกกระทำด้วยทอง (วุทธิ = เตสุ วุทฺธิ..)
สุวณฺเณน ปกตา = สุวณฺณมยา. ภาชนวิกติ ถูกกระทำด้วยทอง
สุวณฺเณน ปกตं = สุวณฺณมยं. ภาชนं ถูกกระทำด้วยทอง
รูปิเยน ปกตं = รูปิยมยं. ถูกกระทำด้วยแร่เงิน
รชเตน ปกตं = รชตมยं. ถูกกระทำด้วยเงิน
ชตุนา ปกตं = ชตุมยं. ถูกกระทำด้วยครั่ง
ทารุนา ปกตं = ทารุมยं. ถูกกระทำด้วยไม้
มตฺติกาย ปกตं = มตฺติกามยं. ถูกกระทำด้วยดินเหนียว
อิทฺธิยา นิพฺพตฺตं = อิทฺธิมยं. อันสำเร็จด้วยฤทธิ์
มนโต นิปฺผนฺนา = มโนมยา. (มโนคณะ) อันสำเร็จแต่ใจ
อยสา ปกตं = อโยมยं. (มโนคณะ) อันสำเร็จด้วยเหล็ก

๓๘๖. เอเตสโม โลเป. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เมื่อลบวิภัตติแล้ว อาเทศสระสุดท้ายของมโนคณะเป็นต้นเหล่านั้น เป็น โอ

อุ. **คเวน ปกตं = โคมยं.** กรีสं อันสำเร็จด้วยโค มูลโค โคมัย
โคโต นิพฺพตฺตं = โคมยं. อันสำเร็จจากโค มูลโค โคมัย

ลง **มย** ปัจจัย ในอรรถ **สกัตถะ** บ้าง = ด้วยการแบ่งสูตรว่า มโย โยควิภาคะ

อุ. **ทานเมว = ทานมยं.** การให้ทานนั่นแหละ คือ ทานมัย
สีลเมว = สีลมยं. การรักษาศีลนั่นแหละ คือ สีลมัย

จบ อเนกัตถตัทธิต

๕.๓. ภาวตัทธิต

ภาวตัทธิต ลงปัจจัย ๗ ตัว คือ **ณฺย ตฺต ตา ตฺตน เณยฺย ณ กณฺ** แทนคำว่า “**ภาว**” แปลว่า “**ความมี ความเป็น**”

๓๘๗. ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง ณฺย ตฺต ตา ปัจจัย ในอรรถภาวะ

ตุศัพท์

ตุศัพท์ ในสูตรนี้ รวมเอาการลง **ตฺตน เณยฺย** ปัจจัย

พึงทราบว่า บทที่ลง **ณฺย ตฺต ตฺตน เณยฺย** ปัจจัย จะสำเร็จเป็น **นปุงสกลิงค์แน่นอน**
บทที่ลง **ตา** ปัจจัย จะสำเร็จเป็น **อิตถีลิงค์แน่นอน**

อุทาหรณ์

๑. **ณฺย** ปัจจัย หลังจาก **พฺราหฺมณ** ศัพท์ ในการกล่าวคุณ, ลบ อวัณณะ, วุทธิ

อลสสฺส ภาโว	**= อาลสฺยํ.**	ความเป็นผู้เกียจคร้าน
อโรคสฺส ภาโว	**= อาโรคฺยํ.**	ความเป็นผู้ไม่มีโรค
อุทคฺคสฺส ภาโว	**= โอทคฺยํ.**	ความเป็นผู้มีจิตสูง (ลบ คฺ =จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ.)
สขิโน ภาโว	**= สขฺยํ.**	ความเป็นผู้มีเพื่อน
อณณสฺส ภาโว	**= อาณณฺยํ.**	ความเป็นผู้ไม่มีหนี้
วิธวาย ภาโว	**= เวธพฺยํ.**	ความเป็นหญิงหม้าย
ทุพฺพลสฺส ภาโว	**= ทุพฺพลฺยํ.**	ความเป็นผู้อ่อนแอ
พาลสฺส ภาโว	**= พาลฺยํ.**	ความเป็นคนพาล
จปลสฺส ภาโว	**= จาปลฺยํ.**	ความเป็นผู้หวั่นไหวง่าย

เพราะ ย ลง **อิ** อาคม = เตสุ วุทธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ.

วิยตฺตสฺส ภาโว	**= เวยฺยตฺติยํ.**	ความเป็นผู้ฉลาด (วุทธิ, ซ้อน ยฺ)
มจฺฉรสฺส ภาโว	**= มจฺฉริยํ.**	ความเป็นผู้ตระหนี่
อิสฺสรสฺส ภาโว	**= อิสฺสริยํ.**	ความเป็นผู้ปกครอง ความเป็นใหญ่
อลสสฺส ภาโว	**= อาลสิยํ.**	ความเป็นผู้เกียจคร้าน
มุณฺฑสฺส ภาโว	**= มุณฺฑิยํ.**	ความเป็นผู้ศีรษะโล้น
มูฬฺหสฺส ภาโว	**= มูฬฺหิยํ.**	ความเป็นผู้ลุ่มหลง

อาเทศอักษรที่มี ย = ยวตๆ ตลนทการานๆ พฺยญฺชนานิ จลญชการตฺตๆ.

ปณฺฑิตสฺส ภาโว	**= ปณฺฑิจฺจๆ.**	ความเป็นบัณฑิต (ตฺย เป็น จ, ซ้อน จฺ)
พหุสฺสุตสฺส ภาโว	**= พาหุสฺสจฺจๆ.**	ความเป็นผู้ศึกษามาก

ปุโรหิตสฺส ภาโว = โปโรหิจฺจํ. ความเป็นปุโรหิต
อธิปติสฺส ภาโว = อาธิปจฺจํ. ความเป็นอธิบดี ความเป็นใหญ่
มุฏฺฐสฺสติสฺส ภาโว = มุฏฺฐสฺสจฺจํ. ความเป็นผู้มีสติหลงลืม (ลบ อิ = จศัพท์)
กุสลสฺส ภาโว = โกสลฺลํ. ความเป็นผู้ฉลาด (ลฺย เป็น ล, ซ้อน ลฺ)
วิปุลสฺส ภาโว = เวปุลฺลํ. ความเป็นผู้ไพบูลย์
สมานานํ ภาโว = สามญฺญํ. ความเป็นผู้เสมอกัน
คิลานสฺส ภาโว = เคลญฺญํ. ความเป็นผู้เจ็บไข้
คิลานสฺส ภาโว = เคลญฺญํ. ความเป็นผู้เจ็บไข้ (รัสสะ อา เป็น อ = กฺวจาทิ)

มีรูปอาเทศ = **การ**ศัพท์ใน ยวตฺ ตลนทการานํ พฺยญฺชนานิ จลญช**การ**ตฺตํ.
สุหทสฺส ภาโว = โสหชฺชํ. ความเป็นผู้มีใจดี (ทฺย เป็น ช, ซ้อน ชฺ)
วิสารทสฺส ภาโว = เวสารชฺชํ. ความเป็นผู้แกล้วกล้า
กุสีทสฺส ภาโว = โกสชฺชํ. ความเป็นผู้เกียจคร้าน (อี เป็น อ = เตสุ วุทฺธิ)
ปุริสสฺส ภาโว = โปริสํ. ความเป็นบุรุษ (การศัพท์)
สุมนสฺส ภาโว = โสมนสฺสํ. ความเป็นผู้มีใจดี (สฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิ)
ทุมนสฺส ภาโว = โทมนสฺสํ. ความเป็นผู้มีใจร้าย (สฺย เป็น ส = การศัพท์)
สุวจสฺส ภาโว = โสวจสฺสํ. ความเป็นผู้ว่าง่าย (การศัพท์)
ทุวจสฺส ภาโว = โทวจสฺสํ. ความเป็นผู้ว่ายาก (การศัพท์)
นิปกสฺส ภาโว = เนปกฺกํ. ความเป็นผู้ฉลาด (การศัพท์)
อธิกสฺส ภาโว = อาธิกฺกํ. ความเป็นผู้ยิ่ง (การศัพท์)
ทุภคสฺส ภาโว = โทภคฺคํ. ความเป็นผู้โชคร้าย (การศัพท์)
วาณิชสฺส ภาโว = วาณิชฺชํ. ความเป็นพ่อค้า (การศัพท์)
ราชิโน ภาโว = รชฺชํ. ความเป็นพระราชา (การศัพท์, รัสสะ = กฺวจาทิ)
สรูปสฺส ภาโว = สารุปฺปํ. ความเป็นสิ่งสมควร (การศัพท์)
อุปมาย ภาโว = โอปมฺมํ. ความเป็นสิ่งอุปมา (การศัพท์)
สุขุมสฺส ภาโว = โสขุมฺมํ. ความเป็นผู้ละเอียดอ่อน (การศัพท์)

มีรูปอาเทศด้วย การศัพท์แล้ว ซ้อนอักษรต่างกัน = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตถสฺส ภาโว = ตจฺฉํ. ความเป็นจริง (ถฺย เป็น ฉ = การศัพท์, ซ้อน จฺ)
ทุมฺเมธสฺส ภาโว = ทุมฺเมชฺฌํ. ความเป็นผู้มีปัญญาน้อย (ธฺย เป็น ฌ, ซ้อน ชฺ)
สมณสฺส ภาโว = สามญฺญํ. ความเป็นสมณะ (ณฺย เป็น ญ, ซ้อน ญฺ)
พฺราหฺมณสฺส ภาโว = พฺราหฺมญฺญํ. ความเป็นพราหมณ์ (ณฺย เป็น ญ, ซ้อน ญฺ)
นิปุณสฺส ภาโว = เนปุญฺญํ. ความเป็นละเอียดอ่อน (ณฺย เป็น ญ, ซ้อน ญฺ)

ทำตัวรูป ณฺย ปัจจัย ในอรรถภาวะ

อาลสฺยํ = อลส + ณฺย

อลส ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
อลส ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
อาลส ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
อาลสฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
อาลสฺย - เรียก อาลสฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
อาลสฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาลสฺย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
อาลสฺยำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อาลสฺยำ** ความเป็นผู้เกียจคร้าน

เวยฺยตฺติยำ = วิยตฺต + ณฺย

วิยตฺต ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
วิยตฺต ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
เวยตฺต ย - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
เวยฺยตฺต ย - ซ้อน ยฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เวยฺยตฺต อิ ย - ลง อิ อาคม = เตสุ วุทฺธิ...
เวยฺยตฺติย - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
เวยฺยตฺติย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เวยฺยตฺติย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
เวยฺยตฺติยำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เวยฺยตฺติยำ** ความเป็นผู้ฉลาด

ปณฺฑิจฺจำ = ปณฺฑิต + ณฺย

ปณฺฑิต ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
ปณฺฑิต ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
ปณฺฑิตฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
ปณฺฑิ จ - อาเทศ ตฺย เป็น จ = ยวตำ ตลนฺตการานำ ...
ปณฺฑิจฺจ - ซ้อน จฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ปณฺฑิจฺจ - เรียก ปณฺฑิจฺจ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
ปณฺฑิจฺจ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปณฺฑิจฺจ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
ปณฺฑิจฺจำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปณฺฑิจฺจำ** ความเป็นบัณฑิต

พาหุสฺสจฺจํ = พหุสฺสุต + ณฺย

พหุสฺสุต ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
พหุสฺสุต ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
พาหุสฺสุต ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสฺโยคนฺตสฺส สเณ จ.
พาหุสฺสุตฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
พาหุสฺสุ จ - อาเทศ ตฺย เป็น จ = ยวตํ ตลนทการานํ ...
พาหุสฺสุจฺจ - ซ้อน จฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
พาหุสฺสจฺจ - อาเทศ อุ ที่ สุ เป็น อ = เตสุ วุทฺธิ...
พาหุสฺสจฺจ - เรียก พาหุสฺสจฺจ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
พาหุสฺสจฺจ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
พาหุสฺสจฺจ อํ - อาเทศ สิ เป็น อํ = สึ.
พาหุสฺสจฺจํ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **พาหุสฺสจฺจํ** ความเป็นพหูสูตร เรียนมาก

เคลญฺญํ = คิลาน + ณฺย

คิลาน ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
คิลาน ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
เคลาน ย - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสฺโยคนฺตสฺส สเณ จ.
เคลานฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
เคลา ญ - อาเทศ นฺย เป็น ญ = ยวตํ ตลนทการานํ ...
เคลาญฺญ - ซ้อน ญฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน.
เคลญฺญ - รัสสะ อา ที่ ลา เป็น อ = กฺวจาทิมชฺฌตฺตรานํ ทีฆรสฺสา ...
เคลญฺญ - เรียก เคลญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
เคลญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เคลญฺญ อํ - อาเทศ สิ เป็น อํ = สึ.
เคลญฺญํ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เคลญฺญํ** ความเป็นผู้เจ็บไข้

โสหชฺชํ = สุหท + ณฺย

สุหท ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
สุหท ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปิ.
โสหท ย - วุทธิ อุ เป็น โอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสฺโยคนฺตสฺส สเณ จ.
โสหทฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
โสห ช - อาเทศ ทฺย เป็น ช = ยวตํ ตลนทการานํ ...
โสหชฺช - ซ้อน ช = ปร เทฺวภาโว จาเน.

โสหชฺช - เรียก โสหชฺช ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
โสหชฺช สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โสหชฺช อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
โสหชฺชำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **โสหชฺชำ** ความเป็นผู้มีใจดี

โสมนสฺสำ = สุมน + ณฺย

สุมน ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
สุมน ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
โสมน ย - วุทธิ อุ เป็น โอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
โสมน สฺย - ลง สฺ อาคม = เตสุ วุทฺธิ...
โสมน ส - อาเทศ สฺย เป็น ส = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
โสมนสฺส - ซ้อน สฺ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
โสมนสฺส - เรียก โสมนสฺส ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
โสมนสฺส สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โสมนสฺส อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
โสมนสฺสำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **โสมนสฺสำ** ความเป็นผู้มีใจดี

สามญฺญำ = สมณ + ณฺย

สมณ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณฺยตฺตตา ภาเว ตุ.
สมณ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
สามณ ย - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
สามณฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
สาม ญ - อาเทศ ณฺย เป็น ญ = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
สามญฺญ - ซ้อน ญ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
สามญฺญ - เรียก สามญฺญ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
สามญฺญ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สามญฺญ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
สามญฺญำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สามญฺญำ** ความเป็นสมณะ

ตฺต ตา ปัจจัย ลงในอรรถภาวะ

ปำสุกูลิกสฺส ภาโว = ปำสุกูลิกตฺตำ, ปำสุกูลิกตา. ความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
เตจีวริกสฺส ภาโว = เตจีวริกตา. ความเป็นผู้ทรงผ้าไตรจีวรเป็นวัตร
โอทริกสฺส ภาโว = โอทริกตฺตำ, โอทริกตา. ความเป็นผู้เห็นแก่ท้อง

มนุสฺสสฺส ภาโว	**= มนุสฺสตฺตํ, มนุสฺสตา.**	ความเป็นมนุษย์ (ชาติ)
นีลสฺส ภาโว	**= นีลตฺตํ, นีลตา.**	ความเป็นวัตถุสีเขียว (คุณ)
ยาจกสฺส ภาโว	**= ยาจกตฺตํ, ยาจกตา.**	ความเป็นผู้ขอ (กริยา)
ทณฺฑิสฺส ภาโว	**= ทณฺฑิตฺตํ, ทณฺฑิตา.**	ความเป็นผู้มีไม้เท้า (ทัพพะ)
สจฺจวาทิสฺส ภาโว	**= สจฺจวาทิตา.**	ความเป็นผู้กล่าวคำสัตย์
ปารมิสฺส ภาโว	**= ปารมิตา.**	ความเป็นบารมี
กตญฺญุสฺส ภาโว	**= กตญฺญุตา.**	ความเป็นผู้กตัญญู (รัสสะ = กฺวาทิ..)
สพฺพญฺญุสฺส ภาโว	**= สพฺพญฺญุตา.**	ความเป็นผู้พระสัพพัญญู
อปฺปิจฺฉสฺส ภาโว	**= อปฺปิจฺฉตา.**	ความเป็นผู้ปรารถนาน้อย
อสํสคฺคสฺส ภาโว	**= อสํสคฺคตา.**	ความเป็นผู้ไม่คลุกคลี
ภสฺสารามสฺส ภาโว	**= ภสฺสารามตา.**	ความเป็นผู้ชอบพูดคุย
นิทฺทารามสฺส ภาโว	**= นิทฺทารามตา.**	ความเป็นผู้ชอบนอน
ลหุสฺส ภาโว	**= ลหุตา.**	ความเป็นสภาพเบา

ตฺตน ปัจจัย ลงในอรรถภาวะ

ปุถุชฺชนสฺส ภาโว	**= ปุถุชฺชนตฺตนํ.**	ความเป็นปุถุชน
เวทนาย ภาโว	**= เวทนตฺตนํ.**	ความเป็นเวทนา (รัสสะ = กฺวจาทิ...)
ชายาย ภาโว	**= ชายตฺตนํ.**	ความเป็นภรรยา

เณยฺย ปัจจัย ลงในอรรถภาวะ เป็นนปุงสกลิงค์

สุจิสฺส ภาโว	**= โสเจยฺยํ.**	ความเป็นของสะอาด
อธิปติสฺส ภาโว	**= อาธิปเตยฺยํ.**	ความเป็นอธิบดี เป็นใหญ่
กวิสฺส ภาโว	**= กาเวยฺยํ.**	ความเป็นนักกวี
เถนสฺส ภาโว	**= เถยฺยํ.**	ความเป็นขโมย (ลบ น = เตสุ วุทธิ..)

ณฺย ตา เณยฺย ปัจจัย ลงในอรรถ กัมมะ และ สกัตถะ = ณฺยตฺตตา โยควิภาคะ

วีรานํ ภาโว	**= วีริยํ.**	ความเป็นผู้กล้า ความเพียร
วีรานํ กมฺมํ	**= วีริยํ.**	การกระทำของผู้กล้า ความเพียร
ปริภฏสฺส กมฺมํ	**= ปาริภฏฺยํ.**	การกระทำของผู้เลี้ยงเด็ก
ปาริภฏฺยสฺส ภาโว	**= ปาริภฏฺยตา.**	ความเป็นผู้เลี้ยงเด็ก (ตัทธิต ๒ ชั้น = ณฺย+ตา)
โสวจสฺสสฺส ภาโว	**= โสวจสฺสตา.**	ความเป็นผู้ว่าง่าย
ภิสคฺคสฺส กมฺมํ	**= เภสชฺชํ.**	การกระทำของหมอ (ภิสช+ณฺย)
พฺยาวฏสฺส กมฺมํ	**= เวยฺยาวจฺจํ.**	การกระทำของผู้ขวนขวาย
สรสฺส ภาโว กมฺมํ วา	**= สาเรยฺยํ.**	ความเป็นคนคดโกง การกระทำของผู้ขี้โกง
ยถาภูตเมว	**= ยถาภูจฺจํ.**	ยถาภูตญาณ
กรุณาเยว	**= การญฺญํ.**	ความกรุณา
ปตฺตกาลเมว	**= ปตฺตกลฺลํ.**	ถึงเวลาแล้ว

อากาสานนฺตเมว **= อากาสานญฺจ.** อากาศอันไม่มีสิ้นสุด
กายปาคุญฺญเมว **= กายปาคุญฺญตา.** ความคล่องแคล่วของกาย

ทำตัวรูป

เภสชฺชำ = ภิสช + ณฺย

ภิสช ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ กัมมะ = ณฺยตฺตตา โยควิภาคะ.
ภิสช ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
เภสช ย - วุทธิ อิ เป็น เอ = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
เภสชฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
เภส ช - อาเทศ ชฺย เป็น ช = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนทการานำ ...
เภสชฺช - ซ้อน ชฺ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
เภสชฺช - เรียก เภสชฺช ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
เภสชฺช สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เภสชฺช อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
เภสชฺชำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เภสชฺชำ** การกระทำของหมอ

เวยฺยาวจฺจำ = เวยฺยาวฏ + ณฺย

เวยฺยาวฏ ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ กัมมะ = ณฺยตฺตตา โยควิภาคะ.
เวยฺยาวฏ ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
เวยฺยาวต ย - อาเทศ ฏ เป็น ต = เตสุ วุทฺธิ...
เวยฺยาวตฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
เวยฺยาว จ - อาเทศ ตฺย เป็น จ = ยวตำ ตลนทการานำ ...
เวยฺยาวจฺจ - ซ้อน จฺ = ปร เทฺวภาโว ฆาเน.
เวยฺยาวจฺจ - เรียก วยฺยาวจฺจ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
เวยฺยาวจฺจ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เวยฺยาวจฺจ อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
เวยฺยาวจฺจำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เวยฺยาวจฺจำ** การกระทำของผู้ขวนขวาย

อากาสานญฺจำ = อากาสานนฺต + ณฺย

อากาสานนฺต ณฺย - ลง ณฺย ปัจจัย ในอรรถ กัมมะ = ณฺยตฺตตา โยควิภาคะ.
อากาสานนฺต ย - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
อากาสานนฺตฺ ย - เพราะ ย ลบ อ หน้า = อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
อากาสานนฺ จ - อาเทศ ตฺย เป็น จ = ยวตำ ตลนทการานำ ...

อากาสานํ จ - อาเทศ นฺ เป็น ˚ = เตสุ วุทฺธิ...
อากาสาน˚จ - อาเทศ ˚ เป็น ญ = วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
อากาสาน˚จ - เรียก อากาสาน˚จ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
อากาสาน˚จ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อากาสาน˚จ อํ - อาเทศ สิ เป็น อํ = สึ.
อากาสาน˚จํ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อากาสานญฺจํ** อากาศอันไม่สิ้นสุด

ถึงนี้ 5.3 02

๓๘๘. ณ วิสมาทีหิ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก วิสม ศัพท์เป็นต้น ลง ณ ตฺต ตา ปัจจัย ในอรรถภาวะ

อุ. **วิสมสฺส ภาโว = เวสมฺ, วิสมตฺตํ, วิสมตา.** ความเป็นสถานที่ไม่สม่ำเสมอ
สุจิสฺส ภาโว = โสจฺ, สุจิตฺตํ, สุจิตา. ความเป็นของสะอาด
ครุโน ภาโว = คารโว. ความเป็นครูผู้ควรเคารพ
ปฏุโน ภาโว = ปาฏวฺ, ปฏุตฺตํ, ปฏุตา. ความเป็นผู้ฉลาด
(วุทธิ, อุ เป็น อว = จศัพท์ใน โอ สเร จ)
อุชุโน ภาโว = อชฺชวฺ, อุชุตา. ความเป็นผู้ซื่อตรง (อุ เป็น อา, รัสสะ)
มุทุโน ภาโว = มทฺทวฺ, มุทุตา. ความเป็นผู้อ่อนโยน (อุ เป็น อา, รัสสะ)
อิสิสฺส ภาโว = อาริสฺยฺ. ความเป็นฤๅษี (อิ เป็น อา, ริ อาคม, อิ เป็น ย)
อุสภสฺส ภาโว = อาสภึ. ความเป็นผู้ประเสริฐ (อุ เป็น อา)
(อาเทศ อิ อุ เป็น อา = อาตฺตญฺจ)
กุมารสฺส ภาโว = โกมารึ. ความเป็นกุมาร
ยุวสฺส ภาโว = โยพฺพนึ. ความเป็นหนุ่ม (น อาคม = เตสุ วุทฺธิ..)
ปรมานํ ภาโว กมฺมํ วา = ปารมี. ความเป็นหรือการกระทำของผู้ประเสริฐ
สมคฺคานํ ภาโว = สามคฺคี. ความเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน
(อี อิตถิปัจจัย = ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ)

ทำตัวรูป

อชฺชวฺ = อุชุ + ณ

อุชุ ณ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณ วิสมาทีหิ.
อุชุ อ - ลบ ณ อนุพันธ์ = เตสํ โณ โลปึ.
อาชุ อ - อาเทศ อุ เป็น อา = อาตฺตญฺจ.
อาชฺชุ อ - ซ้อน ช = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

อชฺชุ อ - เพราะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ = รสฺสํ.
อชฺชว อ - อาเทศ อุ เป็น อว = เตสุ วุทฺธิ...
อชฺชว - แยก ลบ รวม
อชฺชว - เรียก อชฺชว ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
อชฺชว สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อชฺชว อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
อชฺชวำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อชฺชวำ** ความเป็นผู้ซื่อตรง

อาริสฺยำ = อิสิ + ณ

อิสิ ณ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณ วิสมาทีหิ.
อิส อ - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
อาสิ อ - อาเทศ อิ เป็น อา = อาตฺตญฺจ.
อาริสิ อ - ลง ริ อาคม = เตสุ วุทฺธิ...
อาริสฺย อ - อาเทส อิ เป็น ย = เตสุ วุทฺธิ...
อาริสฺย - แยก ลบ รวม
อาริสฺย - เรียก อาริสฺย ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
อาริสฺย สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อาริสฺย อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.
อาริสฺยำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อาริสฺยำ** ความเป็นฤๅษี

ปารมี = ปรม + ณ + อี

ปรม ณ - ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ ภาวะ = ณ วิสมาทีหิ.
ปรม อ - ลบ ณฺ อนุพันธ์ = เตสำ โณ โลปำ.
ปารม - วุทธิ อ เป็น อา = วุทฺธาทิสรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สเณ จ.
ปารม - เรียก ปารม ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ปารม อี - ลง อี อิตถิโชตกปัจจัย = ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ.
ปารมี - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ปารมี สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปารมี - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
ปารมี - สำเร็จรูปเป็น **ปารมี** ความเป็น หรือการกระทำของผู้ประเสริฐ

๓๘๙. **รมณียาทิโต กณฺ.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก รมณีย ศัพท์เป็นต้น ลง กณฺ ตฺต ตา ปัจจัย ในอรรถภาวะ

รมณียสฺส ภาโว	**= รามณียกำ, -ยตฺตำ, -ยตา.**	ความเป็นสถานที่ร่มรื่น
มนุญฺญสฺส ภาโว	**= มานุญฺญกำ, -ญตฺตำ, -ญตา.**	ความเป็นอารมณ์ที่จิตยินดี
ปิยรูปสฺส ภาโว	**= ปิยรูปกำ, -ปตฺตำ, -ปตา.**	ความเป็นรูปน่ารัก
กลฺยาณสฺส ภาโว	**= กลฺยาณกำ, -ณตฺตำ, -ณตา.**	ความเป็นสิ่งสวยงาม
โจรสฺส ภาโว	**= โจรกำ, -ริกา, -รตฺตำ, -รตา.**	ความเป็นโจร (อิอาคม = เตสุ วุทฺธิ...)
อฑฺฒสฺส ภาโว	**= อฑฺฒกำ,-ฒตฺตำ, -ฒตา.**	ความเป็นผู้มั่งคั่ง

จบ ภาวตัทธิต

๕.๔. วิเสสตัทธิต

วิเสสตัทธิต ลงปัจจัย ๕ ตัว คือ **ตร ตม อิสิก อิย อิฏฺฐ** แทนคำว่า “**วิเสส**” แปลว่า “**กว่า ยิ่งกว่า ที่สุด**”

วิเสสะ มี ๔ ชั้น

นาม ๑. **ชั้นปกติ** เป็นคุณนาม หรือ วิเสสนนาม ธรรมดาทั่วไป
เช่น **ปาโป** ชั่ว, **วโร** ประเสริฐ

ตัทธิต ๒. **ชั้นวิเสสะ** เป็นคุณนาม ที่มีการลง **ตร** ปัจจัย ในอรรถ “กว่า”
เช่น **ปาปตโร** ชั่วกว่า, **วรตโร** ประเสริฐกว่า

ตัทธิต ๓. **ชั้นอธิกะ** เป็นคุณนาม ที่มีการลง **ตม อิสิก อิย อิฏฺฐ** ปัจจัย ในอรรถ “ยิ่งกว่า”
เช่น **ปาปตโม, ปาปิสิโก, ปาปิโย, ปาปิฏฺโฐ** ชั่วยิ่งกว่า
วรตโม, วริสิโก, วริโย, วริฏฺโฐ ประเสริฐยิ่งกว่า

ตัทธิต ๔. **ชั้นอติสยะ** เป็นคุณนาม ที่มีการลง **อิฏฺฐ อิฏฺฐตร** ปัจจัย ในอรรถ “ที่สุด”
เช่น **ปาปิฏฺโฐ, ปาปิฏฺฐตโร** ชั่วที่สุด
วริฏฺโฐ, วริฏฺฐตโร ประเสริฐที่สุด

๓๙๐. วิเสเส ตรตมิสิกิยิฏฺฐา. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง ตร ตม อิสิก อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย ในอรรถวิเสสะ

๑-๒. **สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโป = ปาปตโร, ปาปตรา, ปาปตรํ.**
ชนทั้งปวงเหล่านี้ เป็นคนชั่ว, คนนี้เป็นคนชั่วกว่าคนเหล่านี้ = คนชั่วกว่า

๓. **ตโตปิ อธิโก ปาโป = ปาปตโม, ปาปตมา, ปาปตมํ.**
ปาปิสิโก, ปาปิสิกา, ปาปิสิกํ.
ปาปิโย, ปาปิยา, ปาปิยํ.
ปาปิฏฺโฐ, ปาปิฏฺฐา, ปาปิฏฺฐํ.
คนชั่วยิ่งกว่าคนชั่วกว่าแม้นั้น = คนชั่วยิ่งกว่า

๔. **อติสเยน ปาโป = ปาปิฏฺโฐ, ปาปิฏฺฐตโร.**
คนชั่วที่สุด = คนชั่วที่สุด

เอวํ **วิเสเสน ปฏุ = ปฏุตโร.** ผู้ฉลาดกว่า
ตโต ปฏุ = ปฏุตโม, ปฏิสิโก, ปฏิโย. ผู้ฉลาดยิ่งกว่า
อติสเยน ปฏุ = ปฏิฏฺโฐ. ผู้ฉลาดที่สุด
วิเสเสน วโร = วรตโร. ผู้ประเสริฐกว่า
ตโต วโร = วรตโม, วริสิโก, วริโย. ผู้ประเสริฐยิ่งกว่า

อติสเยน วโร	= **วริฏฺโฐ.**	ผู้ประเสริฐยิ่งกว่า
วิเสเสน ปณีโต	= **ปณีตตโร.**	ผู้ประณีตกว่า
ตโต ปณีโต	= **ปณีตตโม.**	ผู้ประณีตยิ่งกว่า

๓๙๑. วุฑฺฒสฺส โช อิยิฏฺเฐสุ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ วุฑฺฒ เป็น ช

๑-๒. **สพฺเพ อิเม วุฑฺฒา, อยมิเมสํ วิเสเสน วุฑฺโฒ = เชยฺโย, เชฏฺโฐ.**
ชนทั้งปวงเหล่านี้ เป็นผู้เจริญ, คนนี้เป็นผู้เจริญกว่าคนเหล่านี้ = ผู้เจริญยิ่งกว่า, -ที่สุด

ทำตัวรูป

เชยฺโย = วุฑฺฒ + อิย

วุฑฺฒ อิย	- ลง อิย ปัจจัย ในอรรถวิเสสะ	= วิเสเส ตรตมิสิกิยิฏฺฐา.
ช อิย	- เพราะ อิย อาเทศ วุฑฺฒ เป็น ช	= วุฑฺฒสฺส โช อิยิฏฺเฐสุ.
ชฺอ อิย	- แยก ชฺ ออกจาก อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
ชฺ อิย	- ลบสระ อ หน้า	= สรา สเร โลปิ.
ชฺ เอย	- สระ อิ หลัง เป็น เอ อสวัณณะ	= กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.
ชฺ เอยฺย	- ซ้อน ยฺ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เชยฺย	- รวม ชฺ เข้ากับ เอ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เชยฺย	- เรียก เชยฺย ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
เชยฺย สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เชยฺย โอ	- อาเทศ สิ เป็น โอ	= โส.
เชยฺโย	- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เชยฺโย** ผู้เจริญยิ่งกว่า	

เชฏฺโฐ = วุฑฺฒ + อิฏฺฐ

วุฑฺฒ อิฏฺฐ	- ลง อิฏฺฐ ปัจจัย ในอรรถวิเสสะ	= วิเสเส ตรตมิสิกิยิฏฺฐา.
ช อิฏฺฐ	- เพราะ อิฏฺฐ อาเทศ วุฑฺฒ เป็น ช	= วุฑฺฒสฺส โช อิยิฏฺเฐสุ.
ชฺอ อิฏฺฐ	- แยก ชฺ ออกจาก อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
ชฺ อิฏฺฐ	- ลบสระ อ หน้า	= สรา สเร โลปิ.
ชฺ เอฏฺฐ	- สระ อิ หลัง เป็น เอ อสวัณณะ	= กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.
เชฏฺฐ	- รวม ชฺ เข้ากับ เอ หลัง	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เชฏฺฐ	- เรียก เชฏฺฐ ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
เชฏฺฐ สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

เชฏฺ ฐ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
เชฏฺโส - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เชฏฺโฐ** ผู้เจริญที่สุด

๓๙๒. **ปสตฺถสฺส โส จ.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ ปสตฺถ เป็น ส และ ช

๑-๒. **อยญฺจ ปสตฺโถ อยญฺจ ปสตฺโถ, สพฺเพ อิเม ปสตฺถา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปสตฺโถติ = เสยฺโย เสฏฺโฐ, เชยฺโย เชฏฺโฐ.**
ผู้นี้เป็นผู้ประเสริฐ ผู้นี้ก็เป็นผู้ประเสริฐ, ชนทั้งปวงเหล่านี้ เป็นผู้ประเสริฐ, คนนี้เป็นผู้ประเสริฐยิ่งกว่าประเสริฐเหล่านี้ = ผู้ประเสริฐยิ่งกว่า, ผู้ประเสริฐที่สุด

วิธีทำตัวรูป :- เมื่ออาเทศ ปสตฺถ เป็น ส และ ช แล้ว วิธีที่เหลือทำเหมือน วุฑฺฒ ศัพท์

๓๙๓. **อนฺติกสฺส เนโท.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ อนฺติก เป็น เนท

วิเสสน อนฺติโก = เนทิโย, เนทิฏฺโฐ. ผู้ใกล้ยิ่งกว่า ผู้ใกล้ที่สุด

๓๙๔. **พาฬฺหสฺส สาโธ.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ พาฬฺห เป็น สาธ

วิเสสน พาฬฺโห = สาธิโย, สาธิฏฺโฐ. ผู้หนักยิ่งกว่า ผู้หนักที่สุด

๓๙๕. **อปฺปสฺส กณ.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ อปฺป เป็น กณ

วิเสสน อปฺโป = กณิโย, กณิฏฺโฐ. ผู้น้อยยิ่งกว่า ผู้น้อยที่สุด

๓๙๖. **ยุวานญฺจ.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ ยุว เป็น กณ ด้วย

วิเสสน ยุวา = กนิโย, กนิฏฺโฐ. ผู้น้อยยิ่งกว่า ผู้น้อยที่สุด
(อาเทศ ณ เป็น น = เตสุ วุทฺธิ...)

๓๙๗. **วนฺตุมนฺตุวีนญฺจ โลโป.** (๓ บท, โลปวิธิ)
เพราะ อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย ลบ วนฺตุ มนฺตุ และ วี ปัจจัย

๑-๒. **สพฺเพ อิเม คุณวนฺโต, อยมิเมสํ วิเสเสน คุณวาติ = คุณิโย, คุณิฏฺโฐ.**

ชนทั้งปวงเหล่านี้ เป็นผู้มีคุณ, คนนี้เป็นผู้มีคุณยิ่งกว่า = ผู้มีคุณยิ่งกว่า ผู้มีคุณที่สุด

วิเสเสน สติมา = สติโย, สติฏฺโฐ. ผู้มีสติยิ่งกว่า ผู้มีสติที่สุด

วิเสเสน เมธาวี = เมธิโย, เมธิฏฺโฐ. ผู้มีปัญญายิ่งกว่า ผู้มีปัญญาที่สุด

สติโย = สติมนฺตุ + อิย

สติมนฺตุ อิย	- ลง อิย ปัจจัย ในอรรถวิเสสะ	= วิเสเส ตรตมิสิกิยิฏฺฐา.
สติ อิย	- เพราะ อิย ลบ มนฺตุ ปัจจัย	= วนฺตุมนฺตุวีนญฺจ โลโป.
สติย	- แยก ลบ รวม	
สติย	- เรียก สติย ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
สติย สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สติย โอ	- อาเทศ สิ เป็น โอ	= โส.
สติโย	- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สติโย** ผู้มีสติยิ่งกว่า	

จบ วิเสสตัทธิต

๕.๕. อัสสัตถิตัทธิต

อัสสัตถิตัทธิต ลงปัจจัย ๑๒ ตัว คือ **วี โส อิล ว อาล สี อิก อี ร วนฺตุ มนฺตุ ณ** แทนคำว่า “**อสฺสตฺถิ**” แปลว่า “**ผู้มี ของเขามีอยู่**”

วี โส สี อิก อี โร โณ วนฺตุ มนฺตุ อสฺสตฺถิยํ.

ปัจจัย ๙ ตัว คือ วี โส สี อิก อี ร ณ วนฺตุ มนฺตุ ลงในอรรถว่า ผู้มี

๓๙๘. ตทสฺสตฺถีติ วี จ. (๖ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง วี ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

อุ.	**เมธา อสฺส อตฺถีติ**	**= เมธาวี.**	(ปุ)	ผู้มีปัญญา	
	เมธา ตสฺมึ วิชฺชตีติ	**= เมธาวี.**	(ปุ)	ผู้มีปัญญา	
		เมธาวินี.	(อิตฺ)	ผู้มีปัญญา	(อินี = ปติภิกฺขุราชี...)
		เมธาวิ.	(นปุ)	ผู้มีปัญญา	(รัสสะ)
	มายา อสฺส อตฺถีติ	**= มายาวี.**	(ปุ)	ผู้มีมารยา	
		= มายาวินี.	(อิตฺ)	ผู้มีมารยา	
		= มายาวิ.	(นปุ)	ผู้มีมารยา	

จศัพท์

จศัพท์ ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอา **โส อิล ว อาล** ปัจจัย ที่สูตรไม่ได้กล่าว

สุเมธา อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= สุเมธโส.**	ผู้มีปัญญาดี (รัสสะ = กฺวจาทิ...)
โลโม อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= โลมโส.**	ผู้มีขนดก
ปิจฺฉํ อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= ปิจฺฉิโล.**	(ต้นไม้)มียาง ต้นงิ้วป่า
เผณํ อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= เผณิโล.**	(ต้นไม้)มีฟอง ปะคำดีควาย
ตุณฺฑึ อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= ตุณฺฑิโล.**	(สัตว์)มีจงอยปาก หมู
ชฏา อสฺส อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ	**= ชฏิโล.**	ผู้มีชฎา ชฏิล ฤๅษี
เกสา อสฺส อตฺถีติ	**= เกสโว.**	ผู้มีผมดก
วาจา อสฺส อตฺถีติ	**= วาจาโล.**	ผู้มีวาจาไพเราะ

ทำตัวรูป

เมธาวี = เมธา + วี (ปุ)

เมธา วี	- ลง วี ปัจจัย ในอรรถ ผู้มี	= ตทสฺสตฺถีติ วี จ.
เมธาวี	- เรียก เมธาวี ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
เมธาวี สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

เมธาวี - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
เมธาวี - สำเร็จรูปเป็น **เมธาวี** ผู้มีปัญญา

เมธาวินี = เมธาวี + อินี (อิตฺ)
เมธาวี อินี - ลง อินี อิตถิโชตกปัจจัย = ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี.
เมธาวินี - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม
เมธาวินี สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เมธาวินี - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
เมธาวินี - สำเร็จรูปเป็น **เมธาวินี** ผู้มีคุณ

เมธาวิ = เมธาวี (นปุ)
เมธาวี สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เมธาวิ สิ - รัสสะ อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
เมธาวิ - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
เมธาวิ - สำเร็จรูปเป็น **เมธาวิ** ผู้มีคุณ

๓๙๙. **ตปาทิโต สี.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก ตป ศัพท์เป็นต้น ลง สี ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

ตโป อสฺส อตฺถีติ	**= ตปสฺสี, ตปสฺสินี, ตปสฺสิ.**	ผู้มีตบะ (ซ้อน สฺ)
เตโช อสฺส อตฺถีติ	**= เตชสฺสี.**	ผู้มีเดช
ยโส อสฺส อตฺถีติ	**= ยสสฺสี.**	ผู้มียศ ผู้มีเกียรติ
มโน อสฺส อตฺถีติ	**= มนสฺสี.**	ผู้มีน้ำใจ
ปโย อสฺส อตฺถีติ	**= ปยสฺสี.**	ผู้มีน้ำนม

๔๐๐. **ทณฺฑาทิโต อิกอี.** (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก ทณฺฑ ศัพท์เป็นต้น ลง อิก และ อี ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

พึงทราบว่า อี ปัจจัยในสูตรนี้ ลงหลังจาก อ วัณณะเท่านั้น

อุ.	**ทณฺโฑ อสฺส อตฺถีติ**	**= ทณฺฑิโก, ทณฺฑี, ทณฺฑินี.**	ผู้มีไม้เท้า
	มาลา อสฺส อตฺถีติ	**= มาลิโก, มาลี, มาลินี.**	ผู้มีดอกไม้
	ฉตฺตำ อสฺส อตฺถีติ	**= ฉตฺติโก, ฉตฺตี.**	ผู้มีร่ม ผู้มีฉัตร
	รูปำ อสฺส อตฺถีติ	**= รูปิโก, รูปี.**	ผู้มีรูปงาม
	เกโส อสฺส อตฺถีติ	**= เกสิโก, เกสี.**	ผู้มีผมดก
	สโฆ อสฺส อตฺถีติ	**= สฆี.**	ผู้มีสงฆ์ ผู้มีคณะ ผู้มีฝูง

ญาณ์ อสฺส อตฺถีติ = ญาณี. ผู้มีญาณ ผู้มีปัญญา
หตฺโถ อสฺส อตฺถีติ = หตฺถี. ผู้มีมือ ผู้มีงวง ช้าง

๔๐๑. มธฺวาทิโต โร. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก มธุ ศัพท์เป็นต้น ลง ร ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

อุ. **มธุ อสฺส อตฺถีติ = มธุโร.** (คุโฆ) อันมีรสหวาน (น้ำอ้อย)
= มธุรา. (สกฺขรา) อันมีรสหวาน (น้ำตาลกรวด)
= มธุรํ. (ขีรํ) อันมีรสหวาน (น้ำนมสด)
กุญฺชา หนู เอตสฺส สนฺตีติ = กุญฺชโร. ผู้มีคางยาว (ช้าง)
สพฺพสฺมึ วตฺตพฺเพ มุขํ อสฺส อตฺถีติ = มุขโร. ผู้มีปากในทุกเรื่องที่จะพูดได้
สุสิ อสฺส อตฺถีติ = สุสิโร. อันมีโพรง (ต้นไม้)
รุจิ อสฺส อตฺถีติ = รุจิโร. อันแสงสว่าง (ดวงอาทิตย์)
นโค อสฺส อตฺถีติ = นคโร. สถานที่มีภูเขาและต้นไม้ (นคร)

๔๐๒. คุณาทิโต วนฺตุ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก คุณ ศัพท์เป็นต้น ลง วนฺตุ ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

ปุ. **คุโณ อสฺส อตฺถีติ = คุณวา.** ผู้มีคุณ
คุโณ ตสฺมึ วิชฺชตีติ = คุณวา. ผู้มีคุณ
เอวํ. **คโณ อสฺส อตฺถีติ = คณวา.** ผู้มีหมู่ ผู้มีคณะ ผู้มีพวก
กุลํ อสฺส อตฺถีติ = กุลวา. ผู้มีตระกูลดี
อิตฺ. **คุโณ อสฺส อตฺถีติ = คุณวตี.** ผู้มีคุณ
นปุ. **คุโณ อสฺส อตฺถีติ = คุณวํ.** ผู้มีคุณ

ทำตัวรูป

คุณวา = คุณ + วนฺตุ (ปุ)

คุณ วนฺตุ - ลง วนฺตุ ปัจจัย ในอรรถ ผู้มี = คุณาทิโต วนฺตุ.
คุณวนฺตุ - เรียก คุณวนฺตุ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
คุณวนฺตุ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณว อา - อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อา = อา สิมฺหิ.
คุณวา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวา** ผู้มีคุณ

คุณวตี = คุณวนฺตุ (อิตฺ)

คุณวนฺตุ อี - ลง อี อิตถิโชตกปัจจัย = ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ.

คุณวต อี - เพราะ อี อาเทศ นฺตุ เป็น ต = นฺตุสฺส ตมีกาเร.
คุณวตี - แยก ลบ รวม เรียกว่านาม
คุณวตี สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณวตี - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
คุณวตี - สำเร็จรูปเป็น **คุณวตี** ผู้มีคุณ

คุณวำ = คุณวนฺตุ (นปุ)

คุณวนฺตุ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณว อำ - อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อำ = อำ นปุสฺเก.
คุณวำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวำ** ผู้มีคุณ

๔๐๓. สตฺยาทีหิ มนฺตุ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก สติ ศัพท์เป็นต้น ลง มนฺตุ ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

อุ. **สติ อสฺส อตฺถีติ** = **สติมา, สติมตี, สติมำ.** ผู้มีสติ
สติ ตสฺมึ วิชฺชตีติ = **สติมา, สติมตี, สติมำ.** ผู้มีสติ
ธิติ อสฺส อตฺถีติ = **ธิติมา.** ผู้มีปัญญาทรงจำ
คติ อสฺส อตฺถีติ = **คติมา.** ผู้มีคติ ผู้มีการเกิดอีก

๔๐๔. อายุสฺสุการาส มนฺตุมฺหิ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

เพราะ มนฺตุ ปัจจัย อาเทศ อุ ของ อายุ เป็น อส
(อายุสฺส+อุกาโร+อส มนฺตุมฺหิ)

อายุ อสฺส อตฺถีติ = **อายสฺมา.** ผู้มีอายุ (ลบ อ)
คาโว อสฺส สนฺตีติ = **โคมา, โคมนฺโต.** (ปุ) ผู้มีโคมาก
= **โคมตี, โคมนฺตี.** (อิตฺ) ผู้มีโคมาก
= **โคมำ.** (นปุ) ผู้มีโคมาก

ทำตัวรูป

อายสฺมา = อายุ + มนฺตุ (ปุ)

อายุ มนฺตุ - ลง มนฺตุ ปัจจัย ในอรรถ ผู้มี = สตฺยาทีหิ มนฺตุ.
อายฺอุ มนฺตุ - แยก ย ออกจาก อุ = ปุพฺพมาโธจิต...
อายฺอส มนฺตุ - เพราะ มนฺตุ อาเทศ อุ เป็น อส = อายุสฺสุการาส มนฺตุมฺหิ.
อายฺอสฺอ มนฺตุ - แยก สฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมาโธจิต...
อายฺอสฺ มนฺตุ - เพราะ มนฺตุ ลบ อ หน้า = เตสุ วุทฺธิ...
อายสฺมนฺตุ - ประกอบกัน

อายสฺมนฺตุ - เรียก อายสฺมนฺตุ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
อายสฺมนฺตุ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อายสฺม อา - อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อา = อา สิมฺหิ.
อายสฺมา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อายสฺมา** ผู้มีอายุ

๔๐๕. สทฺธาทิโต ณ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก สทฺธา ศัพท์เป็นต้น ลง ณ ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้มี

อุ. **สทฺธา อสฺส อตฺถีติ = สทฺโธ, สทฺธา, สทฺธं.** ผู้มีศรัทธา
ปญฺญา อสฺส อตฺถีติ = ปญฺโญ, ปญฺญา, ปญฺญं. ผู้มีปัญญา
อมจฺฉรำ อสฺส อตฺถีติ = อมจฺฉโร, อมจฺฉรา, อมจฺฉรं. ผู้ไม่มีความตระหนี่
พุทฺธิ พุทฺธิ อสฺส อตฺถีติ = พุทฺโธ. ผู้มีปัญญาเครื่องตรัสรู้

จบ อัสสัตถิตัทธิต

๕.๖. สังขฺยาตัทธิต

สังขฺยาตัทธิต ลงปัจจัย ๖ ตัว คือ ลง **ม ถ ร ติย อี** แทนคำว่า “**ปูรณ**” แปลว่า “**เต็ม ที่**”, และลง **ก** ปัจจัย แทนคำว่า “**อเนก**” แปลว่า “**มาก**”

ปกติสังขยา

ทฺวาทโย อฏฺฐารสนฺตา ติลิงฺเค พหุวาจกา
วีสตฺยาที นวุตฺยนฺตา อิตฺถิลิงฺเคกวาจกา
สตาที อสงฺเขฺยยฺยนฺตา นปุํสกา ทฺวิวาจกา
โกฏิตฺตยมกฺโขภิณี อิตฺถิลิงฺคา ทฺวิวาจกา.

ทฺวิ (๒) ถึง **อฏฺฐารส** (๑๘) ใช้ได้ทั้ง ๓ ลิงค์ เป็นพหุวจนะอย่างเดียว
เอกูนวีสติ (๑๙) ถึง **อฏฺฐนวุติ** (๙๘) เป็นอิตถีลิงค์ เอกวจนะอย่างเดียว
เอกูนสตํ (๙๙) ถึง **อสงฺเขฺยยฺยํ** (อสงไขย) เป็นนปุงสกลิงค์ ๒ วจนะ
โกฏิ ปโกฏิ โกฏิปฺปโกฏิ และ **อกฺโขภิณี** เป็นอิตถีลิงค์ ๒ วจนะ

๔๐๖. สงฺขฺยาปูรเณ โม. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ลง ม ปัจจัย ในอรรถ เต็มแห่งสังขยา (จำนวนเต็ม)

ปญฺจนฺนํ ปูรโณ	**= ปญฺจโม.** (วาโร)	เต็ม ๕, ที่ ๕
ปญฺจนฺนํ ปูรณี	**= ปญฺจมี ปญฺจมา.** (วีริยปารมี)	เต็ม ๕, ที่ ๕
ปญฺจนฺนํ ปูรณํ	**= ปญฺจมํ.** (ฌานำ)	เต็ม ๕, ที่ ๕
สตฺตนฺนํ ปูรโณ	**= สตฺตโม, สตฺตมี สตฺตมา, สตฺตมํ.**	เต็ม ๗, ที่ ๗
อฏฺฐนฺนํ ปูรโณ	**= อฏฺฐโม, อฏฺฐมี อฏฺฐมา, อฏฺฐมํ.**	เต็ม ๘, ที่ ๘
นวนฺนํ ปูรโณ	**= นวโม, นวมี นวมา, นวมํ.**	เต็ม ๙, ที่ ๙
ทสนฺนํ ปูรโณ	**= ทสโม, ทสมี ทสมา, ทสมํ.**	เต็ม ๑๐, ที่ ๑๐

๔๐๗. จตุจฺเฉหิ ถรา. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก จตุ ลง ถ ปัจจัย, และหลังจาก ฉ ลง จ ปัจจัย ในอรรถเต็ม

จตุนฺนํ ปูรโณ	**= จตุตฺโถ, จตุตฺถี จตุตฺถา, จตุตฺถํ.**	เต็ม ๔, ที่ ๔ (ซ้อน ตฺ)
ฉนฺนํ ปูรโณ	**= ฉฏฺโฐ, ฉฏฺฐี ฉฏฺฐา, ฉฏฺฐํ.**	เต็ม ๖, ที่ ๖ (ซ้อน ฏฺ)
	(ลง อี = นทาทิโต วา อี, ลง อา = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย)	
ฉฏฺโฐ เอว	**= ฉฏฺฐโม.**	เต็ม ๖, ที่ ๖
	(ลง ม ปัจจัยในอรรถสกัตถะ = โม โยควิภาคะ ใน...)	

ทำตัวรูป

จตุตฺโถ = จตุ + ถ

จตุ ถ - ลง ถ ปัจจัย ในอรรถปูรณสังขยา = จตุจฺเฉหิ ถจา.
จตุตฺถ - ซ้อน ตฺ = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปจมา.
จตุตฺถ - เรียก จตุตฺถ ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวา...
จตุตฺถ สิ - ลง สิ ปฐมา = ลิงฺคตฺเถ ปจมา.
จตุตฺถ โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
จตุตฺโถ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **จตุตฺโถ** ที่ ๔

๔๐๘. ส ฉสฺส วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อาเทศ ฉ เป็น ส บ้าง (ในทิคุสมาส)

ฉาหํ อสฺส ชีวิตํ = สาหํ ฉาหํ. ๖ วัน
ฉ อายตนานิ = สฬายตนานิ. (ลฺอาคม = ยวมทน...) อายตนะ ๖

๔๐๙. ทฺวิตีหิ ติโย. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก ทฺวิ และ ติ ลง ติย ปัจจัย ในอรรถ เต็ม

๔๑๐. ติเย ทุตาปิ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

เพราะ ติย ปัจจัย อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุ, และ ติ เป็น ต

ทฺวินฺนํ ปูรโณ = ทุติโย, ทุติยา, ทุติยํ. เต็ม ๒, ที่ ๒
ตินฺนํ ปูรโณ = ตติโย, ตติยา, ตติยํ. เต็ม ๓, ที่ ๓

อปิ-จ ศัพท์

อปิศัพท์ ในสูตรนี้ รวมเอาการอาเทศ **ทฺวิ** เป็น **ทุ** ในที่อื่นบ้าง (ทิคุสมาส)
จศัพท์ ในสูตรนี้ รวมเอาการอาเทศ **ทฺวิ** เป็น **ทิ** ในที่อื่นบ้าง (ทิคุสมาส)

อุ. **เทฺว รตฺติโย = ทุรตฺตึ.** ๒ ราตรี
เทฺว วิธานิ = ทุวิธึ. ๒ อย่าง
เทฺว องฺคานิ = ทุวงฺคึ. องค์ ๒ (วฺ อาคม)
เทฺว รตฺติโย = ทิรตฺตึ. ๒ ราตรี
เทฺว คุณานิ = ทิคุณึ. ๒ ชั้น
เทฺว คาโว = ทิคุ. วัว ๒ ตัว

ทำตัวรูป

ทุติโย ตติโย = ทฺวิ, ติ + ติย

ทฺวิ, ติ ติย	- ลง ติย ปัจจัย ในอรรถปูรณสังขยา	= ทฺวิตีหิ ติโย.
ทุ, ต ติย	- อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุ, ติ เป็น ต	= ตเย ทุตาปิ จ.
ทุติย, ตติย	- เรียก ทุติย, ตติย ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามๆวา...
ทุติย, ตติย สิ	- ลง สิ ปฐมา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ทุติย, ตติย โอ	- อาเทศ สิ เป็น โอ	= โส.
ทุติโย, ตติโย	- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ทุติโย, ตติโย** ที่ ๒, ที่ ๓	

๔๑๑. **เตส'มฑฺฒปปเทน อฑฺฒุฑฺฒทิวฑฺฒทิยฑฺฒฑฺฒติยา.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)
อาเทศ อฑฺฒ กับ จตุตฺถ เป็น อฑฺฒุฑฺฒ, อฑฺฒ กับ ทุติย เป็น ทิวฑฺฒ ทิยฑฺฒ, และ อฑฺฒ กับ ตติย เป็น อฑฺฒติย *(สูตรนี้เป็นวิธีของสมาส)*

ต.ตปุ	**อฑฺเฒน ทุติโย**	= **ทิวฑฺโฒ ทิยฑฺโฒ.**	ที่ ๒ ด้วยทั้งกึ่ง, อีกครึ่งจะเป็น ๒, ๑ ครึ่ง
	อฑฺเฒน ตติโย	= **อฑฺฒติโย.**	ที่ ๓ ด้วยทั้งกึ่ง, อีกครึ่งจะเป็น ๓, ๒ ครึ่ง
	อฑฺเฒน จตุตฺโถ	= **อฑฺฒุฑฺโฒ.**	ที่ ๔ ด้วยทั้งกึ่ง, อีกครึ่งจะเป็น ๔, ๓ ครึ่ง
ทฺวนฺ	**เอกญฺจ ทส จ**	= **เอการส เอกาทส.**	๑ บวก ๑๐ เป็น ๑๑; ๑๑
ต.ตปุ	**เอเกน อธิกา ทส**	= **เอการส เอกาทส.**	๑๐ บวก ๑ เป็น ๑๑; ๑๑
		(อาเทศ อ ที่ ก เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา)	
		(อาเทศ ท เป็น ร = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน)	
		(ปญฺจ-อฏฺฐารส, อาเทศ โย กับ อ เป็น อ = ปญฺจาทีนมกาโร)	

วาศัพท์

วาศัพท์ ในสูตร "เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา" มีอรรถวัตถิตวิภาสา กำหนดวิธีไว้ ๓ อย่าง คือ

๑. **นิจฺจวิธิ** เพราะ **ทส** อาเทศสระท้ายของ **เอก ทฺวิ อฏฺฐ** เป็น **อา** แน่นอน
เช่น เอกาทส ทฺวาทส อฏฺฐารส

๒. **อนิจฺจวิธิ** เพราะ **วีสติ** ถึง **นวุติ** อาเทศสระท้ายของ **ทฺวิ** เป็น **อา** ไม่แน่นอน
เช่น ทฺวาวีสติ เทฺววีสติ, ... ทฺวานวุติ เทฺวนวุติ

๓. **อสนฺตวิธิ** เพราะ **วีสติ** ถึง **นวุติ** ไม่อาเทศสระท้ายของ **เอก อฏฺฐ** เป็น **อา**
เช่น เอกวีสติ ... เอกนวุติ, อฏฺฐวีสติ ... อฏฺฐนวุติ

พึงทราบ
๑. เพราะ ทส อาเทศ **อ** ของ **เอก อฏฺฐ** เป็น อา แน่นอน
๒. เพราะ ทส อาเทศ **อิ** ของ **ทฺวิ** เป็น อา แน่นอน
เพราะ วีสติ ถึง นวุติ อาเทศ **อิ** ของ **ทฺวิ** เป็น อา ไม่แน่นอน
เพราะ วีสติ ถึง นวุติ ไม่อาเทศ **อ** ของ **เอก อฏฺฐ** เป็น อา

การอาเทศ ท เป็น ร

หลังจาก เอก เป็นต้น อาเทศ **ท** ของ ทส เป็น **ร** บ้าง = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
เช่น **เอการส พารส ปณฺณรส สตฺตรส อฏฺฐารส** เป็นต้น

ทำตัวรูป

เอการส = เอก + ทส (สมาส)

เอกาทส	- เพราะ ทส อาเทศ อ ของ เอก เป็น อา	= เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.
เอการส	- อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร	= เอกาทิโต ทส ร สงฺขยาเน.
เอการส	- เรียก เอการส ว่านาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
เอการส โย	- ลง โย ปฐมาวิภัตติ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เอการส	- อาเทศ โย กับ อ เป็น อ	= ปญฺจาทีนมกาโร.
เอการส	- สำเร็จรูปเป็น **เอการส** ๑๑	

๔๑๒. **เอกาทิโต ทสสฺสี.** (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก เอกาทส เป็นต้น ลง อี ปัจจัย ในอรรถ เต็ม
(**อี** ปัจจัยในสูตรนี้ จะลงเฉพาะหลังจาก ทส ที่ไม่มีปัจจัยในอิตถีลิงค์)

ทฺวนฺ	**เอกญฺจ ทส จ**	**= เอการส, เอกาทส.**	๑๑
ต.ตปฺ	**เอเกน อธิกา ทส**	**= เอการส, เอกาทส.**	๑๑
ปูรณ	**เอกาทสนฺนำ ปูรโณ**	**= เอกาทสโม, เอกาทสี, เอกาทสมำ.**	เต็ม ๑๑, ที่ ๑๑
	เทฺว จ ทส จ	**= พารส ทฺวาทส.**	๑๒
	ทฺวาทสนฺนำ ปูรโณ	**= พารสโม ทฺวาทสโม, ทฺวาทสี, ทฺวาทสมำ.**	เต็ม ๑๒, ที่ ๑๒
	ตโย จ ทส จ	**= เตรส, เตหส.** (ติ เป็น เต = เตสุ วุทฺธิ...)	๑๓
	เตรสนฺนำ ปูรโณ	**= เตรสโม, เตรสี, เตรสมำ**	เต็ม ๑๓, ที่ ๑๓
	จตฺตาโร จ ทส จ	**= จุทฺทส, โจทฺทส, จตุทฺทส.**	๑๔
	จตุทฺทสนฺนำ ปูรโณ	**= จุทฺทสโม, จตุทฺทสโม, จตุทฺทสี, จาตุทฺทสี.**	เต็ม ๑๔, ที่ ๑๔
	ปญฺจ จ ทส จ	**= ปญฺจทส, ปนฺนรส, ปณฺณรส.** (ปญฺจ เป็น ปนฺน ปณฺณ = เตสุ วุทฺธิ...)	๑๕
	ปญฺจทสนฺนำ ปูรโณ	**= ปนฺนรสโม, ปญฺจทสโม, ปนฺนรสี, ปญฺจทสี**	เต็ม ๑๕, ที่ ๑๕
	ฉ จ ทส จ	**= โสหส.**	๑๖
		(อาเทศ ฉ เป็น โส = ทเส โส นิจฺจญฺจ)	
		(อาเทศ ท เป็น ร = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน)	
		(อาเทศ ร เป็น ล = ล ทรานำ)	
		(ลหานมวิเสโส = ล กับ ห ไม่ต่างกัน)	

ทส จ (X ๔) = **จตฺตาลีสํ, จตฺตารีสํ.** ๔๐
(อาเทศ จตุ ที่แปลว่า ๔๐ เป็น จตฺตาร, โย เป็น อีสํ = คณเน)
(อาเทศ ร เป็น ล = ล ทรานฺ)

โสฬสนฺนํ ปูรโณ = **โสฬสโม, โสฬสี.** เต็ม ๑๔, ที่ ๑๔

สตฺต จ ทส จ = **สตฺตรส, สตฺตทส.** ๑๗

สตฺตรสนฺนํ ปูรโณ = **สตฺตรสโม, สตฺตทสโม, สตฺตรสี.** เต็ม ๑๗, ที่ ๑๗

อฏฺฐ จ ทส จ = **อฏฺฐารส, อฏฺฐาทส.** ๑๘

อฏฺฐารสนฺนํ ปูรโณ = **อฏฺฐารสโม, อฏฺฐาทสโม, อฏฺฐารสี.** เต็ม ๑๘, ที่ ๑๘
(อาเทศ อ เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา)
(หลัง อฏฺฐ อาเทศ ท เป็น ร = อฏฺฐาทิโต จ)

พึงทราบว่า

สังขยาตั้งแต่ **เอกูนวีสติ** ถึง **อฏฺฐนวุติ** เป็นอิตถีลิงค์ เอกพจน์ เป็นบทตั้งก็มี บทขยายก็มี เช่น

ปฐมา **ภิกฺขูนํ เอกูนวีสติ ติฏฺฐติ.** (สงฺขฺยาน) ๑๙ รูป แห่งภิกษุทั้งหลาย ยืนอยู่
เอกูนวีสติ ภิกฺขู ติฏฺฐนฺติ. (สงฺเขฺยยฺย) ภิกษุทั้งหลาย ๑๙ รูป ยืนอยู่

อาลปนะ **โภติ ภิกฺขูนํ เอกูนวีสติ, ติฏฺฐตุ.**
แน่ะ ๑๙ รูป แห่งภิกษุทั้งหลาย, จงยืนอยู่
เอกูนวีสติ ภิกฺขโว, ติฏฺฐนฺตุ. ภิกษุทั้งหลาย ๑๙ รูป จงยืน

ทุติยา **ภิกฺขูนํ เอกูนวีสตึ ปสฺส.** จงดู ๑๙ รูป แห่งภิกษุทั้งหลาย
เอกูนวีสตึ ภิกฺขู ปสฺส. จงดู ภิกษุทั้งหลาย ๑๙ รูป

ตติยา **ภิกฺขูนํ เอกูนวีสติยา กตํ.** อัน ๑๙ รูป แห่งภิกษุทั้งหลาย กระทำแล้ว
เอกูนวีสติยา ภิกฺขูหิ กตํ. อันภิกษุทั้งหลาย ๑๙ รูป กระทำแล้ว

ต.ตปุ **เอเกน อูนา วีสติ** = **เอกูนวีสติ.** ๑๙
เอกูนวีสติยา ปูรโณ = **เอกูนวีสติโม.** เต็ม ๑๙, ที่ ๑๙

๔๑๓. คณเน ทสสฺส ทฺวิติจตุปญฺจฉสตฺตอฏฺฐนวกานํ วีติจตฺตาร-ปญฺญาฉสตฺตาสนวา โยสุ โยนญฺจีสมาสํจิริตีตุติ. (๘ บท, อาเทสวิธิ)

ในสังขยา เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ทส ที่แปลว่า ๒๐ เป็น วี, ๓๐ เป็น ติ, ๔๐ เป็น จตฺตาร, ๕๐ เป็น ปญฺญา, ๖๐ เป็น ฉ, ๗๐ เป็น สตฺต, ๘๐ เป็น อส, ๙๐ เป็น นว, และอาเทศ โย เป็น อีสํ อาสํ จิ ริ ติ อีติ อุติ ตามลำดับ

ทฺวนฺ **ทส จ ทส จาติ** = **ทส.** ทส+ทส = ทสทส (๑๐+๑๐ = ๒๐)
เมื่อย่อเป็นทวันทสมาสแล้ว, ทำให้เหลือ ทส ศัพท์เดียว = สรูปานเมกเสสฺวสกึ.
ทส + โย ลงปฐมาวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์

ทส + โย

๒๐	ทส+โย >	วี+อีสํ	> วีสํ	- อาเทศ ทส เป็น วี, โย เป็น อีสํ, ลบสระหน้า
๓๐	ทส+โย >	ติ+อีสํ	> ตีสํ	- อาเทศ ทส เป็น ติ, โย เป็น อีสํ, รัสสะ, ◌ं อาคม
๔๐	ทส+โย >	จตฺตาร+อีสํ	> จตฺตารีสํ	- อาเทศ ทส เป็น จตฺตาร, โย เป็น อีสํ
๕๐	ทส+โย >	ปญฺญา+อาสํ	> ปญฺญาสํ	- อาเทศ ทส เป็น ปญฺญา, โย เป็น อาสํ
๖๐	ทส+โย >	ฉ+ฐิ	> สฏฺฐิ	- อาเทศ ทส เป็น ฉ, ฉ เป็น ส, โย เป็น ฐิ, ซ้อน ฏฺ
๗๐	ทส+โย >	สตฺต+ริ	> สตฺตริ, -ติ	- อาเทศ ทส เป็น สตฺต, โย เป็น ริ ติ
๘๐	ทส+โย >	อส+อีติ	> อสีติ	- อาเทศ ทส เป็น อส, โย เป็น อีติ
๙๐	ทส+โย >	นว+อุติ	> นวุติ	- อาเทศ ทส เป็น นว, โย เป็น อุติ

๔๑๔. **ติ จ.** (๒ บท, อาคมวิธิ)

หลังจากสังขยาเหล่านั้น ลง ติ อาคม บ้าง

วาศัพท์

วาศัพท์ ที่ตามมาจากสูตร “ส ฉสฺส วา” มีอรรถวัตถิตวิภาสา กำหนดไว้ว่า

- หลังจาก วีสํ ตีสํ ลง ติ อาคมบ้าง, หลังจากสังขยาอื่นไม่ลง
- เพราะ ติ อาคม ลบนิคคหิตที่ สํ = พฺยญฺชเน จ.
- เรียกว่านาม, ลงวิภัตติ

ทฺวนฺ	- **ทส จ ทส จาติ**	= **ทส.**	๒๐
	ทส (๒๐) + โย + ติ	= **วีสติ** (ลบ ◌ं) **วีสํ.**	๒๐
	ภิกฺขูนํ วีสติ วีสํ วา.	(สงฺขฺยาน)	๒๐ รูป แห่งภิกษุ
	วีสติ ภิกฺขู วีสํ วา.	(สงฺเขฺยยฺย)	ภิกษุ ๒๐ รูป
ปูรณ	- **วีสติยา ปูรโณ**	= **วีสติโม.**	เต็ม ๒๐, ที่ ๒๐
	- **เอโก จ วีสติ จ**	= **เอกวีสติ, เอกวีสํ.**	๒๑
	เอกวีสติยา ปูรโณ	= **เอกวีสติโม.**	เต็ม ๒๑, ที่ ๒๑
	- **เทฺว จ วีสติ จ**	= **พาวีสติ พาวีสํ, ทฺวาวีสติ ทฺวาวีสํ.**	๒๒
	พาวีสติยา ปูรโณ	= **พาวีสติโม, ทฺวาวีสติโม.** (วีสติทเสสุ...)	เต็ม ๒๒, ที่ ๒๒
	- **ตโย จ วีสติ จ**	= **เตวีสติ เตวีสํ.**	๒๓
	เตวีสติยา ปูรโณ	= **เตวีสติโม.**	เต็ม ๒๓, ที่ ๒๓
	- **จตฺตาโร จ วีสติ จ**	= **จตุวีสติ จตุวีสํ.**	๒๔
	จตุวีสติยา ปูรโณ	= **จตุวีสติโม.**	เต็ม ๒๔, ที่ ๒๔
	- **ปญฺจ จ วีสติ จ**	= **ปณฺณวีสติ, ปณฺณวีสํ.**	๒๕
		ปญฺจวีสติ ปญฺจวีสํ.	๒๕
	ปญฺจวีสติยา ปูรโณ	= **ปณฺณวีสติโม, ปญฺจวีสติโม.**	เต็ม ๒๕, ที่ ๒๕

- ฉ จ วีสติ จ	= ฉพฺพีสติ ฉพฺพีสํ.	๒๖
ฉพฺพีสติยา ปูรโณ	= ฉพฺพีสติโม.	เต็ม ๒๖, ที่ ๒๖
- สตฺต จ วีสติ จ	= สตฺตวีสติ สตฺตวีสํ.	๒๗
สตฺตวีสติยา ปูรโณ	= สตฺตวีสติโม.	เต็ม ๒๗, ที่ ๒๗
- อฏฺฐ จ วีสติ จ	= อฏฺฐวีสติ อฏฺฐวีสํ.	๒๘
อฏฺฐวีสติยา ปูรโณ	= อฏฺฐวีสติโม.	เต็ม ๒๘, ที่ ๒๙
- เอเกน อูนา ตึสติ	= เอกูนตึสติ เอกูนตึสํ.	๒๙, ๓๐ หย่อน ๑
เอกูนตึสติยา ปูรโณ	= เอกูนตึสติโม.	เต็ม ๒๙, ที่ ๒๙
- ทส (๓๐) + โย + ติ	= ตึสติ ตึสํ ตึส.	๓๐
	(ตีสํ - ทส เป็น ติ และ โย เป็น อีสํ, แยก ลบ รวม)	
	(ติสํ - รัสสะ = กฺวจาทิ..)	
	(ตึสฺติ - ลง ติ อาคม = ติ จ.)	
	(ตึสติ - ลบ ฺ ที่ สํ = เตสุ วุทฺธิ..)	
	(ตึส - ลบ ฺ ที่ สํ = เตสุ วุทฺธิ..)	
ตึสติยา ปูรโณ	= ตึสติโม.	เต็ม ๓๐, ที่ ๓๐
- เอโก จ ตึสติ จ	= เอกตึสติ, เอกตึสํ.	๓๑
เอกตึสติยา ปูรโณ	= เอกตึสติโม.	เต็ม ๓๑, ที่ ๓๑
- เทฺว จ ตึสติ จ	= พาตฺตึสํ, ทฺวตฺตึสํ.	๓๒
- ตโย จ ตึสติ จ	= เตตฺตึสํ.	๓๓
- ทส (๔๐)	= จตฺตาลีสํ, ตาลีสํ. (ร เป็น ล)	๔๐
เอโก จ จตฺตาลีสํ จ	= เอกจตฺตาลีสํ.	๔๑
เทฺว จ จตฺตาลีสํ จ	= ทฺวาจตฺตาลีสํ, ทฺวิจตฺตาลีสํ.	๔๒
ตโย จ จตฺตาลีสํ จ	= เตจตฺตาลีสํ, ติจตฺตาลีสํ.	๔๓
- ทส (๕๐)	= ปญฺญาสํ, ปณฺณาสํ. (เตสุ วุทฺธิ...)	๕๐
เอโก จ ปญฺญาสํ จ	= เอกปญฺญาสํ.	๕๑
เทฺว จ ปญฺญาสํ จ	= เทฺวปญฺญาสํ, ทฺวิปญฺญาสํ.	๕๒
- ทส (๖๐)	= สฏฺฐิ. (ฉ เป็น ส = ส ฉสฺส วา)	๖๐
เทฺว จ สฏฺฐิ จ	= ทฺวาสฏฺฐิ, เทฺวสฏฺฐิ, ทฺวิสฏฺฐิ.	๖๒
ตโย จ สฏฺฐิ จ	= เตสฏฺฐิ, ติสฏฺฐิ.	๖๓
- ทส (๗๐)	= สตฺตริ, สตฺตติ.	๗๐
เทฺว จ สตฺตริ จ	= ทฺวาสตฺตริ, ทฺวาสตฺตติ, ทฺวิสตฺตริ, ทิสตฺตติ.	๗๒
- ทส (๘๐)	= อสีติ.	๘๐
เอโก จ อสีติ จ	= เอกาสีติ.	๘๑
เทฺว จ อสีติ จ	= เทฺวอสีติ.	๘๒
ตโย จ อสีติ จ	= เตอสีติ.	๖๓

	จตฺตาโร จ อสีติ จ	= **จตุราอสีติ.** (ทีฆะ = กฺวาทิ...)	๖๔
-	**ทส** (๙๐)	= **นวุติ.**	๙๐
	เทฺว จ นวุติ จ	= **ทฺวานวุติ, เทฺวนวุติ, ทฺวินวุติ.**	๙๒
	ตโย จ นวุติ จ	= **เตนวุติ, ตินวุติ.**	๙๓
	จตฺตาโร จ นวุติ จ	= **จตุนวุติ.**	๙๔
	ฉ จ นวุติ จ	= **ฉนฺนวุติ.**	๙๖

๔๑๕. ทสทสกำ สตำ ทสกานำ สตำ สหสฺสญฺจ โยมฺหิ. (๗ บท, อาเทสวิธิ)

เพราะ โย วิภัตติในสังขยา อาเทศ ทส ที่แปลว่า ๑๐๐ เป็น สตำ, ทส ที่แปลว่า ๑,๐๐๐ เป็น สหสฺสำ (ลบ โย = ยทนุปปนฺนา ...)

ทฺวนฺ	- **ทส** (๑๐๐)	= **สตำ.** (ลบ ◌ำ, สิ เป็น อำ = สึ)	๑๐๐
	โยชนานำ สตำ.	๑๐๐ แห่งโยชน์, ๑๐๐ โยชน์	
	เทฺว สตานิ.	๒๐๐	
	พหู สตานิ.	หลายร้อย	
	- **โยชนานำ สหสฺสำ.**	๑,๐๐๐ แห่งโยชน์, ๑,๐๐๐ โยชน์	
	เทฺว สหสฺสานิ.	๒,๐๐๐	
	พหูนิ สหสฺสานิ.	หลายพัน	

สูตร “**ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ**” ให้ทำด้วยวิธี **นิปาตนะ** สำเร็จได้เลย ดังนี้
๑. ให้สลับบทหลัง คือ ทฺวิก ติก เป็นต้น ไปไว้ข้างหน้าของ สต สหสฺส เป็นต้น
๒. ลบ ก อักษรที่ ทฺวิก ติก เป็นต้น

ฉ.ตปุ	- **สตสฺส ทฺวิกำ**	= **ทฺวิสตำ.**	หมวด ๒ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๒๐๐
	สตสฺส ติกำ	= **ติสตำ.**	หมวด ๓ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๓๐๐
	สตสฺส จตุกฺกำ	= **จตุสตำ.**	หมวด ๔ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๔๐๐
	สตสฺส ปญฺจกำ	= **ปญฺจสตำ.**	หมวด ๕ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๕๐๐
	สตสฺส ฉกฺกำ	= **ฉสตำ.**	หมวด ๖ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๖๐๐
	สตสฺส สตฺตกำ	= **สตฺตสตำ.**	หมวด ๗ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๗๐๐
	สตสฺส อฏฺฐกำ	= **อฏฺฐสตำ.**	หมวด ๘ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๘๐๐
	สตสฺส นวกำ	= **นวสตำ.**	หมวด ๙ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๙๐๐
	สตสฺส ทสกำ	= **ทสสตำ, สหสฺสำ.**	หมวด ๑๐ แห่ง ๑๐๐, หรือ ๑,๐๐๐
ทิคุ	- **เทฺว สตานิ**	= **ทฺวิสตำ.**	๒๐๐
	ตีณิ สตานิ	= **ติสตำ.**	๓๐๐
	จตฺตาริ สตานิ	= **จตุสตำ.**	๔๐๐

ทำตัวรูป

ทฺวิสตๆ = สตๆ ทฺวิกๆ

ทฺวิกๆ สตๆ - สลับ ทฺวิกๆ ไปอยู่หน้า สตๆ = ยทนุปปนฺนา นิปาตนา ...
ทฺวิกฺ สตๆ - ลบ วิภัตติที่ ทฺวิกๆ = เตสๆ วิภตฺติโย โลปา จ.
ทฺวิก สตๆ - เป็นปกติ = ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ทฺวิก สต - ลบ นิคคหิต ที่ สตๆ = เตสุ วุทฺธิ...
ทฺวิ สต - ลบ ก = ยทนุปปนฺนา นิปาตนา ...
ทฺวิสต - เรียก ทฺวิสต ว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา ...
ทฺวิสต สิ - ลง สิ ปฐมาวิภัตติ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ทฺวิสต อๆ - อาเทศ สิ เป็น อๆ = สึ.
ทฺวิสตๆ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ทฺวิสตๆ** ๒๐๐
ทฺวิสตโม = ทฺวิสต + ม + สิ, ลง ม ปัจจัย = สงฺขฺยาปูรเณ โม.

ทฺวนฺ - **ทส** (x ๑๐๐ = ๑,๐๐๐) = **สหสฺสๆ**. (ลบ ๋ๆ, สิ เป็น อๆ = สึ) ๑,๐๐๐
โยชนานๆ สหสฺสๆ. ๑,๐๐๐ แห่งโยชน์, ๑,๐๐๐ โยชน์
เทฺว สหสฺสานิ. ๒,๐๐๐
พหู สหสฺสานิ. หลายพัน

ฉ.ตปฺ **สหสฺสสฺส ทฺวิกๆ** = **ทฺวิสหสฺสๆ.** หมวด ๒ แห่ง ๑,๐๐๐, หรือ ๒,๐๐๐
สหสฺสสฺส ติกๆ = **ติสหสฺสๆ.** หมวด ๓ แห่ง ๑,๐๐๐, หรือ ๓,๐๐๐
อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น

๔๑๖. ยาว ตทุตฺตริ ทสคุณิตญฺจ. (๔ บท, วิธฺยังคปริภาสา)

สังขยาที่สูงกว่า สตๆ และ สหสฺสๆ นั้น มีถึงไหน, ให้คูณด้วย ๑๐ ถึงนั้น

อุ. **ทสสฺส (คณนสฺส) ทสคุณิตๆ** = **สตๆ.** ๑๐ x ๑๐ = ๑๐๐
สตสฺส ทสคุณิตๆ = **สหสฺสๆ.** ๑๐๐ x ๑๐ = ๑,๐๐๐
สหสฺสสฺส ทสคุณิตๆ = **ทสสหสฺสๆ.** (นหุตๆ) ๑,๐๐๐ x ๑๐ = ๑๐,๐๐๐
ทสสหสฺสสฺส ทสคุณิตๆ = **สตสหสฺสๆ.** (ลกฺขๆ) ๑๐,๐๐๐ x ๑๐ = ๑๐๐,๐๐๐
สตสหสฺสสฺส ทสคุณิตๆ = **ทสสตสหสฺสๆ.** ๑๐๐,๐๐๐ x ๑๐ = ๑,๐๐๐,๐๐๐

๔๑๗. สกนาเมหิ. (๑ บท, วิธฺยังคปริภาสา)

สังขยาที่ยังไม่มีชื่อเรียก จะสำเร็จได้ด้วยชื่อของตน

คาถา

สังขยา ๒๐ ตัว คือ **โกฏิ ปโกฏิ โกฏิปฺปโกฏิ นหุต นินฺนหุต อกฺโขภิณี พินฺทุ อพฺพุท นิรพฺพุท อหห อพพ อฏฏ โสคนฺธิก อุปฺปล กุมุท ปุณฺฑรีก ปทุม กถาน มหากถาน** และ **อสงฺเขฺยยฺย** จะสำเร็จโดยการคูณด้วย ๑๐๐ แสน

๑.	**สตสหสฺสานำ สตำ** (ร้อยแสน)	=	**โกฏิ.**	๑ + ๗ ศูนย์ (๑๐,๐๐๐,๐๐๐)
๒.	**โกฏิสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**ปโกฏิ.**	๑ + ๑๔ ศูนย์
๓.	**ปโกฏิสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**โกฏิปฺปโกฏิ.**	๑ + ๒๑ ศูนย์
๔.	**โกฏิปฺปโกฏิสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**นหุตำ.**	๑ + ๒๘ ศูนย์
๕.	**นหุตสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**นินฺนหุตำ.**	๑ + ๓๕ ศูนย์
๖.	**นินฺนหุตสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อกฺโขภิณี.**	๑ + ๔๒ ศูนย์
๗.	**อกฺโขภิณีสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**พินฺทุ.**	๑ + ๔๙ ศูนย์
๘.	**พินฺทุสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อพฺพุทำ.**	๑ + ๕๖ ศูนย์
๙.	**อพฺพุทสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**นิรพฺพุทำ.**	๑ + ๖๓ ศูนย์
๑๐.	**นิรพฺพุทสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อหหำ.**	๑ + ๗๐ ศูนย์
๑๑.	**อหหสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อพพำ.**	๑ + ๗๗ ศูนย์
๑๒.	**อพพสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อฏฏำ.**	๑ + ๘๔ ศูนย์
๑๓.	**อฏฏสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**โสคนฺธิกำ.**	๑ + ๙๑ ศูนย์
๑๔.	**โสคนฺธิกสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อุปฺปลำ.**	๑ + ๙๘ ศูนย์
๑๕.	**อุปฺปลสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**กุมุทำ.**	๑ + ๑๐๕ ศูนย์
๑๖.	**กุมุทสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**ปุณฺฑรีกำ.**	๑ + ๑๑๒ ศูนย์
๑๗.	**ปุณฺฑรีกสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**ปทุมำ.**	๑ + ๑๑๙ ศูนย์
๑๘.	**ปทุมสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**กถานำ.**	๑ + ๑๒๖ ศูนย์
๑๙.	**กถานสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**มหากถานำ.**	๑ + ๑๓๓ ศูนย์
๒๐.	**มหากถานสตสหสฺสานำ สตำ**	=	**อสงฺเขฺยยฺยำ.**	๑ + ๑๔๐ ศูนย์

๔๑๘. ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถ จ. (๔ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก ทฺวิ เป็นต้น ลง ก ปัจจัย ในอรรถว่า มาก

ทฺวิโก ทฺวิกำ (ราสิ).	๒ กอง, หมวด ๒
ติโก ติกำ (ราสิ).	๓ กอง, หมวด ๓
จตุกฺโก จตุกฺกำ (ราสิ).	๔ กอง, หมวด ๔
ปญฺจโก ปญฺจกำ (ราสิ).	๕ กอง, หมวด ๕
ฉกฺโก ฉกฺกำ (ราสิ).	๖ กอง, หมวด ๖
สตฺตโก สตฺตกำ (ราสิ).	๗ กอง, หมวด ๗
อฏฺฐโก อฏฺฐกำ (ราสิ).	๘ กอง, หมวด ๘

นวโก นวกำ (ราสิ). ๙ กอง, หมวด ๙
ทสโก ทสกำ (ราสิ). ๑๐ กอง, หมวด ๑๐
ปณฺณาสโก ปณฺณาสกำ (ราสิ). ๕๐ กอง, หมวด ๕๐
สตโก สตกำ (ราสิ). ๑๐๐ กอง, หมวด ๑๐๐
สหสฺสโก สหสฺสกำ (ราสิ). ๑,๐๐๐ กอง, หมวด ๑,๐๐๐ เป็นต้น

จบ สังขฺยาตัทธิต

๕.๗. อพฺยยตัทธิต

อพฺยยตัทธิต ลงปัจจัย ๑๐ ตัว คือ **กฺขตฺตุ๎ ธา ชฺณ๎ โส ถา ถตฺตา ถ๎ ชฺช ชฺชุ ตน** แทนคำว่า “**วาร** ครั้ง, **วิภาค** แบ่ง” เป็นต้น

๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กฺขตฺตุ๎. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก เอก เป็นต้น ลง กฺขตฺตุ๎ ปัจจัย ในอรรถว่า ครั้ง คราว

เอกสฺมึ วาเร (ภุญฺชติ)	= **เอกกฺขตฺตุ๎.**	(กิน) ๑ ครั้ง	(ลบ สิ = สพฺพาสมาวุโส..
ทฺวิวาเร (ภุญฺชติ)	= **ทฺวิกฺขตฺตุ๎.**	(กิน) ๒ ครั้ง	

เอวๆ :- **ติกฺขตฺตุ๎** ๓ ครั้ง, **จตุกฺขตฺตุ๎** ๔ ครั้ง, **ปญฺจกฺขตฺตุ๎** ๕ ครั้ง, **ฉกฺขตฺตุ๎** ๖ ครั้ง, **สตฺตกฺขตฺตุ๎** ๗ ครั้ง, **อฏฺฐกฺขตฺตุ๎** ๘ ครั้ง, **นวกฺขตฺตุ๎** ๙ ครั้ง, **ทสกฺขตฺตุ๎** ๑๐ ครั้ง, **สตกฺขตฺตุ๎** ๑๐๐ ครั้ง, **สหสฺสกฺขตฺตุ๎** ๑,๐๐๐ ครั้ง, **พหุกฺขตฺตุ๎** หลายครั้ง, **กติกฺขตฺตุ๎** กี่ครั้ง.

๔๒๐. วิภาเค ธา จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก เอก เป็นต้น ลง ธา ปัจจัย ในอรรถว่า แบ่ง จำแนก

อุ.	**เอเกน วิภาเคน**	=	**เอกธา.**	โดยการแบ่ง ๑ ส่วน, ๑ อย่าง
	ทฺวีหิ วิภาเคหิ	=	**ทฺวิธา, ทุธา, เทฺวธา.**	โดยการแบ่ง ๒ ส่วน, ๒ อย่าง (อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุ = เตสุ วุทฺธิ...)
	ตีหิ วิภาเคหิ	=	**ติธา, เตธา.**	โดยการแบ่ง ๓ ส่วน, ๓ อย่าง (อาเทศ อิ ที่ ทฺวิ ติ เป็น เอ = เตสุ วุทฺธิ...)

เอวๆ :- **จตุธา** ๔ ส่วน, **ปญฺจธา** ๕ ส่วน, **ฉธา** ๖ ส่วน, **สตฺตธา** ๗ ส่วน, **อฏฺฐธา** ๘ ส่วน, **นวธา** ๙ ส่วน, **ทสธา** ๑๐ ส่วน, **สตธา** ๑๐๐ ส่วน, **สหสฺสธา** ๑,๐๐๐ ส่วน, **กติธา** กี่ส่วน, **พหุธา** มากส่วน หลายส่วน.

จศัพท์

จศัพท์ รวมเอาการลง **ชฺณ๎** ปัจจัย หลังจาก เอก และ ทฺวิ สังขยา, และการลง **โส** ปัจจัย หลังจากนามศัพท์มี สุตฺต เป็นต้น

อุ.	**เอกธา** (กโรตีติ)	=	**เอกชฺณ๎.**	(กระทำ) ให้เป็นส่วนเดียว, ๑ ส่วน
	ทฺวิธา (กโรตีติ)	=	**เทฺวชฺณ๎.**	(กระทำ) ให้เป็น ๒ ส่วน, ๒ ส่วน
อุ.	**สุตฺเตน วิภาเคน**	=	**สุตฺตโส.**	โดยการแบ่งเป็นพระสูตร, โดยพระสูตร
	พฺยญฺชเนน วิภาเคน	=	**พฺยญฺชโส.**	โดยพยัญชนะ
	ปเทน วิภาเคน	=	**ปทโส.**	โดยบท
	อตฺเถน วิภาเคน	=	**อตฺถโส.**	โดยเนื้อความ โดยอรรถ

อุ.	**สพฺเพน** (อาการเน)	=	**สพฺพโส.**	โดย(อาการ)ทั้งปวง ทั้งปวง
	อุปาเยน	=	**อุปายโส.**	โดยอุบาย
	เหตุนา	=	**เหตุโส.**	โดยเหตุ
	ฐาเนน	=	**ฐานโส.**	โดยฐานะ
	โยนิยา	=	**โยนิโส.**	โดยแยบคาย โดยถี่ถ้วน ด้วยปัญญา.

โยนิโส มนสิกาโร = **โยนิโส มนสิ กาโร** กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย
โยนิโส ด้วยปัญญา โดยแยบคาย, **มนสิ** ในใจ ในจิต, **กาโร** กระทำ

๔๒๑. สพฺพนาเมหิ ปการวจเน ตุ ถา. (๔ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจากสัพพนาม ลง ถา ปัจจัย ในอรรถกล่าวถึงสิ่งเหมือนกัน

อุ.	**โส ปกาโร**	=	**ตถา.**	ประการนั้น อย่างนั้น ฉันนั้น
	ตำ ปการำ	=	**ตถา.**	ซึ่งประการนั้น อย่างนั้น ฉันนั้น
	เตน ปกาเรน	=	**ตถา.**	โดยประการนั้น อย่างนั้น ฉันนั้น
	เยน ปกาเรน	=	**ยถา.**	โดยประการใด อย่างใด ฉันใด
	สพฺเพน ปกาเรน	=	**สพฺพถา.**	โดยประการทั้งปวง
	อญฺเญน ปกาเรน	=	**อญฺญถา.**	โดยประการอื่น
	อิตเรน ปกาเรน	=	**อิตรถา.**	โดยประการอื่น นอกนี้
	อุภเยน ปกาเรน	=	**อุภยถา.**	โดยประการทั้งสอง ทั้งคู่

ตุศัพท์

ตุศัพท์ รวมเอาการลง **ถตฺตา** ปัจจัย หลังจากสัพพนาม

อุ.	**เตน ปกาเรน**	=	**ตถตฺตา.**	โดยประการนั้น
	เยน ปกาเรน	=	**ยถตฺตา.**	โดยประการใด
	อญฺเญน ปกาเรน	=	**อญฺญถตฺตา.**	โดยประการอื่น

๔๒๒. กิมิเมหิ ถำ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

หลังจาก กึ และ อิม ลง ถำ ปัจจัย ในอรรถกล่าวถึงสิ่งเหมือนกัน

อุ.	**โก ปกาโร**	=	**กถำ.**	ประการไร อย่างไร (กึ เป็น ก = จศัพท์ใน กิสฺส ก เว จ.)
	กำ ปการำ	=	**กถำ.**	ซึ่งประการไร อย่างไร
	เกน ปกาเรน	=	**กถำ.**	โดยประการไร อย่างไร
	อยำ ปกาโร	=	**อิตฺถำ.**	ประการนี้ อย่างนี้
	อิมำ ปการำ	=	**อิตฺถำ.**	ซึ่งประการนี้ อย่างนี้

อเนน ปกาเรน = **อิตฺถํ**. โดยประการนี้ อย่างนี้
(อิม เป็น อิ = อิมสฺสิ ถทานิหโตเธสุ จ.)

พึงทราบว่า ศัพท์ที่ลงปัจจัย ตั้งแต่ **กฺขตฺตุ** ถึง **ถ** ในอพฺยยตัทธิต, และศัพท์ที่ลง **โต** ปัจจัย ด้วยสูตร “กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ” เป็นต้น ก็จัดรวมไว้ในอพฺยยตัทธิตนี้ด้วย, เมื่อเรียกชื่อว่านามแล้ว จะลงวิภัตติใดก็ตาม ให้ลบวิภัตติด้วยสูตรว่า “สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ” เหมือนกัน

๔๒๓. ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ. (๔ บท, มหาสูตร)
ศัพท์เหล่าใด ที่ยังไม่สำเร็จรูป ย่อมสำเร็จได้ทันที (ด้วยวิธีนิปาตนะ)

ชฺช ชฺชุ ตน ปัจจัย

๑. **ชฺช** ปัจจัย ลงหลังจาก **อิม** ศัพท์, และอาเทศ อิม เป็น อ

อิมสฺมึ กาเล	=	**อชฺช**.	ในกาลนี้
อิมสฺมึ ทิวเส	=	**อชฺช**.	ในวันนี้

๒. **ชฺชุ** ปัจจัย ลงหลังจาก **สมาน** และ **อปร** ศัพท์, และอาเทศ สมาน เป็น ส

สมาเน กาเล	=	**สชฺชุ**.	ในเวลาเดียวกันนั้น ขณะนั้น
อปรสฺมึ ทิวเส	=	**อปรชฺชุ**.	ในวันอื่น วันอื่น (พรุ่งนี้ มะรืนนี้)

๓. **ตน** ปัจจัย ลงหลังจากอพฺยยศัพท์ ในอรรถว่า มี

อชฺช ภวํ	=	**อชฺชตนํ**.	มีในวันนี้
อชฺช ภวา	=	**อชฺชตนี**.	มีในวันนี้
เสฺว ภวํ	=	**สฺวาตนํ**.	มีในวันพรุ่งนี้ (เอ เป็น อา = เตสุ วุทฺธิ...)
ปุเร ภวํ	=	**ปุราตนํ**.	มีในวันก่อน มีในวันแรก (อ เป็น อา = กฺวจาทิ...)
หิยฺโย ภวํ	=	**หิยฺยตฺตนํ**.	มีในวันวาน เมื่อวาน
หิยฺโย ภวา	=	**หิยฺยตฺตนี**.	มีในวันวาน เมื่อวาน

(อาเทศ โอ เป็น อ = เตสุ วุทฺธิ...)
(ซ้อน ตฺ = ปร เทฺวภาโว จาเน)
(ลง อี ปัจจัย = นทาทิโต วา อี)

จบ อพฺยยตัทธิต

สรุปตัทธิต

ตัทธิต มี ๓ ประการ คือ
๑. สามัญญวุตติตัทธิต
๒. ภาวตัทธิต

๓. อพฺยยตัทธิต

สามัญญวุตติตัทธิต แบ่งออกเป็น ๔ คือ

๑. อปัจจตัทธิต

๒. อเนกัตถตัทธิต

(วิเสสตัทธิต) เป็นอรรถย่อยของอเนกัตถตัทธิต

๓. อัสสัตถิตัทธิต

๔. สังขฺยาตัทธิต

จบ ตัทธิตกัณฑ์ที่ ๕ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ
